

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SIGURD ELKJÆR

KR. BORDING

FREMAD

KR. BORDING

KR. BORDING

HANS OPRINDELSE
UDVIKLING OG GERNING

Af
Sigurd Elkjær

FORLAGET FREMAD
København 1951

INDHOLD

Forord	7
Gammel Mathias og Morten med de seksten børn	9
»Lillekongen« i Uldum og Jens Jørgensen Bjerregaard	16
Noget om de stærke jyder og et par af »de svage«	22
Maren og Laurs Peder Bording	28
Skolegang og præstegang	35
Drengen Kristen og husmanden Bertel	41
Hvordan Kristen Bording blev socialdemokrat	48
Højskolekarl og afholdsmand	53
Kristen, Julius og Gunild	60
Med åbne øjne og øren i København	66
De fire hjul under Kristens vogn	74
Dumpekandidat i Give	83
Fra bondearbejdet ind i rigsdagsarbejdet	90
Hvordan Kristen Bording blev landbrugsminister	98
De første ministerår	105
Omkring Kanslergade-forliget	113
Glæde og sorg	120
En grundlov, der faldt, og den første tid under besættelsen	126
Meinen besten dank, Christian Rex	133
Danmarks forsyningsminister	142
Den sidste runde	150
Til Kr. Bording på hans 70 årsdag	162

FORORD

Det føles helt naturligt, at der er skrevet en bog om Kristen Bording, mennesket, landmanden og politikeren. Hvilket af disse 3 områder der vil blive lagt størst vægt paa, naar Bordings liv skal skildres, beror paa omstændighederne eller paa, hvor man selv har sit stæde. Kristen Bordings indflydelse paa landets og landbrugets forhold blev i en lang aarrække af stor betydning. Jeg kender ham bedst som menneske, politiker og landbrugsminister.

Mennesket Kristen Bording har jeg sat meget højt som en redelig og sanddru personlighed, et menneske, hvem det altid var en glæde at samtale med — enig eller uenig med ham.

Jeg lærte Kristen Bording at kende i det offentlige liv, og jeg følte, at her var en mand, der kunne tage kampen op ud fra de synspunkter, han nu havde, men uden at miste synet for helheden. Som aarene gik, vandt Kristen Bording — støttet af de særlige forhold i krigens aar — en sjælden position inden for landbrugets organisationer. Vel kunne striden nu og da være haard, naar synspunkterne tørnede sammen, men man fandt altid en vej frem, som i de fleste tilfælde viste sig at være den gode middelvej. Derfor kunne Kristen Bording ogsaa trække sig tilbage fra en lang og dygtig politisk gerning og herfor modtage tak fra alle sider.

Det er et eventyrligt og begivenhedsrigt liv, fhv. landbrugsminister Kristen Bording har gennemlevet. Een af de mange, han mødte paa sin vej, siger ham tak, fordi mødet med ham overbeviste een om, at hjertets renhed kan bevares igennem et langt liv i det offentliges tjeneste.

Joh. Petermann - Andersen

GAMMEL MATHIAS OG MORTEN MED DE SEKSTEN BØRN

Gammel Mathias er bleven kaldt Øster Snede sogns velgører. Det skyldes også ham, at Kristen Bording blev født der i sognet, ja at han i det hele taget blev født. Og Mathias var endda barnløs.

For hundrede år siden og længere tilbage var det skik mellem Horsens og Vejle og vel også andre steder, at degnen læste en mindetale eller et »Testimonium« op ved kisten i hjemmet, når et lig skulle synges ud. Derefter blev skrivelsen fæstet til kisten og kom med i graven. Det har åbenbart for mange været en uklar trøstetanke, at deres kære fik en sådan omtale med på den store sidste rejse. Nogle har vel også gemt en afskrift i hængeskabet mellem skøder, aftægtskontrakter og andre familiepapirer. Et testimonium, der er skrevet af degnen i Kragelund over Gammel Mathias, skal meddeles her ord til andet som et troskyldigt og sjældent minde fra hin tid.

Testimonium.

Det er godt og behageligt for en Reisende, naar han efter en møisommelig Dag og af Reisen træt og udmattet kan om Aftenen nyde et godt Herberg og finde Roe, Vederqvælgelse og Hvile; da forglemmes Dagens Lidelser, Møie og Besværligheder. —

En sådan Reisende var ogsaa vor agtværdige Medchristen her i Menigheden, Gaardmand og Dannebrogsmænd Mathias Pedersen i Kragelund, der nu ved en rolig og salig Død er bortkaldt til det Himmelske her oventil. —

Hvad denne vor afdøde Medchristens Fødsel, Liv og Levned her paa Jorden, samt hans salige Bortgang fra Verden angaar, da er han barnfødt i Snede Mølle 1770, og været til Daabs Publication 3die Søndag i Advent. —

Hans Fader var Peder Møller, Moderens Navn Boiel Olles Datter. Begge hans Forældre døde, da han var omtrent 6 Aar gl: —

Efter hans egen Opgivelse, da han var i Live, blev han først i nogle Aar indtinget hos en Moster i Snede Bye, siden i 6 Aar atter indtinget hos Gaardmand Søren Andersen i Kragelund, derefter har han tjent paa Ballegaarden i Krollerup, hvorfra han gik i Kragelund Skole. —

Da han havde opnaaet Alder og Modenhed til Confirmation kom han igjen til Mosteren i Snede og blev confirmeret i Sognekirken. —

I hans 19de Aar blev han udskreven til Krigstjenesten, og stod i fast Tjeneste i 8te Aar. —

Efter Hjemkomsten har han tjent i 3de Gaarde i Baastrup. Hans Formand i hans egen Gaard Laurs Rasmussen havde han tjent et Aar. 10 Aar derefter døde hans Formand, og da tjente han Gaardmand Peder Rod i Solskou. —

Efter Enken Mette Nielsdatters Begjæring indlod han sig med Guds og Venners Raad og Villie Aar 1799 den 5te October i Ægteskab med hende. —

Ingen Børn havde han selv, men blev Stedfader til en Datter, som alt længe siden er død. —

Han var i hans kraftfulde Aar en meget virksom Mand, derfor erhvervede han sig ogsaa temmelige Midler. —

Han lod ikke de ved sin Virksomhed og Sparsommelighed samlede Midler ligge ubrugbare, men da han ingen Livsarvinger havde, selv har han efterladt sig et varigt Minde ved Stiftelsen af flere Legater, som baade nu og i Tiden vil komme mange Mennesker til Gavn her i Sognet.

Ved Gavnildhed har han af og til betænkt og hjulpet hans Slægtninge og Venner. —

Hans store Gavnildhed blev derfor ogsaa paaskjønnet af Regjeringen, der overgav ham Dannebrogordenens Kors, som overraktes ham den 27de August 1840. —

Med sin Kone levede han i Ægteskab i 36 Aar og nogle Maaneder, indtil hun døde 1835. —

Siden hans Kones Død har han levet som Enkemand, nu 20 Aar i disse Dage.

Hvad hans sidste Tid angaar, da var han upasselig og siden syg i nogle Dage, og blev sengeliggende Tiirsdagen den 15de Mai. Efter hans Villie var der 2de Gange Bud ved Lægen, som tilsendte ham Medicamenter, men da Kræfterne desuagtet aftog, lod han Sjælesørgeren kalde Løverdagen den 19de Mai for at meddele sig Nadverens Sacramente til Trøst og Forvisning om hans Synders naadige Tilgivelse. —

Han henlaa da stille og rolig med Sjælens fulde Bevidsthed indtil den 25de Mai om Middag, da han hensov i Døden, efter at han havde levet her paa Jorden i 84½ Aar. — *Andersen.*

Øster Snede var et af de stærke jydere sogne, men Mathias sluttede sig ikke til »de vakte«. Han gik flittigt nok i kirke efter gammel bondeskik, men kørte endnu mere flittigt ud på studehandel. Derved erhvervede han sig de »temmelige midler«, der kom slægt og venner og fattigfolk til gode. Hans blankslidte skindtegnebog var af størrelse som en halv dokumentmappe og kunne rumme en ordentlig slump rigsdalersedler. Da han blev op i årene, kørte hans betroede karl for ham. Det var Kristen Mortensen med tilnavnet Bording, Kristen Bordings farfar og navne.

En dag skulle de til Horsens marked. Mathias sad ved siden af Kristen i en tyk kappe eller chenille. På vejen mødte de kyrassererne, som Blicher har forevigtet i »E Bindstouw«.

— Nu skal du se løjer, sagde Mathias og knappede chenillen op, så hans dannebrogskors inden for kom til syne. Der blev kommanderet »ret« og »se til venstre«. Officererne hilste med deres sabler. Kyrassererne sad strunke og stive på deres heste og så til venstre, på Mathias, der hilste med hånden til hatten.

— Jeg var landsoldat i otte år, sagde han til Kristen. Det var ikke løjer dengang.

— Det er heller ikke bare løjer nu, sagde Kristen.

— Nej, sagde Mathias. Men nu slipper de med tre eller fire år, og de tager ingen skade af at hilse på et dannebrogskors.

Når folk på egnen havde kaldt deres ældste børn op efter bedste-forældrene, var nogle så snedige at give en yngre søn navnet Mathias. Det lønnede sig. For så gav Mathias en rundelig fadder- eller dåbsgave. Det var ikke på beregning, men af taknemlighed, at Kristen Mortensen og Mette Marie Pedersdatter kaldte deres ældste søn Mathias. De skulle have gården i Kragelund efter Mathias Pedersen. Mette Marie fra Favsingård var hans søsterdatter og plejedatter, Kristen hans betroede karl og hendes søskendebarn. Mathias beholdt gården til sin død, men Kristen og Mette Marie gik der som karl og pige og gifte folk med børn til gavn og glæde for Gammel Mathias, som han blev kaldt, da en ny bærer af navnet kom ham så nær ind på livet.

Kristen Mortensens Far, Morten Christensen, var fra Bording i hede- og bindeegnene mellem Herning og Silkeborg. Han blev født 1769 og må have slidt kongens klæder samtidig med Mathias, vel sagtens i otte år. Han blev permitteret fra Itzehoe i Holsten og traskede nordpå efter sit hjem. Undervejs dumpede han ind til nogle slægtninge i Hvejsel sogn et par mil nordvest for Vejle. Der traf han en pige, Dorthea Kirstine Laursdatter, og så blev han der på egnen. De begyndte som husmandsfolk på Hvolgård mark i Langskov sogn, havde det småt, men blev rige på børn, efterhånden også ved stræbsomhed så rige på gods, at de kunne overtage en lille gård på Ildved mark, Hvejsel sogn. Det må have været omkring 1814.

Før de flyttede fra Langskov, blev de grebet af den herrnhutiske lære, en mild pietistisk præget kristendom, som her og enkelte andre steder i Jylland vendte sig mod tidens rationalisme. Bevægelsen udgik fra Brødre-menigheden i Christiansfeld, og der rejste Morten og Dorthea jævnligen, da de fik det nogenlunde på det tørre med hensyn til udkommet. Tre sønner og to døtre af deres seksten børn gjorde skridtet fuldt ud og blev

optaget i selve Brødremenigheden. Nogle breve og »bekendelser« fra de fem christiansfelder giver oplysning om deres liv og levned. Her skal kun den ene omtales, den mest særprægede.

Peder Mortensen blev født på Ildved mark 1822 som den fjortende af de seksten søskende. Nitten år gammel rejste han til Christiansfeld, og efter fire arbejds- og prøveår blev han optaget i menigheden. I tre år var han nu sygevogter på Brødrehusets sygestue. Derefter blev han 1849 indkaldt til hæren, var med i slaget ved Fredericia, siden i slaget ved Isted, hvor han blev såret og kom i tysk fangenskab. Efter krigens ophør kom han igen til Christiansfeld, og da han ønskede at blive missionær, blev han 1855 sendt til Labrador. Der havde herrnhuterne nogle missionsstationer. Her lærte han at tale de indfødtes sprog og virkede nogle år mellem eskimoerne, til han blev syg af overanstrengelse i det barske klima. Missionsledelsen sendte ham nu hjem til Christiansfeld på rekreation. Der kom han til kræfter, og da han ville rejse ud igen, bestemte »de ældste« i Brødremenigheden, at han skulle giftes og have sin kone med. De udpegede en »søster«, Caroline Emilie Hensel und Gnadenberg, fra en menighed i Tyskland. Peder Mortensen havde aldrig set hende, men både han og hun adlød. De følte sig overbevist om, det var Guds vilje, at de skulle have hinanden. Det blev også et godt og trofast ægteskab. De rejste til Labrador, til missionsstationen Okak, hvor Peder Mortensen blev prædikant og handelsbestyrer. Deres tre børn døde som små, og Peder døde 1867, kun 47 år gammel, elsket og æret i menigheden og af eskimoerne.

Nogle tyske breve fra Caroline Mortensen til hendes mands danske søster i Christiansfeld er rørende at læse. Her gengives nogle udpluk af det, hun skrev efter sin mands død:

»Min inderlig kære Stine! Allerhelst ville jeg sætte mig hen med dig for at græde. Beskrive kan jeg ikke min smerte. Min gode, elskede mand har jeg mistet, ham der havde delt så mange sorger og glæder med mig og altid vidste at trøste mig, når jeg var bedrøvet, og lette al min byrde. Nu må jeg bære den hårdeste sorg alene. Hvor ofte ønsker jeg ikke at spørge ham til råds. Hvor ofte ville jeg ikke fortælle ham noget. Han var

så god imod mig. Hvor gør det ondt at savne ham. Hvad vil I sige, kære søskende, når jeg engang kommer hjem og har ikke jeres broder med. — — — Hans sidste ord var: Herre, nu lade du din tjener fare i fred! Han lå så fredelig og sov hen. Jeg var gerne gået med ham. Jeg vaskede ham selv ved hjælp af eskimokoner og klædte ham i ligtøjet. — — — Indbyggerne havde banet en vej i sneen til kirkegården. Først gik børnene og basunblæseren, og dernæst kom liget, båret af seks hvidklædte eskimoer. Det var mig den sværeste gang i mit liv. Her i Labrador kan man om vinteren ikke grave nogen grav i jorden for frosten. Alle ligkister bliver sat på kirkegården, hvor de siden bliver nedsænket, og så længe de står over jorden, bliver de tildækket med en stor kasse. Eskimoerne lagde grønt mos omkring kisten. Det så smukt ud, det grønne mos i den hvide sne. Efter begravelsen havde vi et Liebesmahl (kærlighedsmåltid). — — — På min fødselsdag den 20. maj længtes jeg besynderlig meget efter ham. Jeg besøgte tit kirkegården. Den 5. juli var først jorden så meget optøet, at de kunne kaste grav og nedsænke kisten i sit hvilekammer. Han hviler nu ved vore tre børn. Hvorledes jeg er til mode, når jeg ser alle mine kæreste her på jorden ligge der, det ved Gud alene. — — — Nu skal jeg snart rejse til Hoffental. Da må jeg forlade mine kæres hvilested. Vil Gud af nåde føre mig igennem. Vore eskimoer har gudskelov ingen nød haft den sidste vinter. De havde det nødvendige til deres livsophold. Det var at ønske for dem, at de havde mere hunger og tørst efter Guds ord. — — — Du tilskriver mig dog vel igen et brev, kære søster Stine. Du vil ikke forlade mig, fordi min kære mand, din kære broder, ikke mere er her på jorden. — — — Jeg anbefaler dig herrens nåde, min inderligt elskede Stine, og behold i kærlig erindring din søster og svigerinde

Caroline Mortensen.

Inden vi slipper Morten Christensen på Ildved mark, faderen til de seksten børn, skal præsten i Hvejsel, Peder Geltzer, give ham sit skudsmål. Samme præst var en driftig landmand. Sognets bønder tog ved lære af ham. Det blev kendeligt på høsten år efter år. Præsten mente da, han

kunne gøre krav på mere tiendekorn, end gårdene før var ansat til. Derom skriver han blandt andet i et skarpt indlæg fra 1819: »At små eller mindre lodder kan og bør afgive mere, derpå er Morten Bordings sted på 10½ skp. hartkorn et levende bevis, thi som den retskafne mand i sognet har han efter lang beregning indset og flere med ham, at hans steds jorder fuldelig kunne afgive 14 skp. byg årlig og det for bestandig, og derfor tilstod han det straks, da det aldrig har været hans sag at berige sig på andens bekostning, som den største del har for skik, når det kan lade sig gøre.«

Peder Geltzer talte rent ud af posen, også på prædikestolen. En dag kom en mand fra Ildved i kirke midt under prædikenen og klaprede op ad gulvet i sine træsko. — Nå, råbte præsten. Det er sjældent, han kommer her, og når han endelig kommer, så kommer han for sent!

Så vidt vides blev Mortens og Dortheas mange børn retskafne, arbejdsomme og religiøst prægede folk. De vanslægtede ikke. Kristen Mortensen kom til Mathias i Kragelund med et par tomme hænder, men fik efterhånden både i pose og sæk, først Mette Marie og siden gården på 90 tdr. land. Den fulgte med pigen. Hun må have været sin gamle morbrors øjesten. At Mathias også havde en klat til overs for sin betroede karl gennem mange år, er ikke sært.

Kristen Mortensen Bording drev sin temmelig store gård jævnt og godt. I politik sluttede han sig til Venstre. Det gik hårdt til mellem Højre og Venstre i 1860'erne. Da Kristen engang havde været i Vejle for at stemme og skulle køre ud af byen, op gennem skoven, sagde han til Mathias, den ældste søn: — Nu må du bruge pisken og sætte fart på, for højremændene vil smide med sten efter os.

De stærke jyder havde et stort flertal i sognet. Indre mission begyndte at røre på sig. En enkelt slægt, men til gengæld en meget fremragende, var grundtvigsk. Kristen Mortensen forblev hele sin tid præget af forældrenes og de fem søskendes herrnhutiske trosliv. I den henseende var han en ener på egnen. Nogle gamle breve og småskrifter vidner om hans forbindelse med Christiansfeld. De gik i arv til hans næstældste søn, Laurs Peder, Kristen Bordings far, og blev opbevaret med pietet.

»LILLEKONGEN« I ULDUM OG JENS JØRGENSEN BJERREGAARD

Jørgen Jensen i Uldum, der blev født 1779 og døde 1867, havde et godt navn på egnen i sin tid, og nogle af hans efterkommere skulle blive landskendte. Når amtmanden i Vejle sendte embedsbreve til Jørgen, morede han sig med at skrive: Til sognefoged, lægdsmand, snefoged, brandfoged, kammerråd, dannebrogsmænd og »lillekonge« i Uldum.

Det var ikke alene offentlige hverv, der gjorde Jørgen Jensen til »lillekonge« eller sognekonge. Han var lovkyndig og skriftkyndig og grumme retsindig. Hans indsigt og hjælpsomhed kom mange til gode. Folk rettede sig for det meste efter ham. Når det trak op til kævl og strid, var Jørgen Jensen mand for at jævne ud. — Sådan skal det denne mand være, sagde han. Og sådan blev det.

Jørgen havde efter sigende kun een ligemand, måske overmand i sognet, og det var Karen Mortensdatter, hans egen kone. De havde kendt hinanden fra barnsben og havde lige så længe følt, de hørte sammen for livstid. Og dog var de vidt forskellige af sindelag. De kunne ikke undvære hinanden, men heller ikke dele alt med hinanden. Karen var heftig og »hellig«, Jørgen ligevægtig, også i religiøs henseende. De blev enige om, at ingen af dem kunne blive anderledes, og at den ene ikke måtte gå den anden for nær. Jørgen holdt ord. Det glippede nogle gange for Karen.

En kro plejer ikke netop at være et bedehus. Karen var født og opvokset i Uldum kro, og der blev hun »vakt«. Egnens mærkelige lægprædikant, Peder Frandsen Rytter, kom jævnlig ind i krostuen, ikke for at drikke, men for at tage folk ved knaphullet og give dem noget at tænke på. Han måtte ikke holde gudelige forsamlinger. Præsterne vågede nidkært over deres eneret til at forkynde tidens kristendom, der efter Peder Frandsens mening havde nogle slemme skavanker. Han kunne ikke helt dy sig og blev straffet for at tale i forsamlinger. Men ingen kunne forbyde ham at tale med folk på tomandshånd. Det gjorde han også i Uldum kro, og der blev i alt fald Morten og hans kone, sønnen Jens og datteren

Jørgen Jensen, f. 1779, d. 1867, og
Karen Mortensdatter, f. 1781, d. 1866,
i Uldum, Kr. Bordings oldeforældre
på mødrene side.

Nederst til venstre: Jesper Jørgensen, f. 1810, d. 1880, i Bøgballe, Kr. Bordings morfar.

Nederst til højre: Ane Marie Mikelsdatter, f. 1814, d. 1871, Kr. Bordings mormor.

Mette Marie Pedersdatter, f. 1819, d. 1868.
Kr. Bordings farmor.

Kristen Mortensen i Kragelund, f. 1810, d. 1870,
Kr. Bordings farfar.

Jens Jørgensen Bjerregaard, politiker og læg-
prædikant, Kr. Bordings mors farbror.

Christen Kold, højskole- og friskolemand, i vinteren
1851 huslærer i Bøggalle for Jens Jørgensen
Jesper Jørgensens børn.

Karen »hellige«, som det hed dengang. Siden blev Peder Frandsens tilhængere kaldt »De stærke jyder«, men ikke i Uldum sogn, hvor bevægelsen snart gik i grundtvigsk retning, for en stor del under påvirkning af Karens ældste søn, Jens Jørgensen Bjerregaard, og hans gode ven og trosfælle Peter Larsen Skræppenborg. Overleveringen siger, at Hans Nielsen Hauge, Norges store lægprædikant, på sin jyllandsrejse besøgte Uldum kro i Karens ungpigetid, og det fik også betydning for hende.

De »hellige« fordømte kortspil, dans og anden lystighed. Jørgen tog sig en svingom nu og da og gik heller ikke af vejen for et slag kort i al skikkelighed. Når han kom hjem fra et gilde og gik i seng, tålte Karen ikke, at hans fødder rørte ved hendes. — Hold dine syndige fødder ved dig selv, sagde hun. De har både hoppet og danset.

Jørgen kunne spille violin og fornøjede sig jævnlig med det. Da han engang havde spillet til dans, tog Karen violinbuen og knækkede den over. — Det skulle du ikke have gjort, lille Karen, sagde han. Om han købte en ny bue, vides ikke, men Karen skal siden have sagt: — Jørgen holder vor aftale, jeg ikke. Han giver mig altid frie hænder.

De gik i kirke hver søndag. Jørgen var så anset, at han fik en plads oppe i degnestolen. Det skete, at han også forrettede degnetjenesten. Så gik han op og ned ad kirkegulvet i sine træsko og sang for. Engang hjemmedøbte han et barn. Forældrene havde først sendt bud efter præsten, men han mente, at barnet nok kunne leve og blive døbt i kirken. Nu gik der bud efter Jørgen Jensen, og han døbte det syge barn. Søndagen efter sagde præsten til ham, at det skulle han ikke have gjort, for barnet døde ikke. — Nej, sagde Jørgen. Men så havde det også været for sent at døbe det. Og ingen af os kunne se, om det skulle leve eller dø.

Det hændte, at Jørgen Jensen tog nogle venner med sig hjem fra kirken, og at Karen tog nogle kvindelige trosfæller med. Mændene holdt til i yderstuen, hvor Karen gav dem kaffe og brændevin, og hvad Jørgen ellers bad om. Hun gav ham også gerne en stikpille, før hun gik op i storstuen til sine egne gæster. Mændene sad og drak lidt og talte om byens sager, deres jordbrug og sådan noget. Kvinderne holdt gudelig forsamling med bøn og salmesang under Karens ledelse.

Nogle kvinder uden for Karen Mortensdatters kreds blev så over-spændte, at det gav sig udslag i syner og sindssyge. Det tog Karen sig meget nær. Hun var klog og god, men i alt fald een gang forløb hun sig i hellig iver. En mand trak på skulderen, da hun ikke uden grund ville røre hans samvittighed. — Vil du ikke høre, skal du føle, sagde hun og gav ham en lussing. Manden tøflede af. — Nå, nå, lille Karen! Sådan bar Jesus sig ikke ad med at omvende folk, sagde Jørgen. Det måtte Karen indrømme.

Jørgen Jensen var en driftig mand, og Karen stod ham bi. De havde ikke begyndt på bar bund, så der måtte blive velstand i gården. Karen gav meget bort til de fattige. Ikke Jørgen, men andre sagde, at hun skulle holde måde for sine børns skyld, det var rimeligt at hjælpe dem til gård og jord. — Åh, sagde Karen, jeg sætter på rente til mine børn ved at hjælpe folk, der trænger.

Det viste sig også, at alle seks børn kom godt i vej, og derefter over-raskede Jørgen Jensen egnens folk ved at købe Bjerregård i Åle sogn. Det var en stor handel, men Jørgen vidste, hvad han gjorde. Året efter kunne hans ældste søn overtage den betydelige ejendom. Han blev som politiker kaldt Jens Jørgensen Bjerregaard. Den yngste af sønnerne fik slægtsgården i Uldum. Han hed Søren Jørgensen og var folketingsmand i Give-kredsen i over tredive år. Den tredieældste søn, Jesper Jørgensen, blev morfar til Kristen Bording, men indlagde sig dog også andre for-tjenester. Jørgen Jensens eneste datter, Marie, blev gift med Anders Dahl, forstander for pighøjskolen i Åle. Der vandt hun sig et godt navn mellem højskolefolk.

Jørgen Jensen og Karen Mortensdatter ligger begravet på Uldum kirkegård. De blev henholdsvis 88 og 85 år gamle. Deres gravsten har følgende indskrift:

*Hvi gemmer Du Støvet i Kiste,
Hvi Rister Du Navnet i Steen,
Naar ikke i Troen Du vidste,
At vaagne skal Slumrende Been.*

De døde rider hurtigt, siger man. Her er mindet om Kristen Bordings oldeforældre i Uldum opfrisket. De fortjener det, ikke alene for det særpræg, der stadig i nogle måder kendetegner deres efterslægt, men også for deres betydning på egnen i første halvdel af 1800'erne. Af endnu flere grunde skal deres ældste søn omtales her. Jens Jørgensen var det største navn i slægten, indtil Kristen Bording blev det.

Moderens inderlige tro og faderens stærke virkestrang gik i arv til Jens Jørgensen. Han fik en gård i Holtum og blev gift med Maren Sørensdatte, der havde tjent hans mor i fjorten år. På den tid rejste fynboen Peter Larsen Skræppenborg gennem Jylland og holdt vækkesmøder. Han kom også til Holtum og blev Jens Jørgensens ven for livet. De holdt gudelig forsamling, og øvrigheden greb ind efter opfordring af sognepresten i Grejs. I sin klage bemærkede han dog, at Jens Jørgensen hørte til de bedste blandt »de opvakte«. Peter Larsen blev fængslet som »en omstrefjende person«. Jens Jørgensen, der var bopisiddende på egnen, blev stævnet for retten i Vejle.

Det er velgørende at høre den unge bonde tale frit fra leveren til den stormægtige herredsfoged. Præsten klagede blandt andet over, at kun få gik i kirke. Mon det var menighedens skyld alene, sagde Jens Jørgensen. Mon en stor del af skylden ikke lå hos præsten? Folk havde ikke megen tillid til ham. Hvad kunne det hjælpe, han undertiden sagde noget rigtigt i kirken, når han udenfor viste det modsatte ved sit liv og levned. Det var desværre menigheden noksom bekendt, at både præsten og hans hus levede i offentlig sviren og banden og derved overtrådte det, han ville advare andre imod.

Endvidere havde Jens Jørgensen aldrig hørt, at der kom for mange til komedie, baller, klubber og andre lystige selskaber. Jo flere der kom, jo større var glæden, og jo mere blev det lovprist. Skulle man derfor anke over, at nogle folk kom sammen i stilhed, hvor der var meget godt at hente, ikke alene for den enkelte i særdeleshed, men for land og rige. En sådan anke stred mod al sund fornuft og lige tværtimod al kristendom.

Herredsfoged Stockfleth havde vist noget til overs for Jens Jørgensen, men bad ham dog passe godt på, at han ikke mistede sin forstand, og

idømte ham en bøde på fem rigsdaler. Mindre kunne den knap være for skams skyld. Jens Jørgensen ville alligevel ikke betale. Hans gamle, kloge far i Uldum ordnede da sagen på sin måde. Han sendte pengene til Vejle, og da han fjorten år efter solgte Bjerregård til Jens, lagde han fem rigsdaler på købesummen. — Gemt er ikke glemmt, sagde han. »Lillekongen« holdt orden i sit regnskab.

Peter Larsen Skræppenborg kom flere gange i fængsel og endnu flere gange for retten, hvor han blev idømt bøder på indtil 50 rigsdaler. Men de gudelige forsamlings historie skal ikke berettes her. Grundloven satte endelig stop for de vaktens trængsler. Jens Jørgensen blev valgt til medlem af den grundlovgivende forsamling. Det blev herredsfoged Stockfleth også. Nu mødtes de som ligemænd. Jens Jørgensen havde ikke mistet sin forstand.

Tiderne skifter, og ny ideer, ny problemer melder sig. Bortset derfra er slægtsligheden mellem den unge Jens Jørgensen og den unge Kristen Bording påfaldende. De tog frimodigt kampen op for en hjertesag trods miskendelse og modvind.

I året 1847 solgte Jens Jørgensen sin gård i Holtum og købte en noget større i Bøgballe. Der blev han nabo til sin bror Jesper. Da han i 1848 skulle rejse til København, lå hans kone syg. Det så mørkt ud for ham, men Jesper sagde: — Jeg skal nok holde øje med din gård, mens du tager dig af noget, der gælder hele landet.

Gården blev ikke forsømt, Maren også passet. Det sørgede Jesper og hans kone for. Men de havde ingen magt over døden. Da Jens Jørgensen kom hjem efter Grundlovens vedtagelse i 1849, var Maren lige begravet. Det tog hårdt på ham. Nu stod han ene med syv børn. Da et års tid var gået, foreslog Peder Larsen Skræppenborg, at han skulle gifte sig med Kirsten Christiansdatter fra Dons ved Kolding, hvor Peder Larsen havde en stor gård. Hun var tolv år yngre end Jens, men sagde alligevel ja, og nu fik børnene en ny mor, Jens en kone, der passede til ham, og efterhånden fem børn med hende.

I løbet af året 1851 solgte Jens Jørgensen sin gård i Bøgballe til broderen Jesper og købte Bjerregård af sin far. Kirsten havde bragt

penge med fra Dons, og Jens havde lyst til at drive en større gård. Det gjorde han også med dygtighed, skønt han fra 1852 til 1873 med et par korte mellemrum var medlem af Rigsdagen.

Som politiker sluttede Jens Jørgensen sig til Venstre, men følte sig ikke bundet af partiet, kun af sin overbevisning. Den fulgte han uden at skele til venstre eller højre. Han var en støt og tillidsvækkende personlighed og fik ikke ringe indflydelse på Rigsdagen. Hans tale var jævn og ligetil, men de knappe ord havde vægt. Der blev sagt, at man endelig skulle lægge mærke til Jens Jørgensen Bjerregaard, når han glemte at sige »jeg«, men brugte sit jydsk »a«, for så var det ramme alvor. Det fortælles også, at han engang ikke kunne tage stilling til en sag, før det gik op for ham, at en vedtagelse ville gavne ham personligt. Så stemte han imod. En eller anden sagde til Grundtvig, at Jens Jørgensen ikke var særlig kundskabsrig. — Jo, sagde Grundtvig. Han ved mere end de fleste, for han ved selv, hvad han ikke ved.

Foruden landbrugsforhold havde de grundtvigske skole- og kirkespørgsmål Jens Jørgensens særlige interesse. Han var i mange udvalg og viste stor forhandlingsevne. Kunne han ikke opnå alt, forstod han altid at få noget sat igennem. Det er et slægtstræk, der går igen hos Kristen Bording. Jens Jørgensen var en af Rigsdagens mest frisindede mænd. I 1866 stemte han sammen med sin bror, Søren Jørgensen, og sin svoger, Anders Dahl, mod den reviderede grundlov.

Året 1848 kan vist betegnes som et vendepunkt i Jens Jørgensens liv. Da kom han i forbindelse med Grundtvig, blev hans personlige ven og en af de førende i den grundtvigske bevægelse. Han talte især ved store »vennemøder« på Horsenseggen, og han samlede jævnlig en mindre kreds på sin egen gård. Det skyldtes for en stor del ham, at Uldum Højskole kom i gang. Rødding i Sønderjylland var først på færde. Uldum blev den første nord for Kongeåen. Jens Jørgensen bad Kristen Kold overtage ledelsen, men Kold havde dengang en friskole i Ryslinge og mente, at han egnede sig bedst til at undervise børn. Efter Kolds udsagn var Jens Jørgensen den bondemand, han satte højest blandt sine mange venner. Det viste han i gerning ved midlertidigt at overlade sin friskole

i andre hænder det meste af vinteren 1851, da han opholdt sig i Bøgballe som lærer for Jens Jørgensens og Jesper Jørgensens børn. Siden fik Jens Jørgensen endnu en højskole oprettet, pigeskolen i Åle. Han kunne overkomme meget. En mindesten i Uldum siger kort og godt: »For den kristelige Danemand og folkelige Tillidsmand Jens Jørgensen, født i Uldum 1806, død på Bjerregaard 1876. Rejst af Venner.« En anden mindesten er rejst for digteren Poul Martin Møller, der blev født i Uldum 1794. De to er den jydsk landsbys store sønner.

NOGET OM DE STÆRKE JYDER OG ET PAR AF »DE SVAGE«

Der var ikke få rigsdagsmænd, amtsrådsmedlemmer, sognerådsmedlemmer og sognefogeder i Kristen Bordings mødrene slægt. Hans morfar, Jesper Jørgensen i Bøgballe, blev sognefoged og amtsrådsmedlem. Hans mormor, Anne Marie Mikkelsdatter, havde en broder i Hårup, Henning Mikkelsen, der også blev amtsrådsmedlem.

Jesper Jørgensen var født i Uldum 1810. I 1837 købte han gården Petersbjerre i Åle sogn efter at have været soldat i tre år. Frederik den Sjettes soldater kunne marchere. På hjemvejen fra København tog Jesper benene med sig over Fyn og gik de ti mil i ti timer. Peder Larsen Skræppenborg havde først kik på Petersbjerre, men betænkte sig, og så greb Jesper til. Prisen var 5060 rigsdaler. Af ukendte grunde solgte han året efter gården for samme pris og købte en tilsvarende gård i Bøgballe, hvor han blev resten af sit liv. Petersbjerre blev snart sat over styr af den ny ejer. Jesper satte ikke noget over styr. Hans elleve børn arvede hver 10.000 kroner, og det var mange penge i 1880, da han døde. Ni af de elleve børn blev gift og fik gårde mellem Horsens og Vejle, ingen på over 100 tønder land og ingen under 20 tønder land, så det var en udpræget bondeslægt. En datter blev ikke gift, og den yngste søn døde som stud. theol.

Da Jesper Jørgensen kom til Bøgballe, havde de stærke jyder rejst en voldsom kamp mod det offentlige skolevæsen i sognet. Jesper blandede sig næppe i den sag. Ingen af hans børn var skolepligtige endnu, og arbejdet med gården optog ham stærkt.

Mads Andersen i Gammelsole var »de stærke«s fører. Han kunne skrive for sig, men da klager over skolernes »verdslige« undervisning ikke hjalp, rejste han til København og fik audiens hos landsfaderen, Frederik den Sjette. Det hjalp. Regeringen var blevet klog af skade. Tyve år før havde trusler, bøder, fængselsstraffe på vand og brød, ja tugthusstraffe ikke kuert Hans Nielsen Smed i Korning og hans trosvenner. Nu skulle den pinlige kirkestrid ikke efterfølges af en lignende skolestrid. »De stærke« fik lov til at oprette skoler på egen bekostning, når deres børn blev undervist forsvarligt. Det skulle præsterne holde øje med, og det blev et lemfældigt tilsyn for sognefredens skyld. I religion lærte børnene til punkt og prikke Pontoppidans forklaring og Kingos salmebog. Det ny testamente var skolens læsebog. Regning og skrivning blev ikke forsømt, men andre fag så godt som udeladt i de første årtier. Det var nok friskoler, men ikke i Kolds eller Grundtvigs ånd.

Bonden Mads Andersen blev lærer hos »de stærke« i Gammelsole og sad snart med 90 børn i en trang skolestue. Andre mere eller mindre egnede bønder tog arbejdet op i hver sin by. Den mest kendte af dem blev Hans Nielsen Smeds sønnesøn Mathis Johansen i Korning, hvor han underviste i 52 år. Mathis kunne være blevet professor, hvis han var kommet ind på den vej. Han lærte sig fremmede sprog uden vejledning, også hebraisk og græsk, så han læste Bibelen på grundsprogene. Lidt snurrig var han nok, men det gik ikke ud over børnene. Dem forstod han, og de holdt af ham, så undervisningen blev mere fri, end det var tilfældet i andre »stærke« skoler.

I 1841 blev grunden lagt til vort kommunale selvstyre. Hver landkommune fik et sogneforstanderskab, der skulle tage sig af fattigvæsenet, vejevæsenet, skolevæsenet og mere. Præsten og større godsejere var selvskrævne medlemmer. Resten skulle være uberygtede gårdmænd på over 25 år, og kun sådanne havde valgret. Derved fik de stærke jyder

magten i Øster Snede sogns forstanderskab, og nu anså de det for betimeligt at reformere sognets to offentlige skoler.

Erfaringen havde vist, at skrivelser ikke førte til noget. Desuden havde »de stærke« skoleloven imod sig. De var retskafne folk, men også stædige. Når de bar ansvaret for sognets styrelse, måtte de handle efter samvittighedens lov, og den forbød dem at lade det verdslige uvæsen brede sig i skolerne. Børnene skulle ikke smittes af »fortællingsbøger« med digt og fabel og den slags »menneskelige sammensættelser«. I nogle bøger blev kortspil, ja endog banden nævnet. Hvad kunne det ikke føre til? Og det var unyttigt for børnene at læse, hvad kulør rotter og mus havde, eller hvordan et plovjern skulle være. Det kunne de lære af naturen og daglig erfaring. Gymnastik var også en slemme ting. Den stemte ikke overens med religionen, men lignede i betænkelig grad dans.

De seks »stærke« medlemmer af sogneforstanderskabet blev snart enige om at udrydde djævelskabet inden for deres magtområde. De gik til Gammelsole og Kragelund skoler med nogle sække og ombyttede de skadelige bøger med et passende antal af Kingos salmebog og Pontoppidans forklaring. Lærerne kunne ikke hindre det. Hvad magtede een mod seks? Mændene gik hjem med fulde sække og brændte indholdet, ligervis som fortidens gode kristne havde brændt de lede hekse.

Hvor nødig præsten ville, måtte han give øvrigheden underretning om den krabate skolereform. Efter en retssag, som de seks mænd førte igennem til Højesteret, blev de hver idømt en bøde på 30 rigsdaler. Endvidere skulle de erstatte skolebøgerne, der ikke havde givet megen stuevarme, men nu blev et dyrt brændsel. Endelig blev de sat ud af sogneforstanderskabet. Nogle andre medlemmer blev valgt, men ingen af »de stærke«, som afholdt sig fra at stemme og fra mere indblanding i offentlige sager. Deres egne børn var beskærmet i friskolerne, og så måtte det gå sin skæve gang med andre folks børn. Heller ikke, da sogneforstanderskabet efter 1867 blev afløst af sognerådet, ville »de stærke« deltage i valgene. Lige så lidt i politiske valg. Deres kristendom var al deres politik. De udgjorde et snævert samfund uden nævneværdig berøring med

anderledes sindede. De svigtede ikke sognekirken, men havde ellers nok i deres nedarvede trosliv og jævne bondearbejde.

Under sådanne forhold kunne sognet ikke undvære en mand som Jesper Jørgensen. Han var søn af »Lillekongen« i Uldum. Han var broder til den vidt bekendte Jens Jørgensen i Holtum. Han var også noget for sig selv, en driftig mand, en bestemt mand. Han kunne arbejde ud af den karske bælg hjemme i Bøgballe. Han kunne også finde på at køre til Dons ved Kolding med sin familie for at deltage i vennemøder hos Peter Larsen Skræppenborg. Det var en lang kirkevej, men Jesper var godt kørende og tog det ikke så nøje, om noget af natten gik med i købet.

»De svage« fandt snart ud af, at Jesper kunne bruges til medlem af sogneforstanderskabet, til sognefoged, lægdsmand, forligsmand og siden amtsrådsmedlem. Folk, der ikke var stærke jyder, blev en overgang kaldt »de svage«. Jesper var stærk nok til at overkomme de mange tillidshverv uden at forsømme gårdens drift. Han kunne undvære sin middagssøvn, når et eller andet ærinde skulle udrettes i embeds medfør. En forligsmand skulle mægle i tyendesager. Der var jævnlig noget i vejen på herregården Aggersbøl. Den lå over en halv mil borte, men Jesper kunne nå både frem og tilbage, mens folk og heste holdt middagshvil. Han løb hele vejen med strømper og træsko i hånden og tog dem først på, når han gik ind til »herskabet«. Det krævede hans værdighed som embedsmand. Engang fik han et pigespørgsmål ordnet deroppe. Fruen var godt tilfreds og spurgte, om Jesper ville have en bid brød og en dram eller en tår øl og en dram eller en kaffepunch. — Ja, tak! sagde han. Alle tre ting er gode, når de kommer i den rigtige orden.

Ved dygtighed og nøjsomhed blev Jesper Jørgensen en velstående mand. Hans kone, Anne Marie, var meget godgørende. Det så Jesper gennem fingrene med. Når folk kom og tiggede, gik hun jævnlig op på loftet, hvor korndyngerne lå, fyldte sit forklæde med rug og gav de trængende. — Hvordan tør I det? spurgte datteren Maren, der ligesom de andre børn havde stor respekt for deres far. — Det er vel lige så godt mit som hans, sagde Anne Marie.

Tiggeriet var lige ved at tage overhånd dengang. De mest påtrængende, men ikke altid de mest trængende, rendte stadig folk på dørene. Præsten ville have sogneforstanderskabet til at indføre en bestemt ordning, så uddelingen især af korn blev mere retfærdig. Folk skulle ikke give ved dørene. — Det bliver aldrig sådan i min gård, sagde Jesper. Anne Marie bliver ved med at give, som hun plejer. Det er der ikke noget at gøre ved.

I udkanten af Jespers mark lå et husmandssted. Konen der hed Ingeborg, og engang mistede hun sin eneste ko. — Du kommer til at give Ingeborg en kvie, sagde Anne Marie til Jesper. — Det kan der ikke være snak om, sagde han. — Jo, sagde Anne Marie, hvor skal hun ellers få en ko fra? Og hun kan ikke undvære mælk i huset. Enden på det blev, at Ingeborg fik en god kvie, der stod og skulle kælv.

Ingeborg havde kun eet barn. I Pindhus, der også lå i en udkant af Jespers mark, var reden fuld. De to husmandskoner var skiftevis som to røde køer over for hinanden, skiftevis som hund og kat. Når konen i Pindhus lå i barselseng, plejede Ingeborg at tage sig af hende. Engang indtraf den ikke sjældne begivenhed, mens de var uvenner. Da blev Ingeborg hjemme, til Anne Marie kom og sagde hende besked: — Hør, du må ikke tænke på noget småvrøvl, når det står sådan til i Pindhus. Du må værsgod gå ned og hjælpe hende, så længe hun ikke kan hjælpe sig selv.

Kristen i Pindhus var ikke doven. Han passede sine fire, fem tønder sandjordsmark godt og arbejdede desuden som daglejer, hvor det bød sig. Alligevel kneb det for ham at holde smalhans fra døren. Når han skulle rense grøfter på Jespers mark, mødte han om morgenen til davre i gården og fik nogle mellemmader med, som han kunne spise hen på formiddagen. Anne Marie vidste ikke, at Kristens børn kom ud i marken og fik hans mad, når de skulle i skole, så han måtte arbejde fra tidlig morgen til middag uden at få en krumme. Det fik Anne Maries datter Maren siden at vide, og det gjorde hende ondt. Hun blev Kristen Bornings mor, og da hun i hans drengetid fortalte om husmandens hårdt tiltrængte arbejdsmand, der gik i de små, sultne børnehalse, tilføjede hun: — Barmhjertighed er godt nok, men retfærdighed er bedre. Det bed sig

fast i Kristen. Hans mor, en jævn, men ikke almindelig bondekone, åbnede først af alle og vel mest af alle hans øjne for de sociale spørgsmål. Hun påvirkede ham ikke bevidst. Hun var umiddelbar i sin medfølelse, impulsiv i ord og gerning.

Jesper Jørgensens Børn fik ikke den skolegang, han gerne ville have givet dem. Da Jens Jørgensen boede i Bøgballe, oprettede de to brødre en friskole. Kristen Kold var lærer for deres børn en vinter, men Jesper syntes, børnene lærte for lidt. Det var godt nok, at Kold kunne fortælle, så øjnene stod stive i hovedet på dem. Det var ikke så godt, at det kneb med deres færdighed i regning og skrivning og deres kundskaber i praktiske fag. Jesper var nok enig med Kold i det væsentligste, i livssyn, men de havde kanter begge to og kunne ikke enes i alt. Da Jens Jørgensen flyttede til Bjerregård, rejste Kold til Ryslinge igen, vist ikke særlig gode venner med Jesper. Det blev udjævnet med tiden. Da Kold fik en højskole godt i gang, sendte Jesper sin ældste søn over til ham. — Jeg tænkte nok, du skulle komme, Jørgen, sagde Kold.

Lærer Schmidt havde en lille friskole i Vindelev. Han blev Kolds efterfølger i Bøgballe, men kun tre dage om ugen, de andre tre dage underviste han i sit hjem, så han var en slags vandrelærer. Alligevel foretrak Jesper den ordning frem for at sende børnene i den offentlige skole. Han mente, at de senere, dels af egen drift, dels på en højskole, kunne indhente det forsømte.

Som den praktiske mand, Jesper var, drog han også nytte af børnenes arbejdskraft på deres fridage. Da han købte Jens Jørgensens gård og lagde den sammen med sin egen, fik han noget over 100 tønder land at drive. Børnene måtte hjælpe til med, hvad de kunne overkomme. Hans opdragelse af dem var om ikke hård så dog bestemt og krævende. Kristen Bordings mor sagde, hun var opdraget i en tid, da forældrene ikke åbenlyst viste kærlighed til deres børn. Det blev anderledes, da hun selv fik børn. Hun sagde også, at den forskel på opdragelsen ikke betød, at den gamle slægts kærlighed var ringere end den ny slægts. Det fik hun et stærkt indtryk af for sit eget vedkommende, da hun var blevet gift og hjemfaren, og hendes far var en gammel mand.

MAREN OG LAURS PEDER BORDING

Maren var den syvende af Jesper Jørgensens elleve børn. Hun blev født 1851, og ligesom de andre af søskendeflokken kom hun ud at tjene efter sin konfirmation. Jesper kunne ikke have de mange børn gående hjemme, men søgte at skaffe dem pladser, hvor de kunne lære noget ud over det daglige arbejde på en gård. Maren tjente først i nærheden af Kolding hos Bertel Dons. Der var hendes ældre søster, Karen, husbestyrerinde, og Bertels nabo, Peter Larsen Skræppenborg, var Jespers gode ven.

Peter Larsen havde bygget en forsamlingsaal ved sin gård. Der blev holdt vennemøder, som Maren kunne deltage i. Årets største møde var høstgildet, der blev fejret med taler af kendte præster og højskolemænd og blev oprindelsen til de senere efterårsmøder i grundtvigske kredse landet over. Peter Larsen var gæstfri. Tilrejsende venner, der kunne være over hundrede, blev bospist i den store gård. Egnens folk gik til og fra mødet. De kunne spise hjemme. En sådan festdag med taler, sang og samtaler var noget for Maren. Der traf hun også slægt og venner fra Horsens- og Vejleegnen.

Til daglig blev Maren ikke skånet. Hun var spinkel af bygning, men ikke forvænt hjemmefra, og Bertel Dons ville have noget bestilt ligesom Peter Larsen, Jens Jørgensen Bjerregaard, Jesper i Bøgballe og andre grundtvigske bønder. Mange af dem var storbønder og forenede et virksomt liv i arbejde med et lyst og godt trosliv. Bertel Dons var så sparsommelig, at pigerne ikke måtte have lygter i stalden om morgenen, når de skulle malke. De famlede sig fra ko til ko i det matte skær fra nogle små staldruder. Om vinteren var det tit bælgmørkt. — Vi vænnede os til det, sagde Maren. — Køerne kunne mærke, når deres tur kom, og så var de både villige og fortrolige.

Maren var ikke alene optaget af de store vennemøder hos Peter Larsen, også af nogle små vennemøder med Bertels Røgter og med Benned Skrædder. De to blev hun fortrolig med. De var gamle og fattige, men havde livsvisdom. Maren holdt af dem. Sådan var hun som barn, som

pige, som gårdmandskone. Hun kunne have set fattigfolk over hovedet, måske givet dem lidt i ny og næ. Men det var hendes hjerte for varmt til. Hendes mor havde været godgørende. Maren var det ikke mindre og gjorde sig i stærkere grad til de fattiges ven. Det var en retfærdigheds-sag for hende. Hun ejede en særlig evne til at vinde deres fortrolighed. Den evne gik i arv til hendes søn Kristen, og hvad hun udrettede i det små, søgte han at udrette i det større.

Da Maren havde tjent et år hos Bertel Dons, fik hun en mere lempelig plads på Hesselballegård i nabosognet. Jesper mente vel sagtens, det grove pigearbejde tog lovlig hårdt på hendes kræfter. Nu skulle hun mest gå en husjomfru til hånd, tage del i madlavningen, lære strygning, syning og stopning bedre end lige til husbehov. Hun blev især dreven i omhyggelig stopning. Alligevel sagde fru en eller madammen, som det hed dengang: — Du er småt begavet, Maren, men det kan du jo ikke gøre for. Maren var for ung til at bide fra sig. Det lærte hun siden til gavn. Men hun tog sig ikke madammens skudsmål nær. Hun vidste selv, at der ikke var noget i vejen med hendes forstand.

På Åle pige højskole, hvor Maren derefter tilbragte en vinter, tabte hun ikke troen på sin forstand, men følte savnet af en god undervisning i barndomsårene. Skønt hendes slægt var en af de største og mest oplyste på egnen, stod hun tilbage for de fleste højskoleelever i kundskaber. Hendes faster, Marie Dahl, var højskolemoderen. Hendes farbror, Jens Jørgensen Bjerregaard, var jævnlig taler på skolen. Og Maren var en sinke. Hun kunne ikke skrive ordentlig dansk, ikke regne noget videre. Når de andre piger skrev fristile, sad Maren og skrev møjsommeligt af efter en bog. Hun lovede dyrt, at hvis hun selv fik børn, skulle de have en bedre skolegang i deres opvækst end den, hun havde fået. Det stivede hende lidt af, at foredragene ikke gik hende over hovedet. Hun kunne både høre og forstå, også give sit besyv med i en diskussion. Måske var det for at hævde sig, at hun blev noget skarp i munden. — Du er så kritisk, Maren Bøg, sagde en af hendes fætre, en af Marie Dahls sønner. Hvis jeg ikke klemmer til, kan jeg ikke holde fast på en glat ål, sagde hun. Han var fra Åle, hun fra Bøgballe.

Maren kom hjem igen efter sin mors død og gjorde pigearbejde i gården. En af hendes ældre søstre var en myndig husbestyrerinde. Maren skulle lystre. En dag fik Jesper besøg af Mathias og Laurs Peder fra Kragelund, Kristen Mortensens to ældste sønner. De havde taget kisteklæderne på, så det var øjensynligt, de kom i et alvorfuldt ærinde. Jesper var deres umyndige søskendes formynder. På sit dødsleje havde Kristen bedt ham om at tage sig af dem. Mathias skulle have fødegården. Laurs Peder tænkte på at gifte sig. De talte med Jesper inde i stuen, og lidt efter blev Maren kaldt ind. Da hun kom ud igen til pigerne i køkkenet, sagde hun: — Hvad tror I, Laurs Peder Bording er kommet for? Det vidste pigerne ikke. — Han vil have mig, sagde Maren. — Så skulle du også tage ham, sagde Hanne, en af gårdens piger. Du har det ikke let hjemme.

Maren tog ham, skønt der ikke havde været noget som helst kæresteri imellem dem, kun et almindeligt bekendtskab. Jesper vidste, Laurs Peder var en brav karl. Det vidste Maren også. Når man ser på ungdomsbilledet af hende, kan man let forstå, Laurs Peder fik i sinde at bejle. Efter god, gammel skik gik han først til hendes far og havde en talsmand med. Det skulle gå åbent og ærligt til.

Laurs Peder var et par år ældre end Maren. Han havde egentlig mere lyst til håndværk end landbrug, havde stået i snedkerlære en tid, men opgivet det igen. Hans højre arm var for stiv til den stadige brug af høvl og sav. Han var engang faldet af en hest og havde brækket armen. Den blev stærk nok igen, men ikke bøjelig nok. Den kunne bruges til bondearbejde, og så fik han tredive tønder land af fødegårdens halvfemsindstyve og byggede en ny gård på marken ved skellet mellem Kragelund og Bøgballe.

Maren og Laurs Peder Bording blev gift den 4. oktober 1872. Vinteren før havde Laurs Peder været på Uldum Højskole, måske efter Jesper Jørgensens tilskyndelse, vel også fordi han følte sig draget af den grundtvigske bevægelse, som Maren og hendes slægt var rodfæstet i. Højskolen betød et skridt på vejen, og Laurs Peder faldt snart til i sin ny familiekreds uden dog at fornægte den herrnhutiske arv fra sin far

og farfar. Jespers børn måtte gerne danse. Laurs Peder tålte hverken dans eller kortspil i sit hjem. Hans børn måtte heller ikke være med til at brænde valborgblus. Derimod lærte han dem selv at spille skak. Det var en rolig og uskyldig fornøjelse. Maren legede med børnene. Hun kunne tumle og le, så det stod efter. Laurs Peder sad og småmorede sig over det, men legede aldrig med. Børnene kunne tumle, så længe det skulle være. Maren var ikke så udholdende. Hun måtte undertiden give op og holde sig om hovedet og klage over, at det gjorde ondt.

»Mine forældre var i mange måder forskellige«, siger Mikael Bording. »Mor kunne give sig hen i glæde og knuges dybt ned af sorg. Min far var behersket, navnlig i sin måde at tage glæden på. Mor sagde engang til mig: Din far kommer let gennem livet, i hvert fald lettere end jeg, for han tager tilskikkelserne og lægger dem højere op, og så tynger de ham ikke så hårdt.«

Det er noget af en karakteristik. De kunne lære af hinanden, Maren og Laurs Peder. Hun var livfuld, rap af tankegang, vidtspændende. Han var mere tung, mere forankret i gammel bondetradition. Uden Maren var Laurs Peder næppe blevet så frisindet i politik, at han altid holdt sig til den venstre fløj af Venstre, til Berg, I. C. Christensen og derefter Hørup. Han blev radikal på sine gamle dage. Noget som Maren gerne ville lære af ham, gav hun udtryk for i en indskrift, hun lod male over døren i deres stue:

Skal godt det gå,
sin byrde må
med værdig ro man bære.

Det var en lille gård, de overtog i 1872, men tiderne var ret gode for landbruget. Laurs Peder arbejdede hårdt. Maren lagde heller ikke hæn-derne i skødet, men da hun efterhånden fik syv børn, var der grænser for, hvad hun kunne udrette i de år. Hendes bedste støtte var Hanne, som først havde tjent hos Jesper i Bøgballe og derefter fulgte med datteren ind i den ny gård, hvor hun tjente i samfulde tolv år. Hun flyttede ikke,

før hun skulle giftes. Der var mindre flytteri dengang end nu om dage. Et tjenesteforhold varede tit i årevis. Hvis Hanne ikke havde giftet sig, var hun sikkert blevet hos Maren til sine dages ende.

Nogle af Marens fødsler var meget svære. Kristen Bording havde nær kostet sin mor livet. Når hun lå syg, kom Jesper fra Bøgballe jævnlig og sad hos hende. Han var god til at hjælpe hende. Han kunne tage mere nænsomt på hende end nogen anden. Gamle, grove bondehænder kan tage varligt på dyr og mennesker. Det bliver de vænnet til med årene. Jesper kunne også stryge Maren over håret, en ømhed, han ikke havde vist hende før. — Jeg vidste knap, om min far holdt af mig, inden jeg blev gift, sagde hun. Nu gik det op for mig.

Det var ikke det ringeste bevis på Jespers kærlighed til Maren og hans tillid til Laurs Peder, at han tilbød dem sin store gård.

— Jeg vil bytte med jer, sagde han. I er unge, og jeg er gammel. Lad mig få noget mindre at tumle med! I må få gården med rub og stub undtagen mit gamle chatol. Andet tager jeg ikke med fra Bøgballe.

— Nej, sagde Maren. Hvis vi får gården, kan det ikke undgås, at jeg får mere end mine søskende. Og jeg vil ikke misundes af dem hele mit liv.

Laurs Peder sagde vist ikke noget, men forstod Maren. Hun havde ti søskende. Der var et godt forhold imellem dem. Det skulle bevares.

Årene fra 1884 til 1891 var de tungeste i Marens og Laurs Peders liv. To af deres børn, to piger, døde som små. Laurs Peders søster, Lene, fik tuberkulose. Maren tog hende til sig og plejede og passede hende, til hun døde. Lenes kæreste, Laurs Israelsen, en opvakt karl fra Kragelund fællend, uddannede sig til friskolelærer, blev huslærer hos Maren og Laurs Peder, men fik også tuberkulose og døde i gården fem år efter Lene. Det hårdeste slag ramte hjemmet i 1888, da Jesper pludselig døde, fjorten år gammel, et par måneder efter sin konfirmation. Han var den ældste af deres børn og en håbefuld dreng.

Alle børnene fik difteritis eller »den store halssyge«, som det hed dengang. En epidemi hærgede egnen, og da lægerne endnu stod magtesløse over for sygdommen, blev mange børn revet bort. Kristen Bordings

Kr. Bordings forældre, Maren og Laurs Peder Bording, som nygifte.

Kr. Bordings fødegård på Kragelund mark.

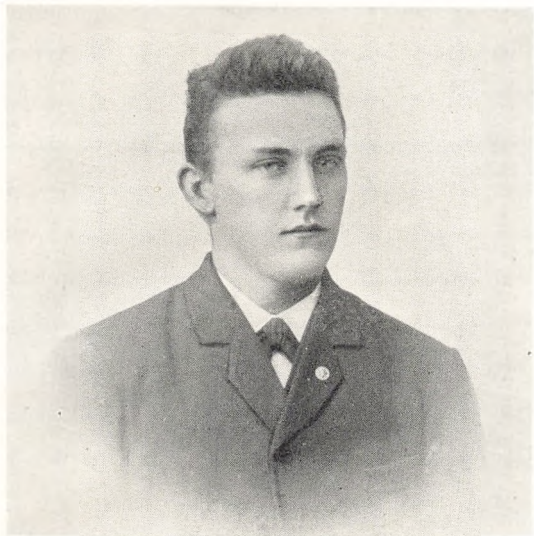

Øverst til venstre: Husmand Bertel Jepsen i Kragelund.

Øverst til højre: S. P. Elkjær. Kr. Bordings barndoms lærer, senere hans svigerfar.

Kr. Bording som elev på Frederiksborg højskole
vinteren 1896—97.

Maren og Laurs Peder Bording
med børnene Martin, Mikael,
Kristen (yderst til højre), Ane
Marie og deres huslærer Laurs
Israelsen.

Julius, der boede sammen med Kr. Bording, mens han var vognmandskusk i København.

Øster Snede sogneråd 1913. Yderst til venstre Kr. Bording, yderst til højre sognerådsformanden J. Lebech.

liv stod også på spil. Da Jesper døde, var den tredje søn, Mikael, stærkt angrebet af halssygen. Han fortæller derom:

— Jeg lå med feber og kunne ikke sove en sen aften og hørte da, at mine forældre åbnede døren ind til »storstuen«, hvor Jespers kiste stod. — God nat, lille Jesper, sagde min far med tung, rystende stemme. I dagene efter begravelsen kørte far og karlen det nyslæede græs hjem fra engen og spredte det på marken uden for gården. Det regnede meget den sommer, og engen stod under vand, så det var nødvendigt at køre det våde græs hjem. Det var for en stor del kvægets vinterfoder, der skulle reddes. Man havde ikke begyndt at dyrke roer af nogen betydning. Når far kom med et læs fra engen, så jeg fra mit kammervindue, at mor gik ham i møde og fulgtes med ham til det sted, hvor græsset skulle læsses af. Jeg så da, at de gik med hinanden i hånden uden at tale sammen. Det gjorde et dybt indtryk på mig, syg som jeg var. Jeg glemmer det aldrig. Da jeg mindede far om det på hans gamle dage, sagde han: Din mor og jeg kunne ikke tale sammen om vor sorg endnu. Den var så stor, at ingen ord kunne hjælpe. Derfor gik vi med hinanden i hånden. Så mærkede vi for alvor, at vi bar sorgen i fællesskab. Vi forstod hinanden og hjalp hinanden ved at følges ad hånd i hånd«.

De fem dødsfald tog hårdest på Maren. Hun plejede de syge ved dag og nat, og det tog på hendes legemskræfter, der ikke var store i forvejen. Når hun ikke helt brød sammen, skyldtes det hendes åndskræfter. De kunde rejse hende igen, selv om det tog længere tid end for Laurs Peder. Han var en kraftig mand og havde sit arbejde udendørs. De dårlige år for landbruget i 1880'erne tvang ham til at lægge kræfterne i. Det var også et lægemiddel.

Ikke så få bønder gik fra deres gårde, mens krisen stod på. Kornsalget til udlandet kunne ikke længere svare sig. Mejeridriften var kun i sin vorden, og priserne på landbrugsprodukter meget lave. Et svin til slagteriet indbragte 27—28 kroner, 17 øre pundet. Nu koster et slagterisvin omkring 300 kroner. Laurs Peder red stormen af ved nøjsomhed og forsigtighed. De egenskaber gik ham sådan i blodet, at han aldrig vovede sig

ret langt ud, skønt tiderne fra midt i halvfemserne til godt ind i det ny århundrede blev de bedste i vort landbrugs historie.

Bønder og heste kan godt sammen. Det er gammel tale. Mikael Boring fortæller lidt om, hvordan Laurs Peder behandlede sine heste.

»Vi havde en »ond« hest, som ville slå bag ud efter os. En dag skulle Kristen og jeg øse vand ud af stalden efter et stærkt tøbrud. Han kom for nær til hesten, og den ramte ham i hovedet med baghovene, så han faldt blødende om. Far kom løbende og bar ham ind. Jeg blev forvirret stående. Mon Kristen var død? Lidt efter kom far med en bred læderkobel i hånden og straffede hesten. Den ville slå igen, men tabte snart lysten og blev tam. Jeg kunne se på far, hvor ondt det gjorde ham at tage hårdt på hesten. Forstod *den* noget? Var *han* ond? Den kunne have slået drengen ihjel, så hans vrede var forståelig nok. Jeg forstod siden, at han gik i rette med sig selv. Der var en dyb trang i ham efter at færdes ret.

Jeg syntes, far var en kusk uden lige. En dag var jeg med ham i Vejle for at hente noget ulæsket kalk. Det blev lagt bag i fjedervognen og dækket til med forlæderet og nogle tomme sække, for det begyndte at regne. Blev kalken våd, ville den give sig til at koge. Det undrede mig, at far kørte i skridtgang ud af byen og op ad bakken på Horsensvejen. Men lidt oven for bakken satte han skub i hestene og kørte stærkere og stærkere, mens regnen øsede ned. Efter tre kvarters forløb havde vi nået rejsestalden ved Lindved kro og kom i husly. Hestene fik et helt rugbrød til deling, og vi gned skummet af dem. Da regnen sagtnede en halv time efter, kørte vi hjemad i mere jævn fart. Hestene var friske og oplagte, og kalken havde ingen skade taget. Jeg beundrede far.«

Maren læste ikke så lidt, men kun for sig selv. Laurs Peder læste højt for børnene og husfolkene af og til om aftenen. Maren kunne aldrig blive udlært. Det undrede folk, at hun som kone tog på Åle højskole for anden gang i et par vintermåneder, og at Laurs Peder fandt sig i det. En slægtning fra Boring sagde til ham, at det var skammeligt. En kone skulle ikke lade gård og børn i stikken og sætte sig på skolebænken igen. — Når jeg kan undvære hende, kan du vel også, sagde Laurs Peder. Uden Hanne

kunne Maren vanskeligt have gennemført det. Den solide pige styrede huset og passede børnene godt.

Foruden dagspressen og »Højskolebladet«, der var almindelig læsning i grundtvigske kredse, holdt Maren det mere rebelske eller frisindede tidsskrift »Tidens Strøm«, der blev udgivet og for største delen skrevet af Falkenstjerne og Morten Pontoppidan. Den sidste fik en straf på tre måneders fængsel for en artikel om Estrup, der »havde krænket edens hellighed, tilsidesat Guds ære og forarget de små hele landet over«. Fra dette tidsskrift blæste en frisk vind over den grundtvigske lejr og også uden for denne, siger L. Moltesen i en omtale af Morten Pontoppidan.

Maren gik heller ikke af vejen for Søren Kierkegaard. Hun læste »Enten — Eller«. Og for Tolstoj! Hun læste »Anna Karenina«. Kun een bondekone på egnen havde større boglig indsigt, men hun var også et fænomen, sagde degnen i Hornborg.

SKOLEGANG OG PRÆSTEGANG

Kristen Bording blev født den 11. april 1876. Fra sit sjette til sit tolvte år gik han i Haurum skole. Det var udensogns, men hans forældre ville ikke sende deres børn i Kragelund skole, hvor tilstanden den gang var noget forkvaklet. En gammel lærer havde fået lov til at holde hjælpe-lærer, og det gik ikke altid, som det skulle, med undervisningen af de mange børn. Jørgen Hansen i Haurum var derimod en udmærket lærer, en god ven af Maren og Laurs Peder og deres meningsfælle i folkelig og kirkelig henseende. Han søgte og fik dog snart et større embede, men hans efterfølger, S. P. Elkjær, var også efter Marens og Laurs Peders hoved og blev Kristens lærer i over fem år, hans egentlige barndomslærer.

Kristen fulgtes med sin ældre bror Jesper, siden også med sin yngre bror Mikael. De havde en lang skolevej, omtrent en halv mil. De gik over Haurum hede, en udtørret sø, hvor den grå søsten ragede op som et hus. Den øde vej kunne være trælsom nok om vinteren, men de var raske drenge, og blev de gennemvåde om fødderne af sne og sjaap, fik de

strømper og træsko eller træskostøvler tørrede på komfuret i Stine Elkjærs køkken.

Før Elkjær kom til Haurum, havde han været huslærer i Gedved for Peter Bojsens og Martin Kristensens børn. De to betydelige højskole- og seminariemænd havde påvirket ham. Der var noget at hente hos dem, og de havde givet ham fri hænder som huslærer. Det førte til, at han egentlig blev friskolelærer i statsskolens tjeneste al sin tid. Det var en lykke for ham, at han først i Haurum, siden i Honum, havde Kr. D. Konradsen til sognepræst. De var venner, og præsten gav læreren fuldkommen fri hænder i skolen.

Elkjær var en god fortæller, også noget af en regnemester. Kristens hørelyst blev vakt i Haurum skole, og han fik lyst til at regne. Det blev større tal og mere indviklede regnestykker end børneskolens, han siden kom til at bakse med. Hvem der har lyttet til Kristen Bordings taler, har tit mærket hans evne til at underbygge og bevise med tal, urokkelige tal. For mindre vel funderede har det ikke været en let underholdning. For ham har det været en lyst og en styrke.

Det gik ikke ret højtideligt til ved en eksamen i Haurum. Børnene skrev, regnede, læste og fortalte løs som til daglig. Pastor Konradsen sad ganske vist på katederet, men hverken hans store fuldskæg eller hans buskede øjenbryn fik nogen til at ryste i bukserne. Hans øjne var rolige og venlige. Det eneste højtidelige var hans guldur med den tunge kæde og hans ravrør med en cigarstump i, der lå ved siden af protokollen.

Kristen udmærkede sig ved en eksamen. Han skulle pege på kortet og nævne floderne i Rusland. — Nu tager vi først dem foroven, sagde han. Og så kom uden vaklen de floder, der løber mod Nord. — Og nu tager vi dem for neden, sagde han. Og så kom de floder, der løber mod Syd. Det blev ikke ringere i Danmarkshistorie. Han sagde om Frederik den Anden, at han nød livet og drak af dunken. Elkjær havde ikke ventet at høre en af sine jævne talemåder fra en historietime blive afleveret prompte til eksamen. Konradsen morede sig og gav Kristian ug i begge fag. Kun de større børn fik karakter. Det var både første og sidste gang, Kristen fik det. Han blev landbrugsminister uden at have taget flere eksaminer.

Haurum skole var den mindste i Hornborg sogn. Elkjær havde lidt over en snes børn, fordelt i to klasser. Derfor kunne han tage sig af de enkelte. Han gjorde ingen forskel på gårdmandsbørn og husmandsbørn. En tid lang havde Kristen en pjaltet, forkommen dreng til sidekammerat. Engang sagde han til Kristen: Vi har fået varme kartofler og dyppelse til onden i dag. »Onden« var middagsmad. Drengens øjne lyste ved tanken om det festlige måltid. Kristen havde nogle mellemheder med i skole. Når han tog dem frem, kunne det hænde, der var bidt af dem. Det havde den sultne dreng gjort. Han og hans brødre lå nøgne om natten. De havde ingen skjorter. En af brødrene kom til Vejle som arbejder og blev siden byrådsmedlem. Ved et møde hilste han på Kristen Bording og sagde: Vi havde det småt hjemme, men din mor gav os tit en spand mælk, og det var en god hjælp.

Kristens skolegang i Haurum blev afbrudt i tre sommermåneder, da han var ti år gammel. Tjenestedrengen hos hans morbror, Jørgen Jespersen i Langskov, var rendt sin vej, og så fik Kristen pladsen. Han skulle passe fjorten køer, muge i nødset, køre staldfoder hjem på en trillebør og desuden hjælpe til både her og der. Han blev kaldt op klokken fire om morgenen og arbejdede til sen aften.

Sådan kunne en tiårs dreng have det dengang. Kristens morbror var en venlig mand, men arbejdede selv hårdt og krævede meget af sine folk. I de tre måneder var Kristen kun i Langskov skole to halve dage. Mere blev der ikke tid til. Begge gange faldt han i søvn på skolebænken, og læreren nænnede ikke at vække ham.

Det pinte Kristen mest, at han skulle dele seng i staldkammeret med en uhumsk karl. Men pinen fik en ende, da Maren kom under vejr med, hvordan hendes dreng havde det. Han skulle ikke arbejde over evne, og han skulle have sin skolegang. Noget lærte Kristen dog i Langskov. Han lærte at kende en tjenestedrengs lod i de tider. Han kom i nær berøring med den barske virkelighed.

I efteråret 1886, da Kristen igen gik i Haurum skole, fik Stine Elkjær en datter, som blev kaldt Helga. Maren og Laurs Peder stod fadder til hende. Kristen så den lille unge af og til, da hun begyndte at tulle om.

Engang faldt hun på hovedet i et kar vand. Det morede han sig over, men han nedlod sig ikke til at hjælpe hende på benene igen. Det måtte en af skolepigerne gøre. Først da Helga blev en seksten, sytten år, fik Kristen større interesse for hende.

Hjemmet på Kragelund mark var også noget af en skole for Kristen. Ud over arbejdet, som han måtte tage del i, var der ikke så lidt at høre og lære for en opvakt dreng. Meget gik ham over hovedet endnu, men var alligevel med til udvikle ham.

Nogle af Marens søskende blev gift og bosat på egnen, i Bøgballe, Kragelund, Øster Snede, Lindved og Haurum. De holdt sammen og dannede en kreds af livligt interesserede folk. Om vinteren kom de nogenlunde regelmæssigt sammen en aften om ugen, så i det ene hjem, så i det andet, tiest hos den ugifte Karen Jespersen i Bøgballe. Lærer Elkjær fra Haurum var også med. Han læste op af den ny litteratur. Derefter blev bøgerne og tidens spørgsmål drøftet. Traktementet var et beskedent kaffebord. Nogle småtræk viser, at Maren var kredsens salt.

Det vakte røre landet over, da Jakob Knudsen lod sig skille og senere giftede sig igen. Det var en utilgivelig handling af en præst. Andre præster fordømte ham, og han måtte forlade sin valgmenighed i Mellerup. Maren vakte forargelse i sin hjemlige kreds ved at sige: Mon andre præsters vrede ikke bunder i, at Jakob Knudsen har mod til at gøre, hvad de også gerne ville, men ikke tør.

Pastor Moes dommedagsprædiken i Harboøre efter den store drukneulykke 1893 blev også fordømt landet over. Pressen angreb ham stærkt, og han fik en irettesættelse af biskoppen. Maren sagde: Jeg er ikke enig med pastor Moe, men jeg tror, han talte ud af sit hjertes overbevisning, og det må en præst gøre. Vi er ikke sat til at dømme ham.

En ung mand på egnen ville læse til præst. Det var kredsens optaget af. — Ja, hvad er bedre end en god præst, sagde en af Marens søstre. — Ja, og hvad er ringere end en skidt præst, sagde Maren. Hun kunne vække modsigelse, undertiden såre nogen, men de sår blev lægt igen. Ingen kunne modstå hendes redelige vilje og friske syn på tingene ret længe. — Maren og jeg er separerede, sagde en af konerne i kredsens. Separatio-

nen førte ikke til skilsmisse, men ny forening. For Maren var uenighed ikke uvenskab.

Hun og Laurs Peder var engang med til eksamen i Haurum skole for at høre på deres børn. Der sagde hun til pastor Konradsen: Jeg giver ikke meget for en præst, når han er over tres år. — Det er dog en farlig kone, De har, sagde Konradsen smilende til Laurs Peder. Han var over tres år, nærmere de halvfjerds. Men han behøvede ikke at tage sig Marens ord nær, for hun og Laurs Peder var sognebåndsløserne til ham og blev ved med at være det til hans død i 1903, da han var lige ved firs år gammel.

I efteråret 1888 indrettede Maren og Laurs Peder en skolestue i deres egen gård. Vejen til Haurum var lang og træls for Ane Marie og Martin, de to yngste børn, og Laurs Israelsen, der havde været forlovet med Laurs Peders afdøde søster, og som nu var uddannet på Askov, overtog undervisningen. Det blev til en lille friskole, hvor arbejdet gik med liv og lyst. Det er betegnende for Maren og Laurs Peder, at de lod børnene fra et par fattige husmandshjem være med. Efterhånden kom der flere børn til af Marens slægt i Bøgballe og Kragelund.

I sommeren 1890 gik Kristen til præst hos pastor Konradsen i Hvirring, halvanden mil borte. To gange om ugen måtte han gå tre mil. Som opmuntring fik han et par klodstræsko, fornemt fodtøj med læder foroven. De lettede ham vejen. Da han skulle konfirmeres, fik han sine første lædersko. Både sko og konfirmationstøj var gemt hen til ham efter Jesper, hans afdøde bror.

På vejen til Hvirring gik Kristen gennem Hornborg og forbi den lille gård »Bikuben«. En dag gik han ind i gården for at drikke vand af vandposten. Det var tørstevejr. Nielsine Bie kom frem i døren og spurgte, om han ikke hellere ville have en drik mælk. Det sagde Kristen tak til, kom ind og fik en tallerken rødgrød med mælk. Siden meldte tørsten sig påfaldende tit, når han nåede »Bikuben« på sin vej. Det var dog ikke alene rødgrøden, der lokkede ham, men også det ny bekendtskab. Nielsine var en højt begavet, ejendommelig kone. Laurs Bie var heller ikke tabt bag af en vogn. Kristens venskab med dem blev holdbart, og da han

mødte på Hornborg kirkegård og bagefter i forsamlingshuset ved Laurs Bies begravelse, gav det anledning til et eftersmæk i bladene og i Rigsdagen.

Det var i 1924, og der var mund- og klovsyge på Hornborgeggen, også i Laurs Bies gård. »Velmenende« folk fandt da lejlighed til i bladene at beskyldte Kristen Bording for at have overtrådt de afspærringsregler, han selv havde indført. Folketingsmand Kyed rettede på grundlag deraf et heftigt angreb på landbrugsministeren i en rigsdagsforhandling. Sagen vakte opsigt og var pinlig for Nielsine Bie. Skønt hun i politisk henseende stod på Kyeds side, afviste hun i »Horsens Folkeblad« det smålige angreb. Hun afkræftede rygten om, at Bording havde været i hendes hjem på begravelsesdagen, og udtrykte sin taknemlighed for hans tale over Laurs Bie, hvem han fremhævede som en mand, der altid så det bedste hos andre. »Og det kan vi allesammen trænge til i disse tider«, skrev Nielsine. Som en sidste kommentar til denne storm i et glas vand kan nævnes, at Kristen Bording siden har været en velset gæst i Kyeds fynske gård med dens samling af gammelt, sjældent bohøve.

Få præster har haft større indflydelse på deres egn end pastor Konradsen i Hvirring. Hans egen menighed var stor, men blev omtrent fordoblet ved sognebåndsløsere fra andre sogne. De kom langvejs fra til kirken i læssevis. Især ved højtiderne blev det anselige kirkerum så fyldt med folk, at koret og midtergangen også var tæt pakket. I sognerådet, i amtsrådet, i skytte- og gymnastikforeninger, som folketalere, udførte Konradsen også et omfattende arbejde. Han virkede i Grundtvigs ånd og med fuld livskraft, til han pludselig langt over støvets år segnede om ved et møde.

Det skulle være en sær snegl, der ikke fik noget ud af konfirmationsforberedelsen hos en sådan præst. Kristen var ingen sær snegl. Han fik varige indtryk af Konradsens forkyndelse og vedkender sig dem endnu tresindstyve år efter.

Det var skik, at børnene gav præsten et par kroner eller mere den sidste mødedag før konfirmationen. Det var en slags offer. Der blev ofret i kirkerne ved højtiderne dengang. Konfirmanderne kom ind i

præstens dagligstue og fik chokolade og kage. — Hvis I har noget med til mig, kan I lægge det i vinduet, sagde Konradsen og vendte ryggen til. Han ville ikke se, hvor meget de enkelte gav, eller om nogen ikke havde penge med. Ingen skulle føle sig trykket af fattigdom. Måske var han selv mest forlegen.

Noget af vinteren efter sin konfirmation var Kristen på Odder efterskole. Det blev afslutningen på hans skolegang som dreng og var hans første ophold uden for de hjemlige egne. Forstanderen, Kr. Dolleris, ledede også en pighøjskole. Hans medarbejdere var valgmenighedspræsten Vilhelm Malling, den senere danske præst i Amerika, Simon Kjems, og lærer Kr. Iversen, der blandt andet tog sig af gymnastikken. Han tog sig også af Kristen og ville have ham til at læse videre. Kristen ville gerne lære noget, men havde ingen lyst til at blive lærer.

Blandt Kristens kammerater var Hjalmar Kjems, der siden blev borgmester i Skive, den første folkevalgte i Danmark. Der var også nogle af Vilhelm Mallings børn, Esther Malling-Pedersen, der nu er landstingsmedlem, og Johannes, der blev en lovende maler og restaurerede gamle kalkmalerier, men døde ret ung. Vilhelm Malling selv var en kendt forfatter. Han oversatte Rousseaus »Émile«, udgav en yndet litteraturhistorie, »Fra Holberg til Chr. Richardt«, og skrev en række skuespil, hvoraf et par gjorde lykke på Dagmarteatret. Både som præst og digter var han påvirket af Hostrup.

DRENGEN KRISTEN OG HUSMANDEN BERTEL

Kristen Bording blev tidlig politisk vakt. Det lå ham så at sige i blodet. Det var en slægtsarv. Dertil kom, at hans drengear var de mest bevægede i dansk politisk historie, når man ser bort fra de voldsomme bondeoprør i gamle tider. Dengang slog kongens jernklædte ryttere de vadmelklædte bønder ned. Det ulmede stærkt i 1880'erne, men de brede folkelag havde ingen Henrik Tagesen, ingen skipper Clement til fører.

Nogle slagsmål hist og her og en københavnsk arbejders mislykkede attentat på Estrup var kun slag i luften. Ved en samtale om provisorietiden sagde J. P. Sundbo engang til Kristen Bording: Der kan aldrig blive revolution i et land, hvor selv en husmand er så bange for at se blod, at han ikke tør slagte et svin, men sender det på slagteriet. Sundbo fortalte også om et møde, hvor der lød store ord nok mod Estrups overgreb. Midt i det bedste faldt et søm ned fra loftet, hvor en håndværker puslede med noget arbejde. Det gav et sæt i hele forsamlingen. »Når så lidt kan sætte skræk i folk, skal de nok dy sig for at lave store omvæltninger.«

De ord må stå for Sundbos regning. Frihedskampen under besættelsen talte et andet sprog.

I de ugentlige sammenkomster inden for Maren og Laurs Peder Bordings familiekreds røg det om ørerne, også Kristens drengeører, med Estrup, fæstningen, skattenægtelser, riffeforeninger, gendarmer og alt, hvad provisorietiden førte med sig. Hele familien var venstreindstillet, men langt fra enig. Nogle sluttede sig til »det forhandlende Venstre«, andre var bergianere, andre hørupere. Kredsen afspejlede således det større samfund. Et splidagtigt Venstre manglede noget af den slagkraft, et mere fasttømret parti kunne have. Derfor trak kampen mod regeringen længe ud og endte med det kendte forlig i 1894. Estrup tøvede endda fire måneder, inden han trak sig tilbage. Det skulle ikke se ud til, han blev tvunget. Nej, han gik frivilligt, da han endelig ønskede at blive lettet for sin »stillings besvær«.

Kristen var otte år, hans bror, Jesper, ti år, da folketingsvalget i 1884 fandt sted. De to drenge glædede sig over Venstres store fremgang og skrev valgresultaterne op, så godt de kunne. Bajer i Horsens, Pingel i Århus, Hørup, Trier, Hage. Det var gode navne. Dertil kom Holm og Hørdum, de første socialdemokrater i Rigsdagen. Måske var det også første gang, Kristen lagde rigtig mærke til ordet socialist. Efter hans mening var de to mænd gode nok, for de sagde ligesom Venstre »Ned med Estrup«. Den »socialistforskrækkelse«, visse kredse i byerne grebes af, kendte man ikke noget til blandt landbefolkningen. Det viste sig

under smede- og maskinarbejder-lockout'en i København. Arbejderne gik ledige i fire måneder, men blev støttet ved indsamlinger fra hele landet. I Øster Snede sogn gik en moderat gårdmand rundt med en indsamlingsliste.

Det store navn i Kristens hjem var Berg. Han forenede politisk frisind med de folkelige og kirkelige anskuelser i grundtvigske kredse. Ganske vist havde Berg som ung stemt for den reviderede grundlov i 1866, og Jens Jørgensen Bjerregaard havde stemt imod. Men nu var slægtens gamle frihedsmand død, og Berg forkyndte den »visnepolitik«, der skulle få bugt med Estrups regering: »Folketinget skal lade alting visne i hænderne på et ministerium, der trodser den almindelige valgret«. »Begravelsesudvalg« og »ørkesløshedsdagsordener« var Bergs kampmidler, ikke blodige, men lovlige våben. Da Estrup trodsede Folketinget stærkest ved den provisoriske finanslov i 1885, advarede Berg mod skattenægtelse og riffelbevægelse, men holdt protestmøder med overvældende tilslutning. »Gå aldrig på akkord med uretten«, var hans slagord.

Regeringen gik hårdt til værks. Berg var en af de mange, der blev idømt fængselsstraf. Han »sad« et halvt år, og det virkede nedbrydende på hans helbred. Under fængselsopholdet indtraf dagen for hans sølvbryllup. I den anledning fik han en gave på 50.000 kr., der var indsamlet blandt Venstre. Da han efter sin frigivelse rejste til Kolding, hans valgkreds, modtog et uoverskueligt folketog ham. Kristens far og nogle af hans morbrødre var også med. De havde noget at fortælle om, da de kom hjem til Kragelund og Bøgballe igen.

Det første vælgermøde, Kristen var med til, blev holdt i Lindved kro 1892. Der fik han blod på tanden. Den store rejsestald blev taget i brug. Krostuen var for lille. Folk stod pakket som sild i en tønde og strammede sig op ved en pibe tobak og en skrå. Kristen blev trængt langt tilbage i stimlen, en seksten års dreng mellem solide bønder. Heldigvis kunne han se talerne, for de stod på en vogn og ragede i vejret.

Falkenstjerne var opstillet af den hørupske fløj inden for Venstre, kreditforeningsdirektør, overretssagfører Elmquist af Bojsens »forhandlende« eller »moderate« fløj. Falkenstjerne havde kun det lille »Vejle

Amts Dagblad« i ryggen, Elmquist de store »Vejle Amts Folkeblad« og »Vejle Amts Avis«. De kendte politikere Niels Neergaard, Jens Bertelsen fra Bjerre-kredsen og Jens Ousen fra Fredericia var mødt for at støtte Elmquist. Falkenstjerne havde ingen våbendragere med af den slags, men kunne stå på egne ben.

Kristen syntes godt om Neergaard, mere end godt om Falkenstjerne. Laurs Peder var i knibe. Han ville gerne have stemt på en bergianer, men da ingen sådan var opstillet i Vejle-kredsen, og da Kristen påvirkede sin far, hældede vægtskålen til Falkenstjernes side. Laurs Peders betænkelighed kom mest af, at Hørups fløj også blev kaldt »Europærerne«, og der var fritænkere imellem, i alt fald een, Edvard Brandes. Kristen havde ingen betænkeligheder. Han var ung og ivrig. Det slog dog vist hovedet på sømmet for Laurs Peder, at Falkenstjerne havde været højskolelærer, udgav »Tidens Strøm« og var grundtvigianer, skønt de gamle grundfæstede ikke helt ville kendes ved ham.

På valgdagen kørte Laurs Peder til Vejle og tog nogle husmænd med. De var ikke selv kørende. Kristen fik også lov til at komme med. — Du har jo ikke valgret, sagde han til Jørgen Væver, en husmand, der fik understøttelse af fattigvæsenet. — Nej, sagde Jørgen. Men jeg kan måske omvende en synder fra hans vejs vildfarelse.

Valghandlingen fandt sted på Rådhuset. Der blev først stemt ved »kåring« eller håndsoprækning. Kristen stemte også. Han var ikke den eneste, der rakte en ugyldig arm i vejret og var med til at give Falkenstjerne et kendeligt flertal. Elmquist krævede da skriftlig afstemning. Nu skulle vælgerne opgive deres navne til en listefører. Det tyndede ud i Falkenstjernes hær, men han fik dog 27 stemmer mere end Elmquist. Arbejderne i Vejle gjorde udslaget. Endnu var der kun få socialdemokrater imellem dem, men også de andre sluttede sig til hørupere og bergianere mod Bojsens Venstre og Højrepartiet. Det livlige Vejle-valg bevarede en modstander af de moderate, der ellers havde fremgang andre steder, så valget i 1892 muliggjorde det store forlig i 1894.

Da Laurs Peder kørte hjem fra valget med sit læs af husmænd, havde Jørgen Væver ikke alene været på torvet for at påvirke folk, men også i

en kælderbeværtning, hvor han selv var blevet noget »påvirket«. — Nå, sagde Kristen. Fik du nogle syndere omvendt? — Ja, det kan du lige bande på, sagde Jørgen. Både Jens Jepsen og hans nabo! — Laurs Peder følte sig lettet over, at al den hurlumhej var forbi. — Nu skal vi hjem, og i morgen skal vi så byg, det er noget helt andet og bedre, sagde han.

Ved hjemkomsten spurgte Maren Laurs Peder, hvordan det var gået. — Du fik din Falkenstjerne valgt, sagde han. Men jeg vil ikke have Kristen med til valg tiere. Den dreng render og rykker mig i ærmet, så jeg ingen ro har for ham. — Det var første gang, men blev alligevel ikke sidste gang, Kristen Bording kom med til et folketingsvalg.

I Øster Snede sogn holdt det store flertal, de stærke jyder, sig endnu borte fra al politik. Højrepartiet kunne mønstre præsten, herremanden på Aggersbøl og en tre, fire gårdmænd. Peder Smed i Kragelund var den eneste socialdemokrat og holder af »Horsens Arbejderblad«, der blev redigeret af den unge Marott. Sammen med Harald Jensen havde Marott først virket i Århus ved at oprette »Demokraten« og stifte den første afdeling af »Socialdemokratisk Forbund« uden for København.

Peder Smed var en stilfærdig mand, der gik efter sin egen næse og lod andre gå efter deres. At han gav Skemanden en smedekur, havde ikke noget med politik at gøre. En mand gik rundt og solgte træskeer. Det var der ikke noget at sige til. Det var knap så godt, at folk tit savnede et eller andet, når Skemanden havde været inde hos dem. Hør, ved du, hvad folk siger om dig? spurgte Kristen Bredballe engang manden. — Nej, det ved jeg da ikke noget om. — Folk siger, du vil stjæle. — Hvad for noget! Siger du også det? — Nej, bevare mig vel, sagde Kristen Bredballe. Jeg tror det bare. — Peder Smed gik stiltiende til værks. Han glødede et stykke jern på essen, jog det i koldt vand og lagde det uden for smedien, da Skemanden kom gående. Et godt stykke jern kunne altid bruges, tænkte manden og ville snappe det i forbifarten. Jernet var ikke så uskyldigt, som det så ud til efter vandgangen. Skemanden brændte sine fingre til gavn.

Bertel var ikke socialdemokrat, da Kristen lærte ham at kende. Det havde været Laurs Peders mening, at Jesper og Kristen skulle gøre det

af for en karl i gården. Men da Jesper døde, og Kristen ikke var konfirmeret endnu, fik Bertel fast arbejde hos deres far, ikke hver dag året rundt, men så meget, at der ikke var brug for en karl. Bertel var jordløs husmand i Kragelund, gik ud som daglejer og havde før i tiden arbejdet hos Laurs Peders far. Daglønnen kunne ikke slå til, skønt Bertel var nøjsom og ædruelig. Når det kneb, gik hans kone og børn ud og tiggede. Det slap de for, da Bertel kom i Laurs Peders tjeneste. Maren gav ham jævnlig mælk, brød, ja korn, uld og tøj med hjem. Hun hjalp, hvor hun kunne. Der var ingen overflod i gården, men altid nogle krummer til fattigfolk. Bertels børn kom også til at gå sammen med Kristen og hans søskende i gårdens lille friskole. Bertel ville gerne have sine børn godt oplært, og det faldt hverken Maren eller Laurs Peder ind, at deres børn skulle være bedre end husmandsbørn.

Det er Kristen Bordings overbevisning, at hans mor og Bertel Jepsen har øvet den første og største indflydelse på hans politiske indstilling, en indstilling, der blev mere og mere udformet gennem ungdommens læreår ude og hjemme og ufravigelig bestemte hans manddoms indsats.

Når man har kendt Laurs Peder Bording, vil man genkende typiske karaktertræk hos sønnen Kristen, det gode bondesind, redelighed, nøjsomhed, kraften til at bære de tungeste byrder. Ligesom Laurs Peder har Kristen været uenig med ikke så få, men hverken far eller søn har næppe haft een personlig uven, endsige fjende.

Maren var af den mening, at opdragelsen havde større betydning for et barns udvikling end nedarvede anlæg. Det er et spørgsmål, som store vismænd ikke kan besvare med vished. Kristen havde gode anlæg, så der var i alt fald noget at bygge på. Den opdragelse, han fik, var dog mere indirekte end direkte, ingen pegepind i tide og utide, ingen lang snak, men et godt eksempel til efterfølgelse. Maren virkede stærkt på ham ved sin hele færd, ved sine umiddelbare handlinger og udbrud, sin respektløshed i god forstand eller rettere selvstændighed. Alt forlorent var hende en pest, og det lagde hun aldrig skjul på. Hvis Kristen Bording kun havde taget arv efter sin mor, ikke også efter sin far, var han blevet en samfundsrevser, måske noget i retning af en Peter Sabroe. Marens hjertelag

for de små i samfundet, hendes retfærdighedssans, gjorde ham til socialdemokrat. Et lille træk, der kan synes uvæsentligt, skal meddeles her. Mange småtræk bundfælder sig og bliver til en større enhed.

Et par nabofolk besøgte Maren og Laurs Peder, og de skulle naturligvis gå en tur i marken for at se afgrøden. Konen gik med et lille barn på armen. Maren kunne se, hun blev træt, og sagde til manden, han skulle tage barnet. Det var under hans værdighed. — Hun kan vel selv bære sit barn, sagde han. — Det er lige så godt dit som hendes, sagde Maren. Tag det! — Og så måtte manden lystre.

Bertel var i al sin fattigdom en såre venuesæl mand, glad under arbejdet, pligttopfyldende til det yderste. Han mødte så tidlig om morgenen, at han kunne vække folkene i gården. Til gengæld ville han gerne holde fyraften i ordentlig tid. De fleste steder arbejdede man dengang til sen aften. Bertel gjorde sin pligt, men krævede også sin ret. Det var en fornøjelse at arbejde sammen med ham. Den fornøjelse havde Kristen først i nogle drengear, siden også som karl.

Bertel var ingen betydelig mand, hvad evner angik, men ægte ind til hjerterødderne. Hans tale var drastisk og troværdig, hans lyssyn ukueligt. Trods aldersforskellen blev han Kristens kammerat. Han kunne gå ind på drengens tankegang, dele karlens politiske og sociale overvejelser. De blev samtidig bevidste socialdemokrater.

Kristen Bordings øjne lyser, når han fortæller om Bertel. Det morer ham at gengive sin gamle vens jydsk mundheld, der ikke alle er for høviske ører. Og han priser den lykke, det var for ham at have en sådan kammerat og læremester i sin opvækst. Kristen blev den klogeste af de to. Salige er de enfoldige! Hos Bertel fik Kristen sine dybeste indtryk af det oprindelige og bedste i dansk almuesind. Det lyste frem trods kår, der stod langt under vor tids. Og det blev Kristen Bordings mål at give mænd som Bertel, arbejdere, husmænd, lysere kår.

HVORDAN KRISTEN BORDING BLEV SOCIALDEMOKRAT

Kristen havde været lærenem i skolen, og derfor ville Maren gerne, han skulle læse videre for alvor, til jurist eller måske lærer, helst jurist. Hun mente, der var god brug for lovkyndige folk, som ville gøre ret og skel til alle sider og især hjælpe fattigfolk til deres ret. En god lærer, en der frem for alt ikke gjorde forskel på børn, kunne også udrette noget af betydning. Kristen syntes, en god bonde var lige så nyttig som en studeret mand. Han læste noget i sin fritid, men kunne ikke tænke sig at hænge over bogen dag og nat for at tage en eksamen. Han kunne heller ikke tænke sig at blive købmand. Det prøvede han en vinter hos sin mosters mand i Løsning. Det var et godt sted at være, og Kristen var glad nok for arbejdet på lageret, hvor han skulle tumle med kornsække og foderstoffer. Det gik mindre godt som rosinpiller eller diskenspringer i butikken. Kristen havde slet ingen lyst til at stå på pinde for folk og snakke dem efter munden. Han slap også fri og kom hjem igen om foråret til det friske bondearbejde.

Da Kristen var sytten år gammel, blev han tjenestekarl hos gårdejer Niels Terkelsen i Vrigsted i Bjerre herred, en højskolepræget egn i modsætning til Øster Snede sogn med de stærke jyder. Kristen ventede sig meget af de ny omgivelser. Noget fik han også ud af det, men ikke så meget, at han ville blive der længere end eet år, den tid, han var fæstet til.

Kristen havde lyst til gymnastik. På hans hjemegn var der ingen adgang for ungdommen til den slags verdslige udskejelser. Det måtte være anderledes i Vrigsted, tænkte han. Men det viste sig, at kun eleverne på byens højskole blev undervist i gymnastik. Ungdommen udenfor nøjedes med den legemlige udvikling, arbejdet gav dem. Kristen talte med Niels Terkelsen derom, og Niels tog sig af sagen. Hans gode ven, højskoleforstander Maltesen, overlod villigt sin gymnastiksal til et karlehold om vinteren. Det kom i gang. Kristen deltog med liv og lyst, men udmærkede sig ikke som badutspringer. Han var en god, jævn gymnast. Alligevel fik den kønneste af højskolepigerne øje på ham ved opvisningen om foråret.

Bording som vognmandskusk i København.

Bordings gård på Bøgballe mark 1910.

Hr. Fæstingsmand Hr. Bording
Bøjballe
pr. Uddim.

EXSPRES.
17 APR 1924

Stainings brev til Bording, 17. april
1924.

Høbenhavn 17/4. 1924.

Kære Partifælle.

Efter at jeg har tænkt
nærmere over Pagen og
talt med enkelte andre
Partifæller, men jeg prøver
henstille til Dig at imøde-
komme Anmodningen.
Vi må have en Land-
mand i det Allieristeam
og jeg tør ikke betroe de
andre nævnte Hæveret.

Det er for Partiet vigtigt,
at Du imødekommer,
thi ellers trænges jeg til
at gøre indberetning for Land-
brugets Kredse og det
forstår Du nok vil
være skædesigt.

Jeg tilføjer Dig fra
flere Sider god Bistand
hvis der mangler noget
i Hensyn til Fremgangs-
maade o. s. v. og troos at
Du kan svare Uledigst.

Jeg vil meget gerne have
at imødekomme med Telegram
som Lørdag
og desuden vil jeg forberede
Dig fra et Brev med
Køllegram som Tirsdag.

Venligt Hilsen

Din
Th. Staining

75 års jubilæum på Landbohøjskolen 1931. Prof. Ellinger på talerstolen. Bagved kongen ses Bording og de tre forhenværende landbrugsministre Kr. Pedersen, Madsen-Mygdal og Ole Hansen samt Folketingets formand H. P. Hansen.

Repræsentanter for Ringkøbing amt ved socialdemokratisk kongres i Vejle 1927. Bording i midten på første række, yderst til venstre Madsen-Vorgod, og stående bagved ham landstingsmand Stumph.

Bording til nytårskur på
Amalienborg.

Fra Arbejdernes Oplys-
ningsforbunds rejse i
Harzen 1931.

Bording bag ploven.

Hun var afgjort den kønneste. Kristen var ikke ene om at afgøre det. Alle karlene var enige. Da festen sluttede med en svingom, og Kristen stod og så på, fordi han ikke kunne danse, kom pigen og bød ham op. Han måtte afslå det fristende tilbud, tvunget af den bitre nød. Den tvang ham aldrig til at lære kunsten. Alligevel blev han siden gift med en pige, der gerne ville danse.

Hænder og fødder lystrede Kristen godt undtagen på et dansegulv. Som karl hos Niels Terkelsen skulle han både rappe sig og gøre fuldkomment arbejde. Lige furer med ploven. Rene skår med leen. Gården skulle altid være som blæst. Der måtte ikke ligge et strå på gårdspladsen, når de havde båret halm fra laden over til stalden. Niels var en til det yderste pertentlig mand og havde temperament. Den mindste uorden blev påtalt med heftighed. En karl kunne blive jaget på porten, når han ikke gjorde Niels tilpas. Det vidste Kristen, og den forsmædelse ville han undgå. Derfor strengte han sig an.

Niels Terkelsen var bror til valgmenighedspræsten Enevold Terkelsen i Herning. Selv var han en oplyst mand, en af de førende i sognet. Ligesom naboen på Vrigsted mølle, folketingsmand Jens Bertelsen, tilhørte Niels det moderate Venstre, der støttet af agrarbevægelsen gennemførte det politiske forlig 1894, det år Kristen tjente i Vrigsed. Agrarforeningen var en ny sammenslutning inden for landbruget med sociale og økonomiske mål for øje, ikke ulig det senere L. S. Foreningen sygnede dog snart hen og afgik ved døden i en alder af godt ti år.

Det var ikke uden betydning for Kristens politiske udvikling, at hans omgivelser i Vrigsted holdt på forliget, mens han talte imod, så ung han var. Det skærpede hans tankegang og selvstændighed. Niels Terkelsen ville gerne diskutere med sin karl, men blev heftig, når han ikke kunne omvende ham. — Du skulle lade være med at snakke om politik! Hvad forstand har sådan en knægt på det! — Kristen tav, indtil Niels tog diskussionen op igen. Han kunne ikke selv lade være.

Det gik anderledes til mellem Kristen og Jens Bertelsens søn, Anders. De var også uenige i politik, men kunne drøfte sagerne på en fordragelig måde. De kunne også tale om andet, når de kom sammen. Anders havde

interesse for litteratur og lånte Kristen ny bøger. Dem havde de fornøjelse af at drøfte. Anders Bertelsen blev Kristens bedste ven i Vrigstedtiden.

Det følgende år tjente Kristen som forkarl hos forpagteren i Øster Snede præstegård og havde desuden det ærefulde hverv at være præstens kusk. Den ære skønnede han dog ikke på. Det gik herskabeligt til, og Kristen var en jævn bondekarl. Det tog også noget af hans fritid. Han måtte jævnlig køre ud om aftenen eller søndagen og sidde muttersene i et pigekammer, eller hvor det traf sig, mens præstefolkene var til gilde eller selskabelighed i storstuen. Kristen blev siden vognmandskusk i København og mælkekusk i Kragelund. Det var grovere arbejde, men passede ham bedre end herskabskørsel.

Vejen fra præstegården til Kristens hjem var overkommelig. Det benyttede han sig tit af. Ikke alene familien og Bertel, men den ny lærer i gården, Julius Andersen, der siden tog navneforandring og kaldte sig Rosenholm, trak Kristen den vej. Rosenholm var sjællænder og en yngre bror til Frederik Andersen, der allerede havde et navn inden for det københavnske Socialdemokrati og efterhånden blev et af de store navne som rådmand, folketingsmand, partiformand og Staunings nære medarbejder.

Rosenholm var ikke socialdemokrat endnu, men frisindet og stærkt politisk interesseret. Venskabet med ham fik varig betydning for Kristen. Det blev også til svogerskab. Kristens yngre søster, Ane Marie, var en af Rosenholms elever og blev hans kone. Som lærerfolk i Stubdrup ved Vejle havde de nogle gode år, indtil et svagt helbred nødte Rosenholm til at tage sin afsked. Langvarig sygdom hindrede ham i at nå, hvad hans evner gav løfter om. Hans fire sønner blev udmærkede lærere. En af dem har desuden været folketingsmand en tid. En er nu stadsskoleinspektør i Nykøbing på Falster.

Efter tjenestetiden i præstegården blev Kristen igen karl hjemme, og der fik han udbytte af sin daglige omgang med Rosenholm. De begyndte at holde »Social-Demokraten«, som Kristen Bording nu har været holder af i 55 år, så han uanset sine andre fortjenester egentlig fortjente at blive

æresabonnet. Hans forældre var lidt betænkelige over at se det »røde« københavnske blad i deres jyske bondehjem, men da Maren ved et efterårs møde i Gedved hørte Marott tale, blev hendes betænkelighed mindre. En stor del af hans tale faldt i god jord hos hende. Trods sit frisind kunne hun dog ikke blive socialdemokrat. I åndelig henseende var den ny retning hende fremmed. Hun følte sig hjemme i det kirkelige og folkelige livssyn, vennemøderne havde lagt grunden til i hendes ungdom.

Som lærer var Rosenholm mere belæst end Kristen og kunne vejlede ham. Sammen læste de Fernando Linderbergs ny bog »Frikonkurrencen og Socialismen«. Den særprægede skribent havde stiftet »Dansk Landarbejderforbund« og efter længere tids vaklen sluttet sig til Socialdemokratiet. Han gik dog snart sin egen vej igen, en noget tåget vej, hvor religion og socialisme skulle smeltes sammen i en højere enhed. Hans varigste indsats var oprettelsen af »Det sociale Sekretariat og Bibliotek«, som han ledede til sin død 1914. Den ovennævnte bog er det betydeligste af hans mange værker og klarlagde i ikke ringe grad Rosenholms og Kristens politiske overvejelser.

Det talte ord fik dog større virkning på dem end det skrevne. Taleren var Oskar Jørgensen, journalist og omrejsende agitator blandt landbefolkningen. Han kom også til Vejleegnen og talte ved et møde i Sindbjerg forsamlingshus. Der fængede hans ord, så en socialdemokratisk forening blev stiftet efter mødet. De fleste medlemmer var håndværkere, husmænd og daglejere fra Grejs-Sindbjerg kommune. Kun seminaristen Julius Rosenholm, gårdmandssønnen Kristen Bording, husmanden Bertel Jepsen og et par til kom fra Øster Snede sogn.

Flere bønder mellem tilhørerne lod ikke Oskar Jørgensens ord gå ind ad det ene øre og ud ad det andet. Sognekongen eller i alt fald sognerådsformanden og amtsrådsmedlemmet I. P. Jensen fra Gammelsole sagde til Kristen: Jeg kan ikke gå med i den forening, men jeg forstår godt, at en ung mand som du vil.

Det var kort efter nytår 1896, at foreningen blev stiftet. Den overlevede ikke vinteren. Både håndværkere og husmænd i Grejs-Sindbjerg svigtede, da den første ild var dæmpet. Deres arbejde gjorde dem af-

hængige af gårdmændene. Kristen indså, der skulle gå længere tid, inden foreningstanken blev moden og modstandskraftig nok på egnen. Men nu var han bevidst socialdemokrat, uantastet og ikke uden forståelse i sit eget hjem, et sort får i den øvrige store familiekrede. Endnu mange år efter, da Kristen Bording var en kendt politiker, sagde en af hans morbrødre: Han er en skamlet på familien.

Oskar Jørgensen blev aldrig medlem af Folketinget. Han var opstillet i Køgekredsen mod Alberti, der havde overvundet selve Hørup, for en stor del i kraft af sin indflydelse som formand for »Den sjællandske Bondestands Sparekasse«, et hverv og dertil en anseelse, som var en arv efter hans ulige større far. Oskar Jørgensen bukkede under for denne kolos, var en tid medredaktør af »Social-Demokraten« og blev derefter bladets korrespondent i Berlin. Der traf Kristen Bording ham på en ferierejse i sin ministertid. Oskar Jørgensen havde Danmarks bedste hukommelse, påstod han selv. Naturligvis huskede han mødet i Sindbjerg forsamlingshus 1896, men hukommelsen var dog ikke så fuldkommen, at han også huskede bondekarlen Kristen fra mødet.

Hvorfor og hvordan blev Kristen Bording socialdemokrat? Ja, det spørgsmål er delvis besvaret gennem en længere redegørelse for de første tyve år af hans liv. Lad ham selv give et mere sammentrængt, et kortere svar. Det gør han uden lang betænkning.

— Det må have ligget mig i blodet, siger han. Jeg blev det først og fremmest af instinkt. Af påvirkning vil jeg nævne tre hovedpunkter.

Allerede i min barndom fik jeg øjet op for de trange kår, ja den nød, som fattige, arbejdsvillige folk led under. Den sociale uret, der blev begået, lå min mor stærkt på sinde. Hun var min første og kæreste læremester. Hun var ikke politiker, men småfolks ven.

Fernando Linderbergs påvisning af frikonkurrencens uheldige resultater og nødvendigheden af forholdsregler imod den greb mig som tyve-årig. Landbruget havde lige gennemgået en svær krise. Hvis en ny krise indtraf, burde staten træde til for at lindre den.

Oskar Jørgensens udvikling af, hvordan privatejendomsretten til jorden medfører, at økonomiske og tekniske fremskridt, personlig indsats og

dygtighed, efterhånden kapitaliseres i større gældsbyrde for landbruget — den tale gjorde mit politiske standpunkt helt klart for mig.

Et fjerde punkt må kaldes en erfaring, men ingen betydningsløs for min sociale indstilling. Mine forældre havde en mindre gård, og ved at spinke og spare kunne de gøre noget for deres børns uddannelse og siden hjælpe dem i vej. For mit vedkommende blev hjælpen nogle få tusinde kroner til købet af en landejendom. Mange af mine jævnaldrende, mange vel begavede, fik ingen anden uddannelse end børneskolens og kunne ingen som helst hjælp få til at komme i vej. Nogle havnede uforskyldt i stor fattigdom. Andre gik det nogenlunde. Jeg savnede mere lighed, større retfærdighed inden for samfundet. Derfor blev jeg socialdemokrat.

HØJSKOLEKARL OG AFHOLDSMAND

Naturligvis skulle Kristen på højskole. Det var der tradition for i familien. Han ville også gerne have sin horisont udvidet, høre og lære noget mere, end der var lejlighed til hjemme i Kragelund. Hans politiske udvikling var længst fremskreden, og den gjorde ham skeptisk over for stærkt besøgte højskoler, hvor alt gik i de gode, gamle spor. En ny skole med ny mænd og ny impulser tiltrak Kristen. Men hvor fandt han den? Efter alt at dømme på Lolland. Uffe Birkedal var noget af en oprører mod ånden fra sin hædenkronede fars tid i Ryslinge. Der gik ry af ham i frisindede kredse. Han var kirkelig frisindet, måske en ny tids mand. Nu ville han oprette en højskole på Lolland, og Kristen ville støtte ham ved at møde som elev. Rosenholm tilrådede det. Maren frarådede det ikke. Birkedalnavnet havde været som en fanfare i ældre tid. Det kunne forny sig og blive et fremtidigt samlingsmærke.

Kristen rejste hjemmefra med store forventninger. Det var første gang, han kom uden for Jylland. Der var meget at se undervejs fra toget. Det var en fryd at sejle ud på Store Bælt. Kristen stod i forstavnen sammen med en jævnaldrende karl. De var kommet i snak undervejs. Færgen stævnede ud på dybet. Kristen syntes, det var et eventyr. Hav til alle

sider. Mon han ikke var skabt til at pløje havet i stedet for landjorden? Et rask sømandsliv var såre tiltrækkende.

Som før nævnt var Kristen en god, jævn gymnast, men blev svimmel, når han skulle slå kolbøtter eller kraftspring. Det samme skete, når han gjorde forsøg på at dreje rundt på et dansegulv. Den gamle færge vipede. Kristen blev mindre og mindre snaksom. Det varede ikke længe, før både svimmelhed og sære fornemmelser i mellemgulvet forkyndte, at vandet ikke var hans rette element. Den raske bondekarl blev søsyg og samtidig kureret for sin lyst til sømandslivet. Det var en uhyre lettelse at sætte foden på land i Korsør, men da han kørte videre med toget, meldte svimmelheden sig igen. Den var ikke sådan at slippe af med. Han måtte stå ud i Slagelse og lægge sig ind på et hotel for at komme nogenlunde til hæfterne.

Kristen kom en dag for sent til det forjættede Lolland, men tidlig nok til at finde en tom højskole. Kun een karl var mødt som elev dagen før, og da han boede i nærheden, kunne han gå hjem igen med uforrettet sag. Kristen havde en længere vej hjem og blev noget lang i ansigtet. Uffe Birkedal tog venligt imod ham og ville gerne hjælpe ham.

— Jeg må give op, men *De* skal ikke give op, sagde han. Jeg vil ringe til Holger Begtrup. Han tager Dem nok. Og der kommer De i gode hænder.

Det gik Kristen ind på. Han ville have noget ud af vinteren. Birkedal ringede til Frederiksborg højskole, fik Begtrup i tale, lagde sagen frem, og skønt han var ret tunghør, opfattede han dog så meget af svaret: — Lad bare fyren komme!

Kristen fik noget at spise, og derefter spillede Uffe Birkedal skak med ham om aftenen. Det kunne gøres stiltiende, og det var al den undervisning, Kristen fik på Lollands højskole. Han tabte uhjælpeligt. Birkedal var en stor skakspiller. Jeg traf ham mange år efter, som en gammel stokdøv mand. Det var i Københavns højskoleforening. Han lignede en patriark med kalot på hovedet og lokkede med et skakbræt. Vi fik et parti. Stiltiende. Det gik mig, som det fordom var gået Kristen.

Efter at have overnattet hos Uffe Birkedal rejste Kristen nord på til Frederiksborg.

— Det var kedeligt, du ikke fik Uffe Birkedal til lærer, sagde Begtrup. Men vi har i alt fald en søstersøn af ham, en Birkedal Bredsdorff. Det kan måske give dig en slags erstatning.

Erstatningen var den unge Thomas Bredsdorff. Kristen tabte ikke noget ved at få ham til lærer.

Frederiksborg højskole gik netop ind i sit andet år med alle sejl oppe. Holger Begtrup var så kendt fra sin lærervirksomhed på Askov og sine taler ved folkemøder, at han kunne samle elever fra alle egne af landet. Han stod i sin bedste manddomskraft. Thomas Bredsdorff var yngre, men udfoldede allerede de evner, der gjorde ham til en af vore ejendomme- ligste og mest inciterende højskolemænd. Han gav mere, end hvad der ellers var god latin på bjerget, et videre udsyn, en forståelse af ny strømninger i litteraturen og samfundslivet. Ungdommen i byerne var ikke højskoleungdom, men Bredsdorff søgte også at få arbejderne i tale. Han talte gerne i københavnske forsamlinger. Politisk set var han radikal. Zahle udså ham til kultusminister i 1909, men fik afslag. Da havde Bredsdorff oprettet sin egen højskole ved Roskilde. Den kunne han ikke svigte. Der var han på sin rette plads.

Thomas Bredsdorff blev Kristens største højskoleoplevelse. Hans fag var historie og geografi. Det blev en sammensmeltning af saglighed, ind- levelse, syner. Gennemgangen af Tysklands nyere historie fængslede især Kristen. — Hvis jeg havde været berliner, havde jeg også været socialdemokrat, sagde Bredsdorff.

Det var Kristen på Frederiksborg højskole, ene mand blandt de 85 elever. Hans sidekammerat og bedste omgangsfælle lignede Fridtjof Nansen og var radikal. Han blev siden formand for Køge Landboforening og hed Anders Andersen. Mange af eleverne blev fremtrædende land- mænd på deres hjemegn. Var de ikke allerede vågne, blev de vækkede på højskolen. Og kammeratskabet bandt mere, end politisk uenighed ad- skilte. Kristen følte sig aldrig isoleret imellem dem.

Holger Begtrup spøjte lidt med sin »røde« elev. En dag sad karlene og svedte over en dansk stil. Begtrup gik frem og tilbage derinde og nynnede og småsang »Marseillaisen« på fransk. Ud for Kristen standsede han, slag ham på skuldrene, smilede og sagde: — Den kunne du lide, Robespierre.

Kristen fik lov til at holde »Social-Demokraten«, men skulle hente den hver dag på forstanderens kontor. Den måtte ikke ligge og flyde mellem de andre blade, der var frit tilgængelige på samlingsstuen eller læsestuen. — Nå, kommer du nu efter dit bloddryppende blad! sagde Begtrup af og til, når Kristen kom for at hente det.

Begtrup var bergianer og så stærkt fremme i provisorietiden, at han ved Bergs død blev opfordret til at overtage den sikre Koldingkreds efter ham. Det var ikke sidste gang, Begtrup fik en sådan opfordring og afslog den. Han satte højskolearbejdet over rigsdagsarbejdet. Han var en åndfuld taler og skribent, måske vor største grundtvigforsker. Efter Kristens mening talte han lovlig meget om Grundtvig, men det var altid interessant at høre ham. En række foredrag, der siden blev til et større værk om det danske folk i det nittende århundrede, gjorde foredragssalen til en festsal for nogenlunde opvakte elever. Begtrup var livlig og festlig, en lys modsætning til hans tunge, grublende ven Jakob Knudsen. Han var også en spændstig mand. I et frikvarter stod han og så på, hvordan karlene sprang buk uden for skolen. — Her skal I se! Jeres gamle forstander kan endnu, sagde han og slog et luftspring. Det gik nemt. Han tabte bare sine lorgnetter. Kun få af karlene kunne gøre ham springet efter.

Blandt de foredragsholdere, der gæstede højskolen i Kristens tid, står Aage Meyer Benedictsen tydeligst for ham. Den vidtberejste mand optrådte i en malerisk dragt, stram fløjlsjakke med kniplingsmanchetter og kalvekrøs, desværre ikke i tyrkisk eller persisk udstyr med krumsabel, hvad han efter sigende også yndede at bære. Han var noget af en skue-spiller, noget af en profet og talte de undertrykte og primitive folks sag med en begejstring, der var uimodståelig. På Frederiksborg talte han om »Et folk, der vågner«, det litauiske, hvis kulturkamp han fremstillede så

levende, at der var dødsstilhed i salen, til bifaldet endelig blev øredøvende. Nu er Litauen udslettet som nation.

Højskolens beliggenhed i Nordsjælland gav let adgang til fælles besøg på Frederiksborg slot, Fredensborg og Kronborg. En udflugt til København var også overkommelig. Først blev flokken vist rundt på museer, derefter bespist med en solid bøf hos Begtrup og i det hele taget højskolebevægelsens gode ven den senere borgmester Marstrand. Om aftenen var karlene i Det kongelige Teater, hvor de fra galleriet så Olaf Poulsen som det frodige midtpunkt i et stykke af Holberg. Det blev en indholdsrig dag for Kristen. Han så også den elektriske sporvogn, som netop den dag kørte sin første prøvetur. Det var i Gothersgade.

Arbejdet med de elementære fag blev ikke forsømt på højskolen. Foredragstimerne skiftede med timer i regning, læsning, retskrivning, så der var nok at gøre hele dagen. Da Kristen kom dertil fra Lolland, havde lærerne allerede prøvet eleverne og delt dem i hold efter dygtighed, tre hold i regning, tre i dansk. Begtrup satte uden prøve Kristen i det bedste hold begge steder. Der var omtrent lige mange jyder og øboer blandt eleverne. I det bedste regnehold var de to trediedele jyder. Omvendt på retskrivningsholdet. Kristen sad tit og regnede svære stykker om aftenen i stedet for at sludre med sine kammerater. Det var mere nyttigt og fornøjeligt, syntes han.

Nogle aftener blev brugt til diskussionsmøder, og dem forsømte Kristen aldrig, skønt han kun deltog som tilhører. Nogle elever var godt skåret for tungebånd og lod sig ikke skræmme af talerstolen. Der vovede Kristen sig aldrig op. Det gik løs med politik, kvindesag, afholdssag og andet. Kristen havde nok en mening om tingene, men stolede ikke på sin evne til at give den udtryk over for en forsamling. Det ville være kreperligt at gå i stå. På to- eller tremandshånd var han dog ikke mundlam, især når det gjaldt politik. Ingen kunne rokke hans overbevisning, den han var ene om mellem sine kammerater.

Skønt penneføring ikke var Kristens særlige lyst eller styrke, skrev han i »Kulsvieren«, skolens elevblad. Der kritiserede han undervisningen i religion. Læreren, Ole Jensen, nøjedes med at fortælle bibelhistorie

ligesom i en børneskole. Kristen mente, at voksne karle skulle have noget andet og mere, noget om den ny bibelforskning, lidt oplysning om andre religionsformer. Kritikken fremkaldte ingen reformation. Ingen sagde eller skrev et ord for eller imod. Ole Jensen blev ved med at fortælle bibelhistorie, som han plejede.

Da Kristen tre år efter var vognmandskusk i København, ville han en søndag besøge sin gamle skole. Han glædede sig til at tale med Bredsdorff, også til at hilse på Begtrup. Ingen af dem var hjemme, men Ole Jensen bød Kristen ind til sig. De spiste sammen og talte med hinanden som gamle venner. Da Begtrup hen på dagen kom hjem, var Kristen også inde hos ham.

—Nu skal du alligevel vide, at Ole Jensen græd, dengang du havde skrevet i »Kulsvieren« om hans religionsundervisning, sagde Begtrup.

Det tog Kristen sig nær. Ole Jensen havde vist ham gæstfrihed og godhed. Det var den stilfærdige lærers måde at øve gengæld på. Begtrup fik at vide, hvad Kristen nu gav sig af med, genkendte ham også siden, når de mødtes. For Begtrup var en gammel elev en gammel ven. Kristen glemte heller ikke, hvad højskolen havde givet ham. Han sendte sin datter derover, da hun blev gammel nok til det. Og som ældre, som en kendt mand, har Kristen Bording flere gange været gæst, også taler, på Frederiksborg højskole.

Der var god brug for Kristen hjemme i Kragelund efter højskoleopholdet. Den næstældste søn, Mikael, var kommet på Silkeborg seminarium. Det skyldtes både en negativ og en positiv egenskab hos ham. — Du egner dig ikke til at være bonde, sagde Laurs Peder. — Nej, men du holder af børn, sagde Maren. En af Mikael's morbrødre trak på skulderen og sagde: — Hvis han kan blive lærer, så kan enhver dumrian blive det. Det var ikke alene Kristen, der skuffede nogle af sine morbrødre ved »at blive til noget«. Mikael skuffede dem også ved at blive en anset lærer og skoleinspektør.

Laurs Peder havde købt en naboejendom for at udvide sin gård, der nu var på næsten halvtreds tønder land. Kristen skulle være forkarl, hans yngste bror, Martin, andenkarl. Bertel gik der endnu som fast daglejer.

Laur Peder havde påtaget sig kørselen til mejeriet for nogle ejendomme på Kragelund mark, en »mælketur«, som Kristen skulle besøge hver morgen. Han fik en bestemt løn af sin far ligesom en almindelig tjenestekar, ikke nogle penge nu og da efter behov, ligesom de fleste gårdmands-sønner fik hjemme. Kristen havde selv sparet sammen til sit højskole-ophold. Nu købte han en ny cykle. Laur Peder syntes, det var lovlig mange penge at bruge til fornøjelse. Kristen sagde, at cyklen var både til nytte og fornøjelse, og når han hverken røg eller drak, hvad mange andre karle gjorde, så skulle hans penge nok slå til.

En cyklist vakte opsigt i et landsogn dengang. Det var ikke for at vække opsigt, Kristen smurte af sted. Han cyklede til majfest i Vejle. Der var socialdemokrater, og Kristen gik med i rækkerne. Der talte A. C. Meyer, den begejstrede agitator, partiets skønånd, sanger om en hals, digter, oplysningsmand, idrætsmand, afholdsmand. Kristen cyklede også til grundlovsfest i Grejsdalen, til politiske møder her og der, til Hedensted, hvor den unge Peter Sabroe talte. Der blev Kristen en kummerlig A. C. Meyer. Han kunde godt synge og blev opfordret til at synge for, men æren gjorde ham så befippet, at tonen ramte ved siden af. En anden måtte gribe ind og redde, hvad reddes kunne. Kristen ærgrede sig og dukkede sig. Bortset fra sangen blev mødet vellykket. Sabroe rakte de knyttede hænder i vejret og dirrede af ild og ånd. Han kunne tale uden at ramme ved siden af. Og en ny socialdemokratisk forening blev stiftet. Den havde mere levkraft end forsøget i Sindbjerg to år før. Nu fik Kristen en politisk forening at holde sig til.

Mens Kristen havde tjent i Vrigsted, oprettede Julius Rosenholm en afholdsforening i Kragelund. Det varede et halvt års tid, før Kristen indmeldte sig. Han drak ikke selv spiritus, men syntes, folk skulle være frit stillet, ikke afgive løfter, som de måske brød igen. Rosenholm, A. C. Meyer og andre fik ham til at se anderledes på sagen. Skønt en flaske brændevin ikke kostede mere end en snes øre, kunne en flaske eller to omtrent halvere en arbejders dagløn. Dertil kom, at drukkenskab nedbrød ham både fysisk og åndeligt. Mange hjem led hårdt, nogle gik under på grund af mandens drikkeri. Jo større tilslutning en afholdsforening fik, jo

større rygstød fik de vaklende. Sagen var en betydende kulturbevægelse dengang. Kristen blev formand i den lokale forening, da Rosenholm rejste bort. Hans forældre indmeldte sig også, først Maren, siden Laurs Peder, der så godt som aldrig havde smagt brændevin.

Kristen Bording har været afholdsmand alle sine dage. Som gæst ved kongens taffel drak han altid sodavand, når andre drak champagne eller Rosenborg rhinskvin. Efter et taffel kom vor nuværende konge hen til ham, tog ham under armen og sagde: — Nå, Bording, nu går vi to ind i det andet værelse. Der har jeg en rigtig gammel cognac, vi skal smage på. — Jeg er afholdsmand, Deres Majestæt, sagde Kristen. — Nå, ja, sagde kongen. Men derfor kan vi godt få en hyggelig snak med hinanden.

KRISTEN, JULIUS OG GUNILD

Kristen havde set et glimt af København, mens han var på Frederiksborg højskole. Det gav ham lyst til at opleve den store by. Han ville ikke slå rod i København. Han var grundig rodfæstet på landet og kunne næppe tænke sig en fremtid uden for sin hjemegn. Der ville han arbejde med jorden og blive sin egen mand. Det var ikke et stort, men et godt mål at stræbe efter. En bonde skulle være oplyst. Kristen havde lært noget. Han kunne lære mere i København. Hans mor tog på højskole for anden gang, da hun var gift og havde børn. Kristen ville ud for anden gang, inden han muligvis blev gift og hjemfaren.

Ved oplysning forstod Kristen ikke mindst politisk oplysning. I København kunne han deltage i flere og større møder end ude på landet, få lejlighed til at høre de førende politikere og få nærmere kendskab til fagforeningsbevægelsen. Den var en torn i øjet på mange bønder, som ellers nærrede sympati for de sociale spørgsmål. Det sammenhold, der skulle give arbejderne bedre kår, fast arbejdstid, større løn, det kaldte bønderne tvang eller »Kæft, trit og retning«. Johannes V. Jensen havde endnu ikke formet linien »De danske tålte ikke tvang«, men bønderne

havde noget lignende på fornemmelsen, når de hørte tale om fagforeninger.

Som arbejder og medlem af en fagforening ville Kristen opleve København. Han skulle tjene til sit ophold lige så vel der som hjemme. Han kunne blive vognmandskusk i kraft af sine forkundskaber som herskabskusk og mælkekusk og fik plads hos sin farbror Peder Hauge Kristensen, der havde oparbejdet en vognmandsforretning med kørsel fra Toldboden og Frihavnen til grossererne i den indre by. Det var importvarer, brædder, kolonial, sydfrugter, tobak, vin, som Kristen hentede læs på læs af. Han skulle også passe sine heste i stalden. Altsammen ikke noget at regne for en karl, der havde et par godt skaffede bondehænder. Der var fire kuske i daglig fart. Peder Hauge boede i Store Kongensgade og havde stald i Borgergade. Kristen blev altid vel modtaget i sin farbrors hjem, men boede der ikke og spiste der ikke.

For otte kroner om måneden lejede Kristen et værelse i Store Kongensgade på en fjerde sal i det tredie baghus. Det smagte af storby at komme så højt til vejrs. Det lugtede også af storby, når han åbnede sit vindue, der vendte ud til en skummel baggård, en dyb, sur brønd med nogle skraldespande i bunden og de uundværlige småhuse med tremmedøre. Gården var en god tumleplads for rotter og et nødvendigt tilflugtssted en eller flere gange daglig for ejendommens mange beboere. Kristen gjorde den erfaring, at han skulle holde sit vindue lukket, når latrinvognen rumlede på gaden om natten. Da var luften i baggården måske tjenlig for rotter, men ikke for mennesker.

Trods alt var Kristens værelse mere herskabeligt end et karlekammer på landet. Der var ikke stengulv, staldvindue, kalkede vægge og drys af høsmuld ned fra loftet. Nej, Kristen havde skam tapet på væggene og et maleri, eller var det et olietryk, med både skov og sø og en livagtig hjort, der stod og brølede efter sin kone. Bræddegulvet blev fejret omtrent hver dag og vasket engang imellem. Kristen kunne sidde hyggeligt på en rigtig stol ved et rigtigt bord og læse eller skrive. Han skulle ikke nøjes med et treben eller sengekanten til siddeplads. Og han kunne sove i sin egen seng — troede han da.

En aften var sengen både uredt og varm, da Kristen kom hjem. Han gik ind til sin værtinde og spurgte, hvem der havde brugt sengen. Hun trykkede sig ved at svare, men Kristen ville have ren besked og fik det endelig. Det viste sig, at hans værelse også var udlejet til en anden, en tjener, der arbejdede om natten og sov om dagen, modsat Kristen. Det gav dobbelt husleje til værtinden, og kun et uheld kunne afsløre hendes pengespekulation. Nu var uheldet sket, og Kristen sagde op. Skulle han dele værelse med nogen, ville han selv bestemme, med hvem det skulle være. Og han ville ikke dele seng med nogen.

Andersen, den ældste kusk, var enkemand og havde en lejlighed med stue, soveværelse og køkken i nærheden af stalden i Borgergade. Han kunne tænke sig og trængte til at leje stuen ud for tolv kroner om måneden. Den vendte ud til gaden, ikke til en baggård. Det fristede Kristen, og da han havde gjort bekendtskab med Julius, blev de enige om at bo sammen i den rummelige stue. Der boede de godt og billigt i det halvandet år, Kristen blev i København. Andersen lå i soveværelset, Gunild havde en seng i køkkenet, så lejligheden var fuldt besat.

Gunild var et godt menneske, ingen køn pige, men heller ikke ung. Hun havde været forlovet som ung, og hendes kæreste havde givet hende en guldkæde, men ikke giftet sig med hende, hvad det nu kom af. Da Kristen skulle rejse fra København, ville hun give ham kæden. Han kviede sig ved at tage imod hendes gave. — Åh, gør det, Kristen! sagde hun. Ellers giver jeg den til en anden, men jeg vil helst, du skal have den og beholde den. Jeg har ikke noget pænere at give hen. Kan du så nænne at sige nej? Det kunne Kristen ikke. Gunild var så god, som dagen var lang. Han fik hendes kæde og brugte den i mange år. Han bar den også, da han som nygift var en lille tur i København med sin purunge kone. Gunild glædede sig over at se kæden igen, men hendes glæde over at se Kristen og Helga hos sig var endnu større. Hun ville have og fik lov til at give en middag for dem i Kristens gamle stue, og det var helt ovenud, hvad hun diskede op med. Hendes glæde og omsorg var lige rørende. En mor kunne ikke have taget bedre mod sine egne børn.

Gunild var husbestyrerinde hos Andersen og havde desuden arbejde på et kaffelager, hvor hun tjente en lille dagløn. Hun brugte næsten ingen penge selv. Hendes største glæde var at give andre. Hun fik næppe løn hos Andersen, og husholdningspengene tog hun for en del af sin egen lomme. Af og til gjorde hun et gilde for sine venner. Hun var god til at lave mad. Og så spillede hun i lotteriet. Det vovespil var hendes eneste pengeudskejlse, men gav mere spænding end udbytte. Engang fik hun Kristen overtalt til at dele en varelotteseddelt med sig, og da vandt de en snes kroner i fællesskab. Den lovende begyndelse fristede ham dog ikke til at fortsætte. Det blev hans livs eneste greb i lotteriets lykkepose.

Kristen havde truffet Julius på et spisehus i Borgergade, hvor de formedelst seks kroner om ugen fik den nødtørftige kost. Hver søndag middag kunne de frådse i risengrød og flæskesteg. Til gengæld vankede der ikke noget søndag aften. Da var spisehuset lukket, og de måtte enten faste eller søge andre kødgryder. Et dampkøkken var gæstfrit. Der kostede en forret 15 øre, en efterret 25 øre. Guffede man begge dele i sig, opnåede man en rabat på fem øre, så pungen skulle være meget slunken, hvis man ikke lod sig friste og spiste for 35 øre.

Julius var fra Vejleegnen ligesom Kristen, født i Daugård, men uden for ægteskab. Den sidste omstændighed forringede ikke hans evner. Han var et lyst hoved og havde begyndt sin egentlige løbebane som hotelkarl i Vejle. Derfra rejste han til København, fik plads hos en vingrosserer og kørte ud med vinflasker på en trækvogn til velstående hjem, til både grever og baroner, sagde han. Den megen omgang med spiritus gav ham lyst til at smage selv. Ikke på det betroede gods. Det var tilproppet og desuden for dyrt. Julius drak øl og lidt brændevin. Af og til lidt for meget. Han sagde også »Fanden renneme« og søgte af og til pigeselskab. I alt det var han ubetinget Kristens overmand eller modsætning. De var begge interesseret i politik, var meningsfæller og fulgtes ad til møder. Endvidere havde de begge lyst til at læse i deres fritid. Julius læste især historie og rejseskildringer og var meget vidende på de områder. Han gik også på museer og teatre. For en femogtyveøre kunne man fra galle-

riet se og høre god skuespilkunst. Det forsømte Kristen heller ikke at benytte sig af. Julius var en god kammerat. Kristen kunne ikke alene finde sig i at bo sammen med ham, men havde udbytte af deres samvær, også lidt morskab.

Julius så godt ud og gik velklædt »ud på livet«, overfrakke med fløjskrave, stiv flip, stiv hat, skindhandsker, en cigar i mundkrogen eller mellem pege- og langfinger. Pigerne lagde mærke til ham, især når han først lagde mærke til dem. En aften kom han hjem og spurgte Kristen til råds i en delikat sag. Gode råd var dyre. Julius havde set en pige i en restauration. En køn pige. En nobel pige. Det kunne der ikke være to meninger om. Julius havde sendt hende nogle varme øjekast og fået nogle lige så varme tilbage. Men skæbnen ville, at han ikke fik talt med hende. Inden han kom nær nok til hende, var hun forsvundet. Sporløst. Nu gjaldt det hans liv, nej, hans lykke, hvis han ikke traf hende igen. Hvordan skulle det lade sig gøre?

Skønt Kristen ingen erfaring havde i så delikate sager, trods hans ukendskab til kønne og noble københavnske piger, lagde han som en god kammerat sit hoved i blød og udtalte det forløsende ord: Folkets Avis! En annonce i det meget læste middagsblad fandt nok vej til den noble pige, som temmelig sikkert også uddannede sin ånd ved avislæsning. — Du er en knop, sagde Julius, og så skrev de en annonce, der gik ud på, at den dame, der havde vekslet øjekast med Julius i den og den restauration ved den og den tid, blev opfordret til i fælles interesse at indlægge billet med oplysning om, hvor de kunne mødes.

Det virkede over forventning. Julius modtog omtrent et halvt hundrede billetter fra damer, der satte ham stævne. De fleste havde åbenbart ikke været på restaurationen og vekslet øjekast med ham. Nogle skrev så dårligt for sig, at de umuligt kunne være noble. Efter nøje granskning udvalgte Julius og Kristen en billet, der bar præg af troværdighed og noblesse. Damen foreslog Trianglen som mødested og meddelte, hvornår hun ville indfinde sig. De kunne ikke tage fejl af hinanden, for de havde jo vekslet øjekast.

I Paris 1930. Ved siden af Bording den ene rejseleder, redaktør Rechendorff.

Bording ved sit skrivebord i landbrugsministeriet 1925.

»Det er os! — På et hemmeligt bankesignal åbnedes porten i Kanslergade«.

Jensenius-karikatur i Blæksprutten efter Kanslergadeforliget. Venstres forhandlere ankommer til Staunings hjem med dr. Krag i spidsen. Stauning og Zahle lukker op. I baggrunden lurer Christmas Møller under lygten.

Helga og Kr. Bording med datteren Nanna og sønnen Ove. 1927.

Julius taklede sig til. Kristen fulgte ham på vej. Skønt Julius var hjerteknuser, var han også urolig og trængte til opmuntring. — Nu må du selv klare resten, sagde Kristen og vendte om igen, da de nåede Trianglen. En tid efter kom Julius hjem. Kristen spurgte, hvordan det var gået. — Skidt! sagde Julius. Jeg kom for tidlig og gik ind i en beværtning og drak en Carlsberg eller tre for at samle kræfter. Og så kom jeg Fanden renneme for sent. Pigen var gået igen. — Måske hun slet ikke havde været der! sagde Kristen. Det spørgsmål blev aldrig opklaret.

Kristen og Julius glemte ikke hinanden, skønt deres veje skiltes, efter at de havde boet sammen i halvandet år. Da Kristen satte foden under eget bord hjemme i Bøgballe, fik han besøg af sin gamle kammerat, der stadig boede hos Andersen og Gunild i Borgergade, men havde mistet pladsen hos vinhandleren.

— Jeg skulle også køre med trækvogn i påskedagene, sagde han. Jeg kunne få det godt betalt, Men jeg er ingen slave. Jeg ville have fri i påsken. Og så ragede jeg uklar med den tykke grosserer. Nu arbejder jeg i Frihavnen.

Der opsøgte Kristen ham nogle år efter som nyvalgt rigsdagsmand. Julius kastede korn for at holde det frisk. Det arbejde var han blevet specialist i. Skovlen faldt godt til i hænderne på ham, og kornet faldt, som det skulle. Om aftenen spiste Kristen sammen med ham i en Borgergadebeværtning, og de opfriskede gamle minder. Julius havde sit bedste tøj på, men nu var det blankslidt, og han så noget hærget ud, vel sagtens af drik.

Da Kristen var blevet landbrugsminister og en dag gik ud fra sit kontor i Christiansgade, kom han til at tænke på Julius. Underligt nok skulle han træffe ham et øjeblik efter. En mand kom ud fra arbejdernes arbejdsløshedskontor i nærheden. Kristen lagde mærke til ham, genkendte ham og sagde: — God dag, Julius! — Hvad satan, er det dig, Kristen! — Julius var arbejdsløs og hævdede understøttelse. De aftalte, at Kristen skulle besøge ham om aftenen. Han boede endnu i Borgergade, ikke i deres gamle værelse, men i et mindre, for Gunild var død. Efter

besøget bød Kristen ham ind til spisning på en af de små beværtninger i kvarteret. Der sad nogle stamgæster, som kendte Julius. De var nysgerrige, og Julius havde svær lyst til at sige, hvem han spiste sammen med, men holdt sig i skindet. Det havde Kristen bedt ham om.

Et par år efter fik Kristen brev fra Julius. Han bad om hjælp. Arbejdsløshedsunderstøttelsen var opbrugt, og han kunne ikke få nyt arbejde. Kornkastningen i Frihavnen var ophørt. Julius sad fordybet i et værk om Kina, da Kristen opsøgte ham i Borgergade. Værelse og tøj vidnede om fattigdom. — Hvis jeg ikke havde bevaret min lyst til at læse, så var jeg gået i hundene for længe siden, sagde Julius. — Kristen ville have ham med hen på en beværtning for at bespise ham. — Nej, tak, sagde Julius. Min værtinde har givet mig et par stykker mad i dag. — Kristen gav ham nogle penge til at leve for en tid. Du er Fanden renneme det bedste menneske, jeg har kendt, sagde Julius. — Da Kristen siden ville besøge ham, var han forsvundet fra Borgergade. Ingen vidste, hvor han opholdt sig.

— Julius var en god kammerat og havde gode evner, siger Kristen Bording. Han kunne være blevet til noget, hvis viljen ikke havde svigtet. Der var for lidt ryggrad i ham, men jeg holdt af ham.

MED ÅBNE ØJNE OG ØRER I KØBENHAVN

Vognmandskuskene hos Kristens farbror fik 18 kroner i ugeløn om vinteren, 19 kroner om sommeren. Desuden vankede der lidt drikkepenge eller nogle steder drikkevarer, andre steder cigarer. Da Kristen var afholdsmand, påtog hans tre kammerater sig ædelmodigt de kørsler, der erfaringsmæssigt indbragte noget spiritus. De pålagde ham også indstændigt at tage mod cigarer, når det bød sig, og hjemføre byttet til stalden om aftenen. Som den ældste kusk og den eneste, der blev kaldt ved efternavn, ville Andersen tage broderparten af tobakshøsten i Kristens lommer, men Kristen sørgede for at stikke noget til side, så de to

ynge kammerater ikke blev stedbørn. Andersen sagde: En god kommanderer er bedre end ti dårlige arbejdere. Han ville gerne kommandere lidt med de andre, være en slags formand. Han kom aldrig først hjem til stalden efter dagens arbejde. Den, der kom først, skulle ryste halmen eller strølsen ud i båsene, så hestene kunne stå tørt og godt. Det var et let arbejde, men uværdigt for en »kommanderer«.

Kuskene var ufaglærte og derfor ikke rigtig organiserede endnu, da Kristen oplevede København. Et mindretal af dem stod i »Kuskenes Fællesforbund« med Peder Mikkelsen som formand. De udgjorde en afdeling af »Dansk Arbejdsmands Forbund«, der havde Lyngsie til formand og under hans kraftige ledelse efterhånden blev landets største fagforbund. Lige før Kristen kom til byen, havde Lyngsie fået de københavnske mælkekuske fast organiseret, og det medførte, at de alle blev afskediget. Som modtræk fik han det kooperative mælkeri »Enigheden« oprettet. Det gav arbejde til de fleste ledige folk og er nu vor betydeligste virksomhed på det område.

Kristen indmeldte sig straks i »Kuskenes Fællesforbund«. Det kunne hans farbror og arbejdsgiver ikke rigtig lide, men Kristen havde aldrig rettet sig efter velmenende morbrødre eller farbrødre. Kun een af de tre andre kuske stod også i forbundet. Kristen kunne ikke få Peter til at gå med, skønt det var hans bedste arbejdsfælle, en stilfærdig, samvittighedsfuld karl, der altid mødte først i stalden om morgenen, fødrede og striglede sine heste og gik derefter ind i madam Bjørnsteins beværtning for at drikke en Gammel Carlsberg. Den kolde bajer var hans morgendrik året rundt.

På Toldboden, hvor Kristen daglig kom med sin vogn, var alle arbejderne fagforeningsfolk. Det forhindrede dog ikke, at en af dem engang plumpede i vandet mellem bolværket og et skib, som lastede. Det så farligt nok ud. Der var en fire-fem meter ned til vandet. Alligevel lykkedes det at få krabaten halet op. — Blev du våd, Kresjan? spurgte en af hans kammerater. — Ja, gu blev jeg våd, din idiot, sagde Kresjan og gylpede vand af sig. — Kristen morede sig over det københavnske lune. En dag stod en kæmpearbejder ved siden af en, der ikke nåede ham til

skulderen. Den store så ned på den lille og sagde nedladende: — Nå, er du der, din lange rad!

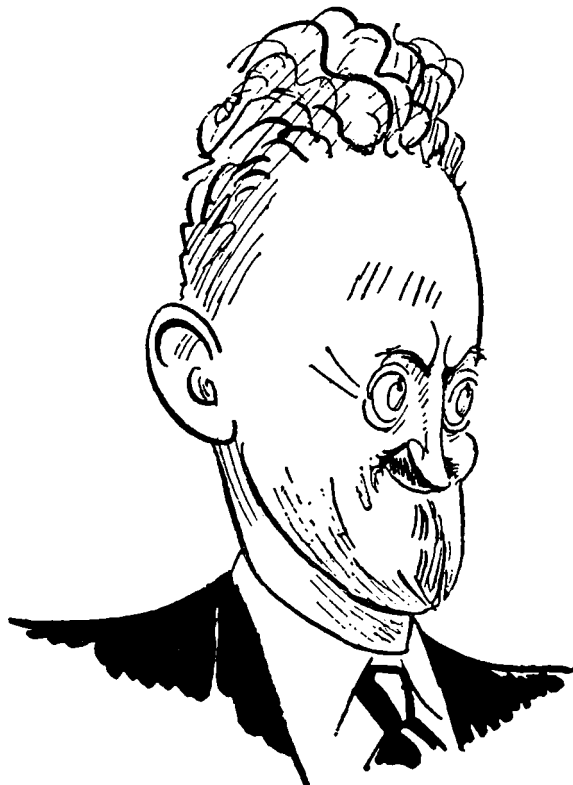
Det var en selvfølge, at Kristen også indmeldte sig i den socialdemokratiske vælgerforenings 7. kreds, Borgergadekvarteret. Formanden, snedker C. A. Schmidt, var en sindig jyde fra Koldingegnen. Uden at være fremragende som taler udførte han et solidt arbejde i partiets tjeneste, og ved folketingsvalget 1903 overvandt han den langt overlegne finans- og trafikminister Christopher Hage, der havde repræsenteret 7. kreds i 13 år.

I Arbejdernes Forsamlingsbygning i Rømersgade havde Kristen sine frugtbarste politiske oplevelser. Der var A. C. Meyer og Borgbjerg de største talere, den sidste vel også Socialdemokratiets førende politiker. Som organisator og partiformand virkede P. Knudsen støt og godt. I selve Rigsdagen, som medlem af finansudvalget og saglig ordfører, stod K. M. Klausen forrest. Men som taler i rent politiske spørgsmål ragede Borgbjerg et hoved med et fuldskæg op over alle de andre. En yngre kæmpe med et håbefuldt tveskæg og en dyb røst lagde Kristen også mærke til. Det var Stauning. Han udmærkede sig ikke som taler, men oplæste resultaterne ved de årlige valg til borgerrepræsentationen og folketingsvalget i april 1901. Ham kunne man både høre og se.

Det mindeværdige valg, der fremkaldte systemskiftet, indtraf kort før Kristens hjemrejse. Han var til vælgermøde i Lørups ridehus og hørte Borgbjerg, Hørup og Johan Ottosen, den livfulde historiker og skolemand, digteren af »Det haver så nyligen regnet«. De to sidste stod hinanden ret nær, men Ottosen var præget af kraft, Hørup af skrøbelighed, han døde året efter. At Johan Ottosen skulle dø tre år efter, kun 45 år gammel, var utænkeligt for dem, der så ham på talerstolen den dag.

Ved et andet møde hørte Kristen J. K. Lauridsen, den sagnomspundne Je Kaa, en højt begavet, højst ejendommelig politiker. Han talte ravjydsk og var københavnsk overretssagfører, en Wessels jævnbyrdige i vid, også i at ødelægge sig selv. Kristen så og hørte til sin skuffelse en affældig mand, hvis vittigheder var sløje gengangere.

Landbrugsministeren

Tegning og digt
i »Dagens Nyheder«
den 26. august 1931.

Hvorledes Bording Minister er ble'et,
det er der vistnok ingen, der ved,
ej nogen Forklaring gi'es der.
Man støder tit paa et Fænomen.
Men Grunden er vel, at der er en,
der skal være Landbrugsminister.

Hvor faar man en Landbrugsminister fra?
Ja, de har vel trukket Lod en Da'
blandt Dannevangs Parcellister.
En Lodtrækning gaar jo tilfældigt til,
og saa er det sket, ved Skæbnens Spil,
at han blev Landbrugsminister.

Til daglig slæber det af endda.
Og man kan jo ikke alle ha'
den samme Sort Hjerne-kister.
Naar Stauning er hjemme, går det nemt,
men er han borte, saa er det slemt
at være Landbrugsminister.

Hr. Staunings Regering er meget rar.
Den ganske vist kun een Steincke har,
hvis Hjerne kan slaa lidt Gnister.
I Korthed sagt, saa bestaar jo den
af ti normalt begavede Mænd
og saa en Landbrugsminister.

Ærbødigst.

På valgaftenen holdt Kristen til i Rømersgade, hvor Stauning oplæste resultaterne, efterhånden som de indløb fra kredsene i landet. Der blev snakket og diskuteret på livet løs. Salen var stopfuld, og den jydsk vognmandskusk befandt sig godt mellem københavnske arbejdere. Han kendte nogle af de unge, og en del holdt sig til ham, da han vidste besked om, hvem der var opstillet, og hvordan forholdene var i de fleste valgkredse. Det havde lige siden hans drengetid været noget, han fulgte med i fra valg til valg.

Stauning havde sin egen måde at øge spændingen på i den store forsamling. Han læste i reglen først modpartiernes stemmetal op og gav sin dybe røst et stænk af bekymring, når tallene meldte om fremgang. Efter en pause kom endelig uden stænk af bekymring, men også uden at han fortrak en mine, meddelelsen om endnu større fremgang for Socialdemokratiet. Det udløste spændingen og vakte bifald.

Den aften lagde Kristen også mærke til J. Wilmann, der kom ind fra Lyngby, hvor han havde sejret over kredsens tidligere folketingsmand, Piper, og blev modtaget med jubel i Rømersgade. — Ja, sagde Wilmann siden til Kristen Bording, da de var blevet personlige venner, der kom to vildmænd ind i Folketinget dengang, en af navn og en af gavn. Vildmanden af gavn var Peter Sabroe fra Århus. J. Wilmann udførte gennem årene et meget påskønnet arbejde både i Rigsdagen og som sognerådsformand i Lyngby-Tårnbæk kommune.

Et halvt års tid før valget var Kristen med til et friluftsmøde på Vodrofflund, hvor Borgbjerg rettede et voldsomt angreb mod retsvæsenet og fremstillede en ung pige på tribunen. Det var Alma Bondesen. Hun så noget betuttet ud, men Borgbjerg ville have, folk skulle se hende. Det gjorde virkning på den store forsamling. Kristen så pigen, men kunne godt have undværet den levende illustration til Borgbejrjs tale, der havde liv og kraft nok i sig selv.

Alma Bondesens sag var ikke den mest graverende under den gamle retspleje, hvor anklager og dommer i første instans var een og samme person, hvor varetægtsarresten kunne trækkes ud efter hans forgodt-

befindende, og hvor offentligheden var udelukket fra retshandlingen. I 1880'erne havde en birkedommer på Fejø herset så længe og voldsomt med et par søstre, at de blev helt tummelumske og tilstod sig skyldige i fødsel i dølgsmål og barnemord. Den ene var i tyveårsalderen, den anden lige fyldt seksten. De blev idømt langvarig tugthusstraf, men da sagen kom for landsoverretten, og det blev godtgjort ved lægeundersøgelse, at den yngste umuligt kunne have født et barn, og den anden efter alt at dømme var lige så uskyldig, blev de endelig frifundne. Det blev også opklaret, at birkedommeren nærmest var utilregnelig, og han måtte lade sig indlægge på en sindssygeanstalt.

Fejø var ikke verdens navle. Det vakte endnu større opsigt, at noget lignende kunne ske i selve kongens København. Der blev Nelly Andersen nogle år efter genstand for et misgreb som det mod fejøpigerne. Nellys sag var i frisk minde, da Socialdemokratiet tog sig af Alma Bondesen. Hun var tjenestepige og blev mistænkt for at have stjålet noget sølvtøj fra sit herskab. I tre måneder sad hun i varetægtsarrest under umenneskelig behandling, men nægtede sig hårdnakket skyldig. Da dommeren ingen vegne kom med tyveriet, fik han opsnuset, at Alma skulle have bedraget en veninde for siger og skriver tre kroner. Et par dage før hendes arrestation havde hun påtaget sig at levere en af venindens kjoler ind på et farveri og fået tre kroner til at betale med, når hun igen hentede kjolen. Pengene var brugt til noget andet, men Alma kunne have fremskaffet tre lige så gode kroner og hentet kjolen, hvis hun ikke havde siddet i arrest. Hendes fætter bragte den sag ud af verden. Veninden havde ikke noget at beklage sig over og ville ikke have Alma straffet. Men det ville dommeren med vold og magt. Han fik hende idømt fem dages fængsel på vand og brød for bedrageri. Det var en udsultet, vanæret pige, der endelig slap ud af rettens klør.

Tre måneder efter blev sølvtyveriet opklaret. Alma havde ikke gjort sine fingre lange. Hun fik 500 kroner i erstatning for de tre måneders arrest, men pengene var surt fortjent, og den uretfærdige dom stod urokket. Da tog Borgbjerg fat. Redaktør Wiinblad skånede sig heller ikke. I »Social-Demokraten« og ved protestmøder rendte de storm mod

det herskende retsvæsen. De kunne ikke vælte den gamle Bastille, men gav den nogle hårde skrup, som var med til at undergrave den. Først 1916 ramlede tårnet sammen. En ny og mere human retsplejelov blev vedtaget.

Borgbjerg havde først og fremmest æren for, at Alma Bondesen fik sin ære tilbage. Der blev et sådant røre om sagen, at den kom for Højesteret. En af tidens mest fremtrædende højesteretssagførere, Fr. Salomon, talte så menneskeligt og indtrængende for tjenestepigen, at dommen over hende blev omstødt, og hun fik en ny erstatning på 500 kroner. Alma Bondesen måtte sande med H. C. Andersen, at man skal gennemgå meget for at blive berømt. Om hun skønnede på, at hendes navn blev landskendt, er tvivlsomt. Men hun har sikkert glædet sig over at få oprejsning.

Når nogle gamle retssager har fået mere plads, end det kunne synes rimeligt i beretningen om Kristen Bording, er det ikke uden grund. Fejøj pigerne, Nelly Andersen og Alma Bondesen nævnes ofte i skrift og bog, men kun som navne, der ikke siger læseren noget videre nu om dage. I året 1900 var pigernes skæbne kendt og omtalt over hele landet. Hovedslaget stod i København, så Kristen kom det på nært hold. Sagen optog ham stærkt og genkaldte i erindringen hans mors ord for mange år siden: — Barmhjertighed er godt nok, men retfærdighed er bedst! Det var småt bevendt med begge dele. Kristen forstod bedre end før, at Maren havde ønsket, han skulle blive jurist. Det lå nu engang ikke for ham, men også andre end jurister kunne gøre deres til, at retfærdigheden skete fyldest. Han kunne blive en af de andre.

Det blev i det hele taget et broget københavnsophold for Kristen, ikke et planmæssigt studieophold. Han tog med, hvad han kunne opsnappe i sin fritid. Et frisk mod og et sundt omdømme fik ham til at gribe efter det rette. Om vinteren læste han en del. Der var ingen folkebiblioteker som nu, og de videnskabelige biblioteker lokkede ikke arbejderne til sig. Det gjorde »Arbejdernes Læseselskab«, der havde gode lokaler i Nansensgade.

Selskabet var upolitisk. Alle og enhver kunne blive medlem for et bidrag af 35 øre om måneden. Der kom arbejdere, kontorfolk, handels-

folk, studenter, unge kundskabssøgende mænd og kvinder. På læsestuerne lå blade og tidsskrifter fremme. I biblioteket kunne man låne bøger. Der blev givet rabat ved køb af billetter til privatteatrene. Der blev holdt oplysende foredrag eller diskussionsmøder hver søndag eftermiddag i vinterhalvåret. Tilslutningen var så stor, at møderne måtte henlægges til salen i Rømersgade. Alt det benyttede Kristen sig af. Han vovede sig også ind på universitetet, hvor historikeren Gustav Bang holdt en række forelæsninger om kapitalismens gennembrud. Gustav og Nina Bang var mellem de første akademikere, der sluttede sig til Socialdemokratiet. Han døde allerede 1915. Hun blev Danmarks første kvindelige minister 1924.

Kristen så gerne Olaf Poulsen på Det kongelige Teater, men gik helst i Dagmarteatret, der under Martinius Nielsens ledelse spillede på flere og ny strenge og var lige ved at tage luven fra vor hovedscene. Betty Nansen udfoldede sin prægtige kunst, og den unge Anna Larssen var lige så tiltrækkende for en kræsen teatergænger som for en umiddelbar bondekarl.

Sporten havde en god del af Kristens interesse. Han overværede skottekampene i 1900, hvor danskerne fumlede efter bedste evne med fodbolden, som skotterne var dus med. I den første kamp fik vi 1 mål mod 6, i den anden 1 mod 8. Vor bedste kraft hed Gandil. Han frelste os fra den rene fortabelse. I cykleløb og brydning havde vi derimod to verdensmestre. Kristen så både Thorvald Ellegaard og Bech-Olsen. — Ellegaard kom hjem fra Berlin med sin mestertitel, med 800 tyske mark i lommen og med den tyske kejsers ærespokal. Bech-Olsen fik »verdensmesterskabsbæltet i guld og sølv« herhjemme ved at vælte »den frygtelige græker« Antonie Pierri. Som sportsmand løb Kristen kun på kommunens kunstige skøjtøløberbane. En cykletur i pinsedagene over til Kværndrup på Fyn, hvor hans svoger, Julius Rosenholm, var nygift friskolelærer, kan også nævnes, vel ikke som en sportsbedrift, men dog som en ret antagelig benøvelse.

Det var ikke helt uden anfægtelser, Kristen gav slip på København. Jo længere han blev der, jo mere optog livet i byen ham. Det er ørkesløst

at tænke over, hvad den kunne have brugt ham til. Eet er vist. Den kunne ikke have gjort ham til landbrugsminister. Han kunne blive vognmand i København. Da en sådan forretning blev ledig ved ejerens død, foreslog Kristens farbror, at de skulle overtage den i fællesskab. Farbroderen var en driftig mand. Han ville sætte penge i forretningen. Kristen skulle lede den og således blive selvstændig. Der lå en fremtid for ham, og det fristede noget. Men han kunne ikke skuffe sine forældre. Efter hans sidste julebesøg hjemme fulgte de ham til stationen. De bad ham ikke om at komme tilbage og blive hjemme. Men han kunne læse det i deres øjne. Og da lovede han sig selv, at sådan skulle det være. Han kunne ikke svigte sit gode hjem og arbejdet med jorden uden at svigte sit inderste kald. Han var bonde.

Kristens tre arbejdskammerater holdt et afskedsgilde for ham på falderebet. »Kommanderer« Andersen var vært, Gunild værtinde. Hun lavede maden, og den smagte godt. Der var rigeligt af øl og snaps til fire, og da Kristen ikke rørte sin part, drak de andre for ham, ligesom de før havde røget cigarer for ham. Det gik ikke stille af. Den stiltfærdige Peter blev så opstemt, at han omfavnede Kristen og sagde: — Hvis du vil blive i København, så vil jeg gå ind i afholdsforeningen, bare jeg kan få lov til at arbejde sammen med dig.

DE FIRE HJUL UNDER KRISTENS VOGN

Kristen Bording var 25 år gammel, da han i april 1901 kom hjem fra sit københavnsophold, ladet med friske indtryk og fuld af lyst til at tage fat på bondearbejdet igen. Det var ingen ringe karl, hans forældre fik tilbage. Det skønnede de på uden mange ord. Bønderfolk viser deres taknemlighed på en stiltfærdig måde. Der var god brug for Kristen. Hans syv år yngre bror, Martin, ville gerne ud at tjene den sommer og fik plads i Salling. Den anden bror, Mikael, havde taget lærereksamen. Laurs Peder ville gerne have en søn hjemme i stedet for en tjenestekarl.

Det var en opgangstid for landbruget med stærk udvidet roedyrking, indkøb af korn, foderstoffer og kunstgødning. Det gav mulighed for større produktion af smør, flæsk og æg, og bøndernes andelsforetagender sørgede for afsætningen til udlandet og på hjemmemarkedet.

Laurs Peder var en forsigtig mand. Det var han blevet for altid i landbrugets kriseår. Kristen havde ungdommens vovemod. Hans uddannelse som landmand var mangelfuld, teoretisk set. Opholdet på højskolen og i København gav udvikling og kundskab i andre retninger. Mange opvakte bønderkarle gik på landbrugsskole. Det havde Kristen ikke tid og råd til nu, syntes han. Men han kunne høre og se sig for, hvor der var noget at lære på hjemegnen.

Det følgende efterår kom Martin hjem igen. De to brødre delte arbejdet, så Martin fulgte hestene, og Kristen især passede kreaturerne. Om vinteren gik de i aftenskole hos lærer Holm i Kragelund, hvis søn Axel, der nu er redaktør i Århus, troede fuldt og fast, at hans far var det klogeste menneske i verden. Den drengetro fik et grundskud, da Holm en aften kom ind til sin familie og sagde, at Kristen Bording havde regnet de stykker i hovedet, som han selv havde haft besvær med til lærereksamen.

Næste vinter deltog Kristen i et landbrugskursus, som Løsning Husmandsforening efter påskyndelse af dyrlæge Jensen fik sat i gang. Dyr-lægen havde også omsorg for mennesker og gjorde et godt arbejde i oplysningens tjeneste på egnen. Skønt han tilhørte det radikale parti, sagde han engang ved et vælgermøde: — I, bønder, er rædde for to ting, socialismen og biler, men lærer I dem først rigtig at kende, så skal I nok mærke, de er skabt til jeres fordel.

Kursuset i Løsning fik stor tilslutning af unge og ældre, af husmænd og gårdmænd. Landbrugskonsulenterne Sidenius Hansen, Rud, Fenger og Sloth var lærere og forstod at vække deltagernes interesse. Sloth sagde: — Når man skal ud og så korn om foråret, er det akkurat, ligesom når man skal ud og fri til en pige. — Der blev undervist i planteavl, husdyrbrug og regnskabsføring. Det var vand på Kristens mølle. Nu stod landbruget i første række for ham. Det skulle være hans livsgerning.

Politik og idræt kom i anden række og blev dyrket i hans fritid. Han var med til at oprette en cricketklub i Bøgballe, og i flere år var han en rask og ivrig spiller. Fodbolden var ikke trillet ud på landet endnu, i alt fald ikke mellem Horsens og Vejle.

I efteråret 1902 kom Helga til Kragelund for at tjene hos Kristens forældre. Hun var datter af hans gamle lærer, S. P. Elkjær, og havde lyst til at blive lærerinde, men skulle lære at bruge sine hænder til gavn, før hun fik lov til at lægge hovedet i blød. Laurs Peder og Maren havde været hendes faddere, og deres venskab med lærerfamilien i Honum var gammelt og godt. Helga kom i gode hænder hos dem. Kristen havde ikke noget imod sin ny husfælle, og inden et år var gået, blev de forlovet. Derved gik det danske skolevæsen glip af Helgas fremtidige indsats. Kristen var 27 år gammel og socialdemokrat, hun 17 år og radikal. Når Kristen svigtede sit parti ved at vælge en, der stod udenfor, måtte det skyldes andre og i hans øjne vægtige egenskaber hos hende. Hvad hans forældre har sagt til valget, tier historien med. Helgas far mente, hun var lovlig ung til ham. Kristen sagde, at når de lagde deres alder sammen og dividerede med to, blev gennemsnitsalderen 22 år, og det syntes han var meget passende. Hans gamle regnelærer måtte indrømme, at det facit var rigtigt og derfor antageligt.

Kristen forenede det nyttige med det behagelige. Han kørte til Horsens med Helga, indmeldte sig i »Horsens Andelssvineslagteri«, det første i landet, købte forlovelsesringe hos en guldsmed og spiste bøv sammen med Helga på et hotel. Det var hun betaget af. Det var første gang i hendes liv, hun spiste på et hotel. Kristen havde mere verdenserfaring.

Foruden en kæreste erhvervede Kristen sig 1903 en naboejendom til sin fars gård. Det var et husmandssted på Bøgballe mark, 13 tønder land stort. Laurs Peder lagde 11 tønder land til, hvoraf 2 var eng, 2 plantage, så hele herligheden blev en lille gård. Den stod Kristen i 24.000 kr. Han fik 4000 kr. som arv og havde selv sammensparet 1700 kr. Med en gæld på godt 18.000 kr. blev han sin egen mand.

Gården skulle drives intensivt for at bære en sådan byrde. Kristen tog ordentlig fat. Det er kendeligt på hans hænder endnu. Han var stærk

og rask i vendingen. Skulle han hen over gårdspladsen, gik det i trav. Også ud i marken. Han lagde vægt på en stor kvægbesætning og en endnu større svineavl. Der var et godt prisforhold mellem køb af råstoffer og salg af flæsk og smør. En trediedel af jorden blev dyrket med roer, og kørne blev mest staldfodret. I løbet af få år havde Kristen et mønsterbrug. Roer og korn vældede frem. Ukrudtet skulle man lede nøje efter. Det blev kvalt i opløbet.

Den 14. oktober 1905 var en af mærkedagene i Kristens liv. Da blev han gift. Helga havde været på Olle-rup højskole en sommer, lært noget husholdning i Stubdrup hos Kristens søster, syet udstyr hjemme i Honum skole og gik snart ind i sit nittende år, så hun måtte anses for kapabel til at blive kone i Bøgballe. Det skal bemærkes, at hun også havde ben i

næsen. Hendes svigerforældre og nabofolk kom en dag uventet på besøg. Helga dækkede et pænt kaffebord og tog den såkaldte sølvkande frem.

—Lad være med de anstalter, sagde Maren. — Du skal ikke gøre stads ad os. Vi kan nøjes med den gamle kande.

— Her er det mig, der råder, sagde Helga.

Det morede Kristen sig over. Maren ville nu og da rette lidt på sin unge svigerdatter, men det rokkede ikke Helga af stedet. Hun var selv hjemme. Det rokkede heller ikke ved det gode forhold imellem dem.

Helga og Kristen fik to børn. Da Nanna blev født 1907, var Helgas yngre søster der. Hun græd, mens det stod på. — Det er ikke noget at græde for, lad være med at skabe dig, sagde Maren og fik travlt med at vende sig om og tørre gråden af sine egne øjne. Ove blev født 1910.

Kristen Bording som cricketspiller i Bøgballe.
Tegning af Hans Bendix.

Laurs Peder Bording var på en måde skyld i, at de stærke jyder overtog magten i sognerådet. Gennem et halvt hundrede år havde de ikke deltaget i valgene, men dog fundet sig i, at to af dem regelmæssigt blev stemt ind af »de svage«. Ved et valg i 1890'erne fik Laurs Peder uheldigvis så mange stemmer, at der kun blev plads til en af »de stærke«. Det fremkaldte systemskiftet. »De stærke« vågnede af dvale, tog del i det næste valg og har fra den tid haft flertallet i Øster Snede sogneråd. Det medførte også, at de efterhånden gjorde brug af deres stemmeret ved rigsdagsvalg.

Laurs Peder havde ingen lyst til offentlige hverv, men gjorde sin pligt, når han skulle. Han regnede godt og blev derfor sognerådskasserer i nogle år. Alligevel overgik det ham engang, at 400 kr. forsvandt i regnskabet. De skulle være der, men han ledte længe forgæves efter dem. Det gik ham meget nær. — Jeg kommer til at sælge den brune hoppe for at skaffe de penge, sagde han. Endelig kom de for dagens lys. Det viste sig at være en fejlpostering.

Kristen havde mere lyst end sin far til foreningsliv og sognerådsarbejde. Hidtil havde de højest beskattede alene valgt flertallet i sognerådet og derefter sammen med resten af vælgerne mindretallet. Da den almindelige valgret trådte i kraft 1909, ville socialdemokraterne søge at få en repræsentant ind i sognerådet. De holdt et møde hos Ole Madsen i Kragelund og stemte om, hvem de skulle opstille. Ole og Kristen stemte loyalt på hinanden, men Kristen fik een stemmes flertal. Nu gjaldt det om at få alle husmændene med uden hensyn til politiske linier, Sammen med sin bror Martin, der havde overtaget deres fødegård, fik Kristen en del husmænd sammenkaldt i sit hjem. Det gav stødet til oprettelse af Øster Snede sogns Husmandsforening med Ole Madsen som formand og til opstilling af en valgliste, hvor Kristen blev nummer eet og Mads Peder Pedersen, en af de stærke jyder, nummer to. Listen blev dog overflødig, da sognerådet indkaldte til et møde, hvor der blev nedsat et valgudvalg, som havde til opgave at samle alle vælgerne om en fællesliste. Det lykkedes. Både Kristen og Mads Peder Pedersen kom med på listen og blev således valgt. Kristen var den første socialdemokrat i sognerådet.

Mads Peder var radikal. De to arbejdede godt sammen i 12 år som husmændenes og arbejderens kommunale tillidsmænd.

Sognerådsarbejdet var en god forskole på Kristens vej til den unægtelig mere omfattende virksomhed som landbrugsminister. Det tænkte han mindst af alt på. Han ville yde sit bedste, og den omstændighed, at han tilhørte mindretallet, skærpede hans evne til at klarlægge en sag og opnå så meget som muligt ved forhandling. Hvad han udrettede, har kun lokal interesse, men et par eksempler skal vise, hvordan et mindretal kan gøre sin indflydelse gældende i et stort set rettænkende sogneråd.

Ved det første møde, Kristen deltog i, medbragte han en ansøgning om alderdomsunderstøttelse fra en syg enke, der lige var fyldt 60 år. Man plejede at begynde med en understøttelse på højest 100 kr. årlig. Kristen talte enkens sag så indtrængende, at hun fik 180 kr. Da en af hans morbrødre hørte det, sagde han: — Jeg skal ikke sige noget ondt om Kristen. Han er min søsters søn. Men vi har også taget os af småfolk, inden han kom til. Det var privat godgørelse, morbroderen tænkte på. Der skulle handles varsomt med kommunens penge.

Da sognerådet 1915 skulle indstille tre lærere til det ledige embede i Kragelund, mente de stærke jyder, at skolen var bedst tjent med en indremissionsk lærer. De søgte aldrig at påvirke nogen i religiøs retning, men følte, at de stod den indre mission nærmest. Af sognerådets ni medlemmer var kun to, Kristen og Andreas Nielsen i Krollerup, grundtvigske, så det havde været let for de syv andre at sætte deres vilje igennem. Kristen foreholdt de stærke, at når de ikke sendte deres børn i den offentlige skole, burde de ikke hindre andre i at få den lærer, som passede dem bedst. Det lykkedes virkelig Kristen og Andreas at få den grundtvigske lærer Blaabjerg indstillet som nummer eet. Nummer to og tre blev missionsmænd. Samme aften sendte missionsfolkene i sognet en deputation til Ribe for at tale deres sag hos biskop Koch, der skulle kalde den ny lærer. Da Kristen og Andreas fik det at vide, rejste de morgenen efter samme vej. Andreas udnævnte Kristen til ordfører.

Biskop Koch, der efter genforeningen kom til at udføre et stort og vanskeligt kirkeligt arbejde i Nordslesvig, var en jævn og sundt tænkende

mand. Han lod Kristen tale ud, tyggede lidt på det og sagde: — Var det alligevel ikke rigtigst at give en indremissionsk lærer embedet? Han kunne måske få de stærke jyder til at sende deres børn i den offentlige skole. — Jo, sagde Kristen. Hvis han kunne, var det et stort fremskridt. Det ville jeg bøje mig for. Men »de stærke« holder fast ved deres egen skole. Jeg kender dem. — Ja, så er pæren vel ikke moden endnu, sagde biskoppen.

Lærer Blaabjerg fik embedet og blev en afholdt og anset lærer i Kragelund.

Det var travle år for Kristen. Han har for resten altid haft travlt. Gården, sognerådet, husmandsbevægelsen og det politiske liv var fire hjul under hans vogn, og den kørte ikke i grøften. De årlige husmandsrejser var festlige. Helga fulgte ham trolig. De havde en arbejdsfjedervogn med to rummelige agestole, hvor der var plads til ti husmandsfolk, når de kneb sig sammen. Husmænd er sjældent omfangsrige. Det hårde arbejde lægger ikke flæsk på siderne. Der var flere vogne på række ud ad vejen, ud af sognet. Rejsen gik til andre egnes veldrevne landbrug. Der kunne være meget at se og noget at lære. Bøgballe var ingen seværdighed, landskabsmæssigt set, men havde selv veldrevne brug, deriblandt Kristens. Det fik Helga at føle. Hun måtte dække spiseborde i stuer og have, når udensogns husmandsforeninger kom på besøg, og det skete jævnlig. Hun var ikke ked af det. Hendes gæster i årenes løb må skrives i tal med tre nuller efter. Husmandsrejsernes betydning har ikke været ringe. De gav belæring, muntrede op og fremmede standens samfølelse.

Hvert efterår deltog Kristen i De jyske Husmandsforeningers sendemandsmøde i Århus. Det var deres rigsdag, og det kunne mærkes fra år til år, hvordan husmændene voksede i indsigt og målbevidst sammenhold. Der lærte Kristen de ledende mænd at kende og blev især ven med sine politiske meningsfæller, Jørgen Nielsen, Chr. Johansen, Mads Jensen, J. P. Olufson, P. Langeland og Larsen Bjerre, gode, kendte navne i husmandsbevægelsens historie.

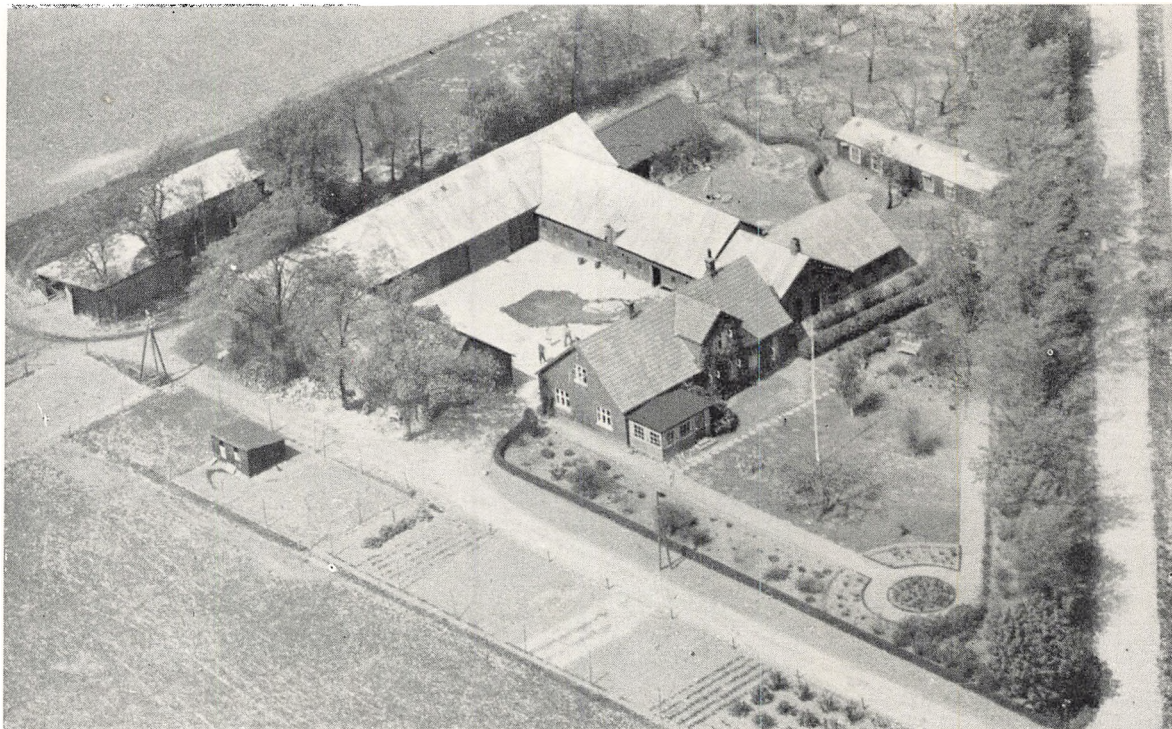
Mads Jensen, Åle, samlede altid folk om sig. Hans jyske lune var uimodstæeligt, hans historiepose uudtømmelig. Ole Madsen fra Krage-

Bording med Landstingets finansudvalg på besøg i Vejrs hos klitinspektør Pinholt.

Ved ankomsten til interparlamentarisk kongres i Budapest 1936.

Bordings gård i Bøgballe.

Forhandling i landbrugsministeriet om smør- og mælkeordningen. 22. april 1937.

lund sagde til Kristen: — Jeg må opgive at tage med til Århus. Jeg får alt for lidt søvn der. Mads Jensen fortæller historier om natten, og jeg kan ikke lade være med at høre på dem.

Engang var Mads Jensen indkaldt til et møde i København. Han ringede Kristen op og sagde: — Hør, du kommer til at rejse ned på Koldingegnen og tale tre steder for husmændene. Jeg havde lovet det, men har fået andet at gøre.

— Det er ikke noget for mig, sagde Kristen. Jeg kan nok tale om Socialdemokratiet, men ikke særlig husmandspolitik.

— Sikke noget snak, sagde Mads. Tal, som du plejer, men sig bare husmand, hver gang du ellers ville sige socialdemokrat, så går det som fod i hose.

Kristen fulgte hans enkle råd, der viste sig at være fyldestgørende.

Ved ihærdighed overvandt Demosthenes en svag stemme, en hakkende udtale og vist andre skrøbeligheder og blev oldtidens, måske alle tiders største taler. Kristen stred ihærdigt for at blive en jævn, saglig taler. Det var ikke svigtende stemmemidler, der længe holdt ham borte fra talerstolen. Det var skyhed for offentlig fremtræden, nervøsitet, skønt hans nerver med samt den hele krop ellers fungerede uden kludder. I 1904 indbød han egnens folk til et politisk møde hos sig. Redaktør Laust Rasmussen, Horsens, den senere forsvarsminister, mødte som taler. Kristen vovede ikke engang at byde forsamlingen velkommen i sin egen gård. Den vennetjeneste måtte Laust Rasmussen gøre ham.

Kristen debuterede som taler 1909, 33 år gammel. Den historiske begivenhed fandt sted ved et vælgermøde i Sindbjerg forsamlingshus. Det var hans tredie debut der i sognet. Som dreng var han første gang med til et vælgermøde i Lindved kro. Som karl hørte han første gang en socialdemokratisk taler, Oskar Jørgensen, i det forsamlingshus, hvor han nu selv skulle prøve sine kræfter. Han *ville* prøve dem. Venstres gamle kandidat i Vejlekredsen, Thomas Nielsen Kirkelund, havde trukket sig tilbage for den unge og ivrige lærer Nørgaard i Kragelund. Ham ville Kristen bremse efter bedste evne. Det var hans pligt som stiller for

den socialdemokratiske kandidat, redaktør P. Hansen, der efter Kristens mening gik noget lemfældigt til værks.

Det er let nok at tage en beslutning, men ikke altid så let at gennemføre den. Kristen nedskrev ord til andet, hvad han ville sige, lærte det udenad og tog for en sikkerheds skyld papiret med i lommen. Så kunne det ikke gå helt galt. Både Nørgaards og P. Hansens ord gik hen over Kristens hoved uden at røre ved hans ører. Han sad og tænkte på sin tale og svedte, så det drev af ham. Da han endelig stod på talerstolen, og folk stirrede på ham, var han ikke mange sure sild værd. Hovedet var tomt, men papiret heldigvis fyldt med ord. Han lirede dem af fra ende til anden.

Det gik sådan, at Kristen ikke tabte modet. Nu var han døbt i sved og blev så kæphøj, at han tog Helga med til det næste vælgermøde, i Løsning. Der var han også godt forberedt.

— Hvordan tør du tage din kone med? spurgte hans gode ven Søren Vandel, der nylig havde debuteret ved et møde i Bredal og uhjælpelig var gået fra snøvsen.

— Jo, sagde Kristen. Helga er kritisk. Hun kan rette på mig bagefter, og så bliver det bedre næste gang.

— Jeg turde ikke tage min kone med, om du så bød mig en hel stud for det, sagde Søren Vandel. Han var slagter. Da Kristen havde talt, sagde Søren: — Det slap du godt fra. Du skal nok blive kandidat engang. Den tanke slog Kristen hen. Den var for urimelig. Søren Vandel blev aldrig opstillet, skønt han også lærte at tale, havde gode evner og var meget anset på egnen. Han døde pludselig i en ung alder.

Kristens bror Mikael Bording, dengang førstelærer i Uhrskov, deltog også i nogle vælgermøder som taler for P. Hansen, men Nørgaard blev valgt i denne omgang ved hjælp af højrepartiets stemmer. Også 1910. Men 1913 opstillede Højre selv en kandidat. Det splittede stemmerne, så den socialdemokratiske redaktør Chr. Jacobsen, senere borgmester i Vejle, erobrede kredsen.

DUMPEKANDIDAT I GIVE

I 1912 var Kristen Bording med til et socialdemokratisk partimøde i Vejle. Efter forhandlingerne drak man kaffe ved småborde. Bording sad og slukkede sin tørst. Redaktør Jacobsen havde før været opstillet i Givekredsen, en af Venstres uindtagelige borgere. Nu var han blevet P. Hansens efterfølger som bejler til den mindre afvisende Vejlekreds. Han gik rundt mellem bordene og talte med en og anden, kom endelig hen til Bording, slog ham på skulderen og sagde: — Der har vi manden! — Hvad for en mand? spurgte Bording. — Den sikre dumpekandidat til Give!

Det kom bag på Bording. Han vred sig ved det. Men det endte med, at han måtte give efter. Hans mors farbror, Søren Jørgensen, havde siddet uanfægtet i 30 år som Venstres repræsentant for den udstrakte landkreds. Nu sad Jensen-Flø der lige så uanfægtet. Han blev også siddende i 30 år. For at berede jordbunden så vidt gørligt holdt Bording sammen med den radikale kandidat, gårdejer Anton Nielsen, Førstballe, allerede i efteråret 1912 en halv snes møder på den ny valplads. Jensen-Flø viste sig ikke. Han ventede roligt, til det afgørende slag skulle stå i foråret 1913.

Bording måtte selv betale rejserne i de barske vestjydske egne. Toget kunne nogle steder hjælpe ham på vej. Resten af vejen gik han. Det kostede kun slid på fodtøjet. Hvis en partifælle boede i nærheden af mødestedet, nød Bording gæstfrihed og fik gratis nattelegi. Ellers måtte han overnatte i en kro, og det var ikke gratis. Møderne blev småt besøgt og fandt sted under primitive forhold. I Branduhre forsamlingshus regnede det ned gennem huller i taget, så Bording for at undgå kolde styrtebade flere gange måtte flytte det lille bord, han brugte som talerstol. De få tilhørere flyttede sig ikke for en skvat regn i hovedet. Ved et møde i en krostue blev Bording akkompagneret af en lille tyk gårdmand, der nok så gemytligt sad og drak kaffepunche og nynnede på salmevers.

De spredte partifæller, Bording traf, var rørende gæstfri og venlige. Han traf uventet sin fætter, Karl Jespersen, Jørgen Jespersens søn fra

Langskov, hvor Bording havde tjent som ti års dreng. Nu havde Karl en lille gård i Favsing. De kendte knap hinanden, men fik bekendtskabet opfrisket. Bording overnattede hos Karl, der var den første af hans mange fætre på mødrene side, der blev socialdemokrat. Blandt de andre, der ikke blev socialdemokrater, men er fremtrædende hver på sit felt, kan nævnes redaktør Kristian Jespersen, »Roskilde Dagblad«, og sporvejsdirektør Ejnar Nielsen, København. På fædrene side havde Bording to fætre, der både var hans partifæller og navnefæller, urmager Kr. Bording, Uldum, og murer Kr. Bording, Taps. Som formand for den socialdemokratiske kredsorganisation i Give kunne den første give Bording god støtte. Den anden var sognerådsmedlem i Taps.

I foråret 1913 tonede Jensen-Flø frem og indbød til vælgermøder. Det var ikke fællesmøder for partierne, men de andre kandidater kunne deltage, hvis de ville, og få lov til at give deres besyv med, når Jensen-Flø havde talt færdig, og ordet blev frit. Han bestemte, hvor og når møderne skulle holdes, bød velkommen, foreslog en ordstyrer, der altid blev valgt, sang for på »I alle de riger og lande« og talte derefter, så længe det passede ham. Det kunne af og til passe ham i henvend et par timer. Den omgang gjorde ikke tilhørerne ret modtagelige for mere.

Møderne blev holdt i såtiden. Bording måtte så vidt muligt nå hjem igen hver aften eller nat for at arbejde i marken dagen efter. Han cyklede ud til mødestedet, og Helga fulgte med, når vejen ikke var alt for lang. 50 km hen og hjem på een dag trykkede hun sig ved. Bording gennemførte det. Kun een nat blev han så træt på hjemvejen, at han måtte banke på ruden hos en partifælle i nærheden og bede om nattelogi. Han fik en god modtagelse og kunne cykle videre om morgenen. De fleste gange var blæsten skarp og østlig. Det gav Bording medvind på udturen. Om aftenen sløjede blæsten gerne af.

Ved et af møderne ville en ung mand tale for Jensen-Flø. Det gik, som det var smurt, med salvelse og velvalgte ord. Bording sad og ønskede sig et sådant mundlæder. Da gik taleren pludselig i stå. Han stod og blev mere og mere rød i hovedet. Der var dyb stilhed i salen et par minutter eller tre. Jensen-Flø kunne ikke hjælpe sin medhjælper. Det kunne en af

tilhørerne. Han råbte »hør« af fuld hals. Det hjalp manden ned fra talerstolen. Han forsvandt. Bording så ham aldrig siden.

Et sted ville Bording ringe hjem fra en telefoncentral. Det var hos en lærerinde. Da han kom ind i boksen, sagde hun til en veninde: — Det er socialistkandidaten. Han ser jo helt ordentlig ud. Omtrent som andre mennesker! Den kompliment var ikke bestemt for Bordings ører, men nåede dem alligevel.

Sin bedste støtte under valgkampen fandt Bording hos daværende andenlærer Johannes Hansen, Brande, der siden blev kirkeminister i Staunings andet ministerium. Hos de unge lærerfolk var Bording altid en kærkommen gæst, både mens han var opstillet i Give, og da han flyttede sine græsgange til den lyngrige Herningkreds. Brande skole var et godt bedested undervejs fra Bøgballe til hedens hovedstad. Mange halve nætter har Bording tilbragt i samtale med Johannes Hansen og hans elskelige, ivrige kone, Hanne. Nattesønnen der blev tit kort, men besøget altid udbytterigt.

Valget 1913 stod i grundlovskampens tegn. Klaus Berntsen havde som konsejlspræsident fremsat et grundlovsforslag, der var så præget af frisind, at både de radikale og socialdemokraterne kunne støtte det, mens Højre og en del af Venstre med I. C. Christensen i spidsen gik imod det. Jensen-Flø kom i den ejendommelige stilling, at hans argeste modstandere stod på linie med ham for grundloven, mens nogle af hans gamle vælgere sammen med Højre opstillede en modkandidat, kammerherre

Kristen Bording på talerstolen.
Tegning af Hans Bendix.

Bech til Engelsholm, en tiltalende og betydelig mand, der blev kaldt »de jydsk landbrugeres ukronede konge«. Selve »Vejle Amts Folkeblad«, Jensen-Flø's gamle organ og langt det største på egnen, svigtede ham også under valgkampen. Ikke desto mindre fik han dobbelt så mange stemmer som de tre andre kandidater tilsammen. Han var Givekredsens høvding. For Bording blev udfaldet kummerligt. Han kom sidst i rækken med 149 stemmer. Nogle venstremænd fra Øster Snede sogn trøstede ham med et regnestykke, der skulle vise, at han måske kunne opnå valg, når han blev 96 år gammel. En bedre trøst for ham var, at socialdemokraterne landet over havde en fremgang på 33 pct., en stigning i mandater fra 24 til 32. Det radikale Venstre gik op fra 20 til 31. De to partier udgjorde nu flertallet i Folketinget, og ministeriet Zahle gennemførte 1915 i det væsentlige Klaus Berntsens grundlovsforslag.

På valgdagen cyklede Bording og Helga i bygevej den 30 km lange vej til Give. Det var sidste gang, valghandlinger foregik offentligt, her som de fleste steder på et torv. Partiernes fire kandidater og deres talende stillere havde ordet. Proprietær Holst, Brandbjerg, talte for kammerherre Bech. Talen fyldte alle fire sider på et ark skrivepapir. Da Holst ville blade om til tredje side, tog han fejl og begyndte igen på første side. — Hov, det er sgu fejl, sagde han lidt efter, ikke ret højt, men dog sådan, at de nærmeste kunne høre det. Derefter bladede han igen om og begyndte uanfægtet på den tredje side. To kendte brødre i Give, overlæge Haldbo og stationsforstander Haldbo, var stillere for henholdsvis kammerherre Bech og Jensen-Flø. De havde været så hensynsfulde at undgå hinanden ved vælgermøderne. Her måtte de frem på den samme tribune. Overlægen talte sidst og spurgte Bording, om han ikke var sluppet bedre fra det end sin bror. — Jo, meget bedre, sagde Bording, skønt det kunne være hip som hap.

Da valghandlingen ebbede ud i Give, måtte Bording tage en afstikker til Vejle for at stemme der. Et par ældre gårdmandsfolk, Iver Bundgaard og hans kone, tog Helga med sig hjem imens. Hun havde ingen stemmeret. Konen sagde, at Kristen Bording skulle have en mere sikker kreds, for han skulle være landbrugsminister, når Socialdemokratiet kom så

vidt, at det kunne danne regering. Den vestjydske bondekone spæde hverken i kort eller kaffegrums, men forudsagde alligevel Bordings skæbne. Helga syntes, det var noget tosset snak af en ellers fornuftig bondekone.

Bording kom tilbage for ved en sammenkomst at takke sine vælgere i Give. Det var en lille, men trofast flok. Selvsagt herskede der ingen sejrstemning. Endnu samme aften rejste Bording og Helga til Vejle, hvor stemningen var anderledes. Under musik og hurraråb blev Nørgaards overvinder, redaktør Jacobsen, båret i guldstol til Arbejdernes Forsamlingsbygning. Mikael Bording havde også en skulder under, men overlod broderlig sin plads til Kristen, da han nåede optoget.

Som påskønnelse for de omtrent 40 møder, Bording havde deltaget i før valget, fik han udbetalt 60 kr. af partikassen i København. Der var gået mange flere penge til af hans egen lomme. Hans vælgere satte en indsamling i gang. De gav fra 25 øre til 2 kr., eftersom de havde råd til. Det blev ialt 17 kr. 50 øre. Bording gemte listen med givernes egenhændige underskrifter som et rørende minde fra Givekredsen.

Efter valget trak Mads Jensen, Åle, sig tilbage fra Herningkredsen, hvor socialdemokraterne havde opstillet ham to gange før. Hans indsigt, lune og slagfærdighed gjorde ham til en politiker af format. Alligevel gik partiets stemmetal så langt ned i 1913, at Mads tabte om ikke modet så dog lysten til at fortsætte i kredsen. Den var noget for sig. Venstre havde et stort flertal, men satte kirkelige interesser over de politiske, så den grundtvigske del af partiet opstillede afdelingsleder ved Hedeselskabet Jens Westergaard, den indremissionske del gårdejer Morten Grønbæk, Aulum. Socialdemokraterne vidste forud, at de ikke kunne sætte Mads Jensens valg igennem, og derfor stemte nogle af dem også »religiøst«, enten på Westergaard eller Grønbæk. Den første blev valgt med en snes stemmers flertal, og Mads Jensen sagde farvel og tak til sine vælgere. Helt slog han dog ikke hånden af dem, men gik ind for, at de skulle opstille hans gode ven og medarbejder i husmands- og afholdsbevægelsen Kristen Bording. De forsigtige uldgyder ville først se og høre manden og indbød ham til at tale ved grundlovsfesten i Herning

samme år. Det faldt godt nok ud. Begge parter syntes om hinanden, og efter nogle forhandlinger skiftede Bording valgkreds. Der var noget at gøre i Herning med dens stærkt voksende arbejderbefolkning og blandt hedens husmænd. Om det så var Bordings navn, passede det til kredsen. Hans fædrene slægt stammede fra hedesognet Bording. Der indledede man i reglen også rækken af vælgermøder før hvert valg.

Ved folketingsvalget i 1915 blev stridsøksen gravet ned. Efter den ny grundlovs første vedtagelse i Rigsdagen skulle vælgerne høres, før loven kunne vedtages anden gang. Partierne enedes derfor om at lade det blive et fredsvlg. Kun enkelte steder skejede man ud. I Herning blev kun Westergaard opstillet. Det medførte for Bordings vedkommende, at han først kom i ilden 1918 som folketingskandidat i sin ny kreds.

I krigsårene 1914—18 og de følgende to år nåede priserne på landbrugsprodukter op til hidtil ukendte højder. Det høstede især godsejere og de landmænd, hvis jord var i fuld gødningskraft, udbytte af. De fleste bønder ivrede mod regeringens regulerings-, rationerings- og maksimalprispolitik. De krævede verdensmarkedets priser for deres landbrugsvarer.

Som medlem af sognerådet, af det kommunale kornnævn og som politisk taler gik Bording imod flertallet af sine standsfæller. Han gjorde det sociale synspunkt gældende, at de rige blev rigere, de fattige fattigere under krigen, og den uretfærdighed måtte begrænses ved statsindgreb. Han gjorde det landbrugssynspunkt gældende, at jo større prisstigningen var under krigen, jo større prisfald kunne man vente siden, og det ville blive skæbnesvangert for tusinder af unge landmænd, der havde købt ejendomme til krigstidens fantasipriser. Et prisfald på ca. 45 pct. i årene 1921 og 22 gav desværre alt for hurtigt Bording ret.

Under krigen lærte han også velsignelsen at kende ved den uindskrænkede privatejendomsret til jorden. Nogle kønne eksempler på spekulation i jord og vanrøgt af den var iøjnefaldende på hans hjemegn. At andre egne skulle være pletfri, er næppe troligt.

Skønt både gårdmænd og husmænd fik høsten forsvarligt i hus et år, var sæden på en herregård så dårligt indhøstet, at det kommunale kornnævn ved eftersyn om vinteren ikke fandt eet kilo sæd, der kunne afleveres som brødkorn. Størstedelen var endogså uegnet til kreaturfoder. Der måtte tildeles gården sædekorn, hvis jorden overhovedet skulle blive tilsæt. Alligevel steg gården sådan i pris, at ejeren fik en halv million kroner mere for den, end han havde givet.

En sommer havde en anden herregård den smukkeste ærtemark, man kunne tænke sig, 70 tønder land stor. Ærterne kom aldrig i hus, men lå og rådnede op. Også denne gård indbragte ejeren ved salg en halv million i fortjeneste.

En tredje herregård blev drevet så elendig, at græsmarken fik lov til at passe sig selv. At så græsfrø var en uønsket foranstaltning. Det gik så vidt, at kreaturerne lå og sultede ihjel, og ejeren blev straffet for dyrplageri. Jordplageriet var ikke strafbart. Manden solgte gården og tjente en halv million på den.

En pengemand i Århus brugte nogle af sine overflødige penge til at købe en lille gård for i nærheden af Vejle fjord. Om efteråret blev halvdelen af jorden pløjet, resten ikke rørt. Sommeren efter var der hverken kreaturer eller mennesker på gården. Jorden lå ubesæt hen, den ene halvdel prangede med een slags blomsterkrudt, resten med en anden slags. Trods en sådan vanrøgt af gården kunne manden sælge den og få sin pengeindsats tilbage med mere end ågerrenter.

Store værdier for landet gik tabt ved pengespekulation i jord. Men hvem led under det? De mindre gårde og husmandsbrugene, hvis kornafleveringspligt var langt hårdere, end det blev tilfældet under den anden verdenskrig! Og hele befolkningen ved den strengeste rationering af levnedsmidler, vort land har været ude for! Kristen Bording lærte af det. Han stod midt i suppedasen som praktisk landmand og småfolks tillidsmand i sit hjemsovn.

FRA BONDEARBEJDET IND I RIGSDAGSARBEJDET

Fra 1918 til 1946 var Kristen Bording opstillet 12 gange til folketingsvalg i Herning. I første omgang fik han 912 stemmer. I 1920 blev han valgt og blev det stadig siden. Det højeste stemmetal, 7218, fik han i 1943. To år efter gik tallet ned til 5881 på grund af kommunisternes fremgang. Tallene viser, at Bording udførte et støt og godt arbejde for sit parti. Han kom ikke sovende til det. Før hvert valg deltog han i godt 20 vælgermøder, så det med et rundt tal udgør 250 i tidens løb. Når dertil kommer, at han også deltog i vælgermøderne før landstingsvalgene og har talt ved adskillige andre møder gennem 30 år, kan man sikkert fastslå, at han er den politiker, der tiest har ladet sin røst høre fra en talerstol i Herningkredsen.

Når der var møder flere dage i træk, havde Bording sit hovedkvarter i Herning. Derfra cyklede han tit ud om dagen og kom tilbage om aftenen. Det kunne blive nogle drøje ture ad dårlige hedeveje. Var han til møde en lørdag aften, cyklede han hjem om natten for at holde søndag sammen med sin familie. En nat cyklede han fra Munklinde til Bøgballe, ca. 70 km. Det var ingen sag i godt vejr, knap så let i regnvejr. Det kunne ske, det gennemvåde tøj hang og slaskede om ham, men ung og stærk, som han var, tog han den slags tilskikkelser med godt humør.

Det var ikke altid, folk strømmede til, når Bording holdt et møde på egen hånd i de tyndt befolkede egne. Engang havde Tordenskjold efter sigende kun een mand, og han græd. Engang skulle Bording tale i Simmelkjær, men kun een mand gav møde. Den gæve hedebonde græd dog ikke. Han fik sig en hyggelig snak med Bording.

Nogle småtræk fra vælgermøderne.

En gårdmand slog fast, at arbejdernes lod var misundelsesværdig. De havde en god, fast løn og ingen bekymringer. Han fik svar af en kendt socialdemokrat og arbejder, Oluf Nielsen fra Herning. — Skal vi bytte? sagde Oluf. Jeg overtager din gård med gæld og bekymringer. Og du får min skovl. Den er gældfri. Hvis jeg bliver ked af gården, får jeg nok en

skovl igen. Om du kan få en gård, hvis du bliver ked af skovlen, det tør jeg ikke love dig. — Gårdmanden tav.

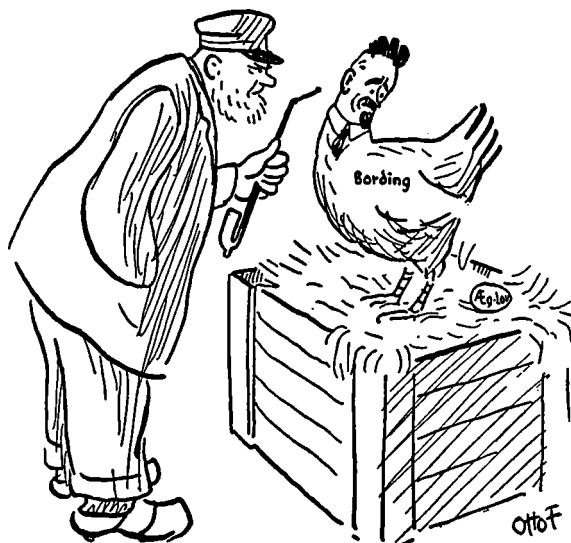
I Skarrild angreb venstre-
manden Kr. Tellesen Bording
hårdt, men sagligt. En min-
dre saglig venstremand råbte,
at Kristen Bording hellere
skulle blive hjemme og passe
sin gård, end han skulle farte
rundt og tale politik. Kr. Tel-
lesen kendte Bordings land-
brug og tog det i forsvar. —
Jeg har besøgt Kristen Bor-
ding, sagde han. Der kan vi
landmænd lære noget. Han
har en malkeko for hver
tønde land, og ingen af køer-
ne vejer under 1200 pund. —

Det var lidt overdrevent, men Bording undlod beskedent at protestere.

I Ørre rettede en gårdmand den beskyldning mod Bording, at han modtog penge fra Rusland til at holde møder for i Herningkredsen. Den solstrålehistorie måtte Bording selv undlive.

Efter provisorietiden i 1880erne blev 1920 det mest bevægede år i dansk politik med ikke færre end tre folketingsvalg, et landstingsvalg og en folkeafstemning. Det var genforeningsåret. Da kongen uden at tage hensyn til Folketinget gav ministeriet Zahle afsked, opstod der et voldsomt røre. De samvirkende Fagforbund truede med generalstrejke. Den socialdemokratiske rigsdagsgruppe rejste krav om en republikansk forfatning. Det var den såkaldte påskekrise. Bording medvirkede i en jydsk afkrog, Rask Mølle. Der talte Mads Jensen ved et offentligt møde, og Bording fremsatte en resolution, der gav Socialdemokratiets ledelse

Et »Sekunda-æg«.

Kristen Bordings ny æg-lov (1/4 1925), hvorefter vægtbestemmelseerne indførtes, vakte utilfredshed hos producenterne.

»Fy skam sig, puttehøne, ægget er jo undervægtigt«.
Tegning af Otto Frederiksen i »Nationaltidende«.

ubetinget tilslutning. Af forsamlingens 150 vælgere stemte fem imod. Resolutionen blev indsendt til Stauning.

Strejken trådte kun delvis i kraft, og revolutionen blev kun til nogle ublodige tumulter i København. Et folketog med det radikale og socialdemokratiske flertal af borgerrepræsentationen i spidsen gik den fredelige vej til Amalienborg. Samme dag gik nogle repræsentanter fra den borgerlige gruppe samme vej i samme ærinde. Og kongen gik ind på at forhandle med de førende politikere om dannelsen af et forretningsministerium, der havde Rigsdagens støtte. Anden påskedag ringede fredsklokkerne ministeriet M. P. Friis ind og det kun en uge gamle ministerium Liebe ud. Rigsdagen blev indkaldt, en ny valglov efter forholdstalsprincippet vedtaget, og valg udskrevet til den 26. april.

Valgkampen blev i første række et stormløb mod den politik, som regeringen med Socialdemokratiets hjælp havde ført under og efter krigen for at sikre hele befolkningen de nødvendige rationer af livsfornødenheder til overkommelige priser. Landbruget og storhandelen havde ikke fået det fulde udbytte af deres sved og møje. Nu skulle de radikale og socialdemokraterne stå til ansvar derfor. Det sønderjydske spørgsmål kom i anden række. Rigsdagens flertal holdt på sproglinien. Råbet »Flensborg hjem« lød fra mange vælgere, men efter afstemningen i anden zone måtte byen anses for tabt.

I Herningkredsen stod Jens Holdgaard og Kristen Bording for skud. De var ikke lige hårdhuedede. Jens er den smukkeste skikkelse blandt alle tiders jyske husmandsførere, rank, hvidhåret med en mørkere lok fortil over panden, beåndede øjne, ædle ansigtstræk, et såre indtagende smil, et gedigent vestjysk sprog, fuldt af lune og træfsikre bemærkninger.

Sådan var Jens Holdgaard fra Ikast, og Ikast var det sted, hvor han blev angrebet hårdest for sin radikale politik. Det var næsten ene og alene hans skyld, at gårdmændene ikke havde fået penge nok for deres rug og kalveskind og andre gode sager. Han blev overdænget med tilråb og afbrydelser, med hån og spot. Den prægtige husmand, der ellers kunne tale som få andre, tabte både modet og mælet. Han var ikke stædig eller

sejg nok til at trodse de stridbare krabater på hans egen hjemegn. Det gjorde Bording ondt, men da hans tur kom, tog han sig sammen og satte hårdt mod hårdt, lod tilråbene virke som vand på en gås og fik efterhånden ørenlyd. Sådan gik det ved flere møder. Jens Holdgaard var stor i medgang, men ikke stærk i modgang. Han fik oprejsning fem måneder efter, ved septembervalget. Da blev hans stemmetal i Ikast næsten tredoblet. Vælgerne erkendte således selv, at de havde gjort ham uret.

Aprilvalget halverede omtrent tallet på de radikale medlemmer i Folketinget. Socialdemokratiet gik noget frem, Venstre så meget, at det førte til oprettelsen af ministeriet Neergaard. Julivalget bragte ingen væsentlig forandring i partiernes stilling. Det var et grundlovsvalg, der skulle godkende valgretsalders nedsættelse til 25 år og forhøjelsen af mandater til Rigsdagen på grund af genforeningen. Loven blev endelig bekræftet ved en folkeafstemning i august. Derefter fulgte septembervalget, hvor de ny bestemmelser trådte i kraft.

I Ringkøbing amts seks kredse havde Socialdemokratiet i april og juli opstillet en partiliste efter procenttallet af afgivne stemmer inden for hver kreds ved det foregående valg. Holstebro fik amtsmandatet begge gange, men da en slump venstrevælgere i Vinderup blev liggende hjemme på sofaen under julivalget, blev den socialdemokratiske stemmeprocent højere, end det var tilfældet i Holstebro. De to kredse stredes derfor om pladsen som nummer eet på partilisten ved septembervalget. Herning kom ikke i betragtning. Den kreds var uhjælpelig nummer tre, når det socialdemokratiske procenttal af vælgere skulle gøres op. Men Herning kunne mægle. Det påtog redaktør J. Bilde sig. Han foreslog, man skulle opgive partilisten og lade den kandidat, der opnåede de fleste socialdemokratiske stemmer, få mandatet. Det enedes man om. Bilde kendte sin by. Folketallet i Herning steg og steg ved tilflytning, og da valgretsalders nu var 25 år, ville de unge arbejdere give partiet et godt skub fremad. Resultatet blev, at Herningkredsen mønstrede 1493 socialdemokratiske stemmer, Holstebro 1403 og Vinderup 1159. Kristen Bording blev hyldet i Herning håndværkerforenings sal og båret i guldstol til højskolehjemmet, hvor han boede.

Endnu sad han dog ikke helt fast i stolen. Det kunne vise sig, at Holstebros tiltalende og duelige folketingskandidat havde fået en del personlige stemmer fra de andre kredse, så han blev valgt. Et lille hundrede stemmer var nok til at vælte Bording. Den endelige afgørelse skulle foretages i Ringkøbing en uges tid efter. Bording havde lov til at overvære det, men skulle selv betale sin rejse. Derfor blev han hjemme. Valgkampen havde været dyr nok.

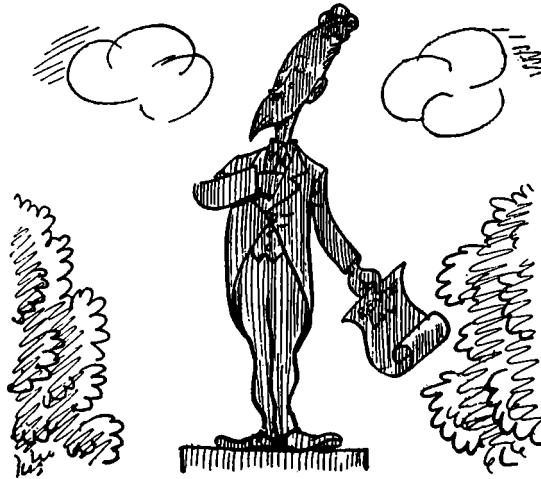
Den dag afgørelsen faldt, gik Bording og arbejdede ude i marken. Han samlede kartofler op efter ploven. Hen på eftermiddagen kom Helga løbende ud til ham og råbte: — Du er blevet valgt. Redaktør Frandsen fra Silkeborg har ringet. — Bordings stemmetal var steget til 1538, så nogle vælgere fra de andre kredse havde tænkt venligt på ham. Holstebro var gået op til 1440. Bording samlede ikke flere kartofler op den dag. Han gik hjem med Helga. De havde nok at tænke på og tale med hinanden om. De skulle lægge planer for fremtiden. Kristen Bording har været ude for mange overraskelser i sit liv, men valget i september 1920 gjorde det stærkeste indtryk på ham. Nu skulle han gå fra sit bondearbejde ind i rigsdagsarbejdet. Nu var han aktiv politiker.

På Christiansborg gik det straks Bording, som det vel er gået de fleste nyvalgte folketingsmænd. Han blev overvældet af stof, som han skulle sætte sig ind i og tage stilling til. Og han følte til gavn, hvor ringe indflydelse en ny og næsten ukendt mand havde mellem de helbefarne politikere.

Som nogle andre unge rigsdagsmænd inden for partiet blev Bording snart sendt til Sønderjylland for at lægge ny jord under den socialdemokratiske plov. Han fik Als og Sundeved til arbejdsmark. Møderne var for det meste godt besøgt af husmænd, arbejdere, håndværkere og fiskere. To ting lagde Bording straks mærke til. Sønderjyderne var meget fattigt klædt, og de sad og drak »grog« i stedet for kaffe. Deres politiske indsigt var ikke stor, men de ville gerne høre Bording. Han lærte mange at kende og fik en indsigt i de sønderjydske forhold, som blev af stor værdi for ham.

En dansk Stormand

Under Landstingets behandling den 7. april 1938 af husmandsrente-loven erklærede socialdemokraten Mads Jensen-Aale, at Bording med denne lov havde indskrevet sit navn i historien.

I Historien vil staa
med spærret Skrift:
Kristen Bording øvet har
en Storbedrift.
Aldrig nogen Sinde glemmes
hans Geni,
det har Jensen-Aale sagt
— med Garanti.

Andres Navne vejres hen
som Dunst og Røg.
Bording faar sit Monument
paa Bellahøj.
Og engang, i Hundredaaret
for hans Død
kommer Husmandsrente-Filmen
»BORDING BØD«.

Tegning af Jensenius i »Berlingske Tidende. Vers af »Ærbødigs«.»

I Rigsdagen gjorde Bording snart den erfaring, at han måtte specialisere sig, hvis han ville udrette noget. Det var ikke vanskeligt for ham at finde sin plads. Han var landbrugskyndig. Valutaforhold fik også hans særlige interesse. Uden at vide af det gik han den vej, en kommende landbrugsminister skulle gå.

Det første ordførerskab, Bording fik tilbudt, var at anbefale en lov om klasselotteriets forlængelse. Han var ingen spillefugl og havde set flere eksempler på spillelystens uheldige følger. Derfor bad han sig fritaget for det ærefulde hverv. Hans sidemand på den bageste bænk, »grebningen«, den særprægede journalist J. P. Brochmann, blev da ordfører. Han dundrede løs mod spillegalskaben og kom med nogle drastiske beretninger om de ulykker, den havde forvoldt og stadig forvoldte. Ove Rode gik hen til ordførerbordet og gjorde notater for at imødegå det skarpe angreb på loven. Da sluttede Brochmann med at sige: — Og så skal jeg for resten på partiets vegne anbefale lovændringen. Rode fik ingen brug for sine notater.

Engang sagde Brochmann til Bording: — I går holdt jeg den bedste tale, jeg nogen sinde har holdt. — Såh! sagde Bording. Det hørte jeg ikke noget til. — Nej, for jeg holdt den i spurvognen på vejen hjem. Jeg holdt den for mig selv.

En anden gang talte Brochmann i Rigsdagen mod bilisterne, om blodstrømmene, der flød på landevejene i søndagsbilisternes spor, og støvskyerne, der hvirvlede ind i haverne, så folk ikke kunne sidde og drikke deres søndagskaffe i fred. — Jeg holdt den samme tale i min egen kreds, i Holbæk, sagde han siden til Bording. Hvert øjeblik lød der et kraftigt »hør« nede fra salen. Da jeg opdagede, det var fra den chauffør, der skulle køre for mig, så blev jeg ordentlig bremset i min automobilale.

Den 30. oktober 1920, under finanslovens første behandling, holdt Bording sin første tale i Folketinget. Den vakte ingen opsigt, men læser man den nu, ser man alligevel, at den rummer noget af et program for hans senere virksomhed som landbrugsminister. Han talte mod den usunde spekulation i prisstigning på landbrugsejendomme og divsfor-

Ove Elkjær Bording, d. 1937.

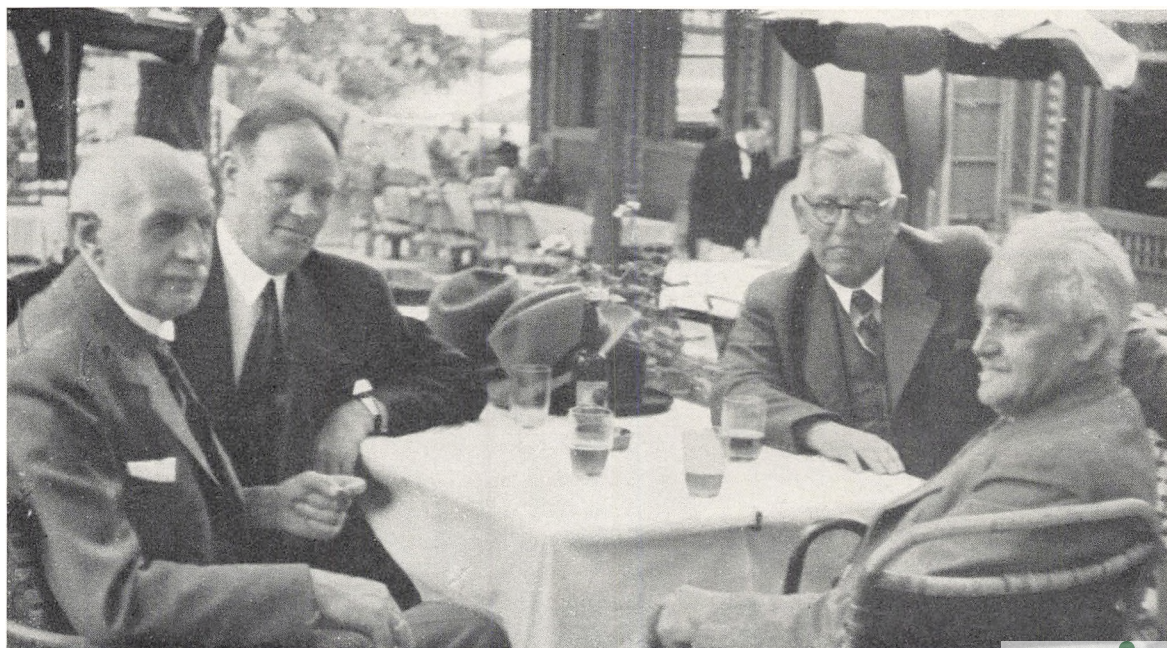

Helga og Kr. Bording med deres børnebørn,
Knud, Birte og Karen Elisabeth.

Bording i sin have med Birte og Knud.

Tilfældig sammenkomst i Tivoli. Til venstre fhv. minister Elgaard og folketingsmand Rasmussen Gyting

Abrikosplukning i haven på Klitrose Allé.

Fra mejerikongressen i Stockholm 1949. Bording og direktør Lohse med fruer.

Bording og Kjærbøl besøger en lucernemelsfabrik ved Store Heddinge.

Bording og Hauch.

nødenheder, krævede en konjunkturbestemt rente for landbruget som helhed og udstykning af jord i offentlig eje.

Sit første vigtige ordførerskab fik Bording, da landbrugsminister Madsen-Mygdal fremsatte et forslag om forlængelse af den gældende grundforbedringslov. Det gik ud på at stille billige lån til rådighed for landmænd, når det virkelig gjaldt grundforbedring. For at opnå et sådant statslån måtte låntageren have sin opholdskommunes garanti for en vis procent af summen. Det gav staten en ikke ringe sikkerhed, men betød også, at mange sogneråd afviste nogle fattige lånsøgere på grund af risikoen ved at garantere. Og det var netop sådanne landmænd, der trængte mest.

På Socialdemokratiets vegne foreslog Bording, at man gik bort fra kommunegarantien, men gav statslånene fortrinsret frem for andre prioriteter. Et statslån betød en forbedring af ejendommen, og de tidligere prioriteter blev derfor ikke ringere stillet end før trods denne fortrinsret.

Madsen-Mygdal afviste pure forslaget. Jensen-Flø og Jens Westegaard gjorde ham naturligvis følgeskab. De var Bordings gamle modkandidater fra henholdsvis Give og Herning. De påstod, at en så horribel lånepolitik ville ryste realkreditte i sin grundvold. Venstrepartiet og de konservative havde flertallet og kunne vedtage deres eget lovforslag. Men da Kristen Bording som landbrugsminister ti år efter bragte sit gamle forslag frem i Rigsdagen, blev det enstemmigt vedtaget af partierne. Tiden havde ikke været moden dertil først i tyverne, men blev det først i trediverne. Tålmodighed og sans for at udnytte det rette tidspunkt er grumme vigtige egenskaber hos en politiker, siger Kristen Bording.

Det ser man også af et andet spørgsmål, han var med til at fremdrage i sin første valgperiode, spørgsmålet om statens hjælp til fremskaffelse af mere jord til de »indeklemte husmandsbrug«. Folketingsmændene H. K. Hækkerup, Ringsted, og dyrlæge J. P. Jensen, Store Heddinge, rejste sagen i partiets rigsdagsgruppe.

Husmand J. P. Olufson var ordfører, da forslaget blev fremsat i Folketinget. Alle de andre partier gik imod. Senere fik sagen de radikales tilslutning, endnu senere de andre partiers. Pæren blev moden. Nu findes

der kun ganske få politikere, der ikke anerkender dette spørgsmåls betydning og berettigelse.

HVORDAN KRISTEN BORDING BLEV LANDBRUGSMINISTER

Da ministeriet Neergaard havde regeret i sine beskikkede fire år, blev der afholdt valg til Folketinget den 11. april 1924. Samme dag fyldte Kristen Bording 48 år. Herningkredsen gav ham 2331 stemmer i fødselsdagsgave, en stigning på 56 procent fra sidste valg. Socialdemokratiet vandt i det hele 7 ny mandater. Venstre mistede 7. Det ændrede stillingen i Folketinget. Socialdemokraterne og de radikale havde nu 75 medlemmer tilsammen, Venstre og de konservative 72. Som leder af det største parti blev Stauning opfordret af kongen til at danne regering.

Bording rejste hjem til Bøgballe. Nu blev der et godt pusterum, mente han. Mens den ny regering skulle planlægge lovforslag til næste rigsdagssamling, kunne han i nogle sommermåneder tage sig af gårdens drift. Det var ham meget om at gøre, da sønnen Ove som 14-årig rigtig skulle sættes ind i arbejdet. Søn og far var lige opsat på at tage fat sammen.

En påskerejse til København betød ingen videre afbrydelse. Partiets rigsdagsgruppe og hovedbestyrelsen var indkaldt til et møde onsdagen før påske. Stauning ville fremlægge den første socialdemokratiske ministerliste. Bording tog med århusdamperen tirsdag aften. Han rejste sammen med en del andre rigsdagsmænd. Ingen af dem vidste noget om, hvordan Stauning havde tænkt sig at sammensætte regeringen. Den sag blev diskuteret livligt om bord. Ikke mindst drøftede man, hvem der skulle være landbrugsminister. Repræsentanter fra egnene nord for Århus holdt på J. P. Olufson. Repræsentanter for de sydligere egne holdt på Mads Jensen. At det skulle være en af de to husmænd og kendte politikere ansås for givet.

Damperen var overfyldt. Bording havde ingen køjeplads og måtte lægge sig på gangen sammen med en bunke ligestillede. Lejet var hårdt,

og ro fik de ikke meget af først på natten, da mange gik sent til køjs og vadede hen over de liggende dækspassagerer.

Efter ankomsten til København gik de fleste rigsdagsmænd straks til Christiansborg. Bording havde ikke så travlt. Mødet skulle først begynde ved middagstid. Han tog ud til sin farbrors enke på Lyngbyvej, hvor han boede under sine københavnsophold. Der kunne han få noget familiesnak og noget at spise. Han var glad over det gode valgresultat og ikke mindre over, at han om en dag eller to kunne rejse hjem igen og være landmand en tid.

Da Bording kom ind på Christiansborg, sagde en og anden til ham, at han vist skulle være landbrugsminister. Det lød utroligt, syntes han. Det svirrede med løse rygter mellem deltagerne i mødet. Et par timer efter traf han Stauning uden for Snapstinget i frokostpausen. — Hør, sagde Stauning ligesom tilfældigt, jeg har tænkt, du skulle være min landbrugsminister, Bording. — Mere sagde han ikke, men ventede roligt på svar. Bording samlede sine tanker og gav fire grunde til et afslag.

— Jeg har en gård, sagde han. Det er langtfra en herregård, men jeg ville alligevel tro, det partipolitisk set var klogest at tage en husmand til landbrugsminister. Jeg kan også vanskeligt tænke mig helt at slippe det praktiske landbrug, og det ville jeg blive nødt til som minister. Jeg kender heller ikke noget som helst til administrationen, til kontorarbejdet og alt det og har aldrig sat min fod inden for døren til landbrugsministeriet. Til syvende og sidst har jeg næppe de evner, der må kræves til en så udsat post.

Stauning svarede lidt mumlende omtrent sådan: — Jeg kan kun acceptere den grund, at du er ked af at slippe dit landbrug. Jeg kan tænke mig, hvad det betyder for dig. Du er anderledes stillet end arbejderen på en fabrik eller en mand ved et blad eller i et embede. Men du må bringe det offer for partiets skyld. Det skulle også være sært, om du kom til at kede dig. Der bliver nok at gøre.

— Ja, sagde Bording. Jeg er ræd for, der bliver mere, end jeg kan magte.

Bramsnæs, Laust Rasmussen og Frederik Andersen kom til. Måske havde de været mellem Staunings rådgivere. De søgte i alt fald at påvirke Bording. Laust Rasmussen var især hans gode ven og havde været noget af en læremester for ham derhjemme på Horsensegnen.

— Jeg må have betænkningstid, sagde Bording til sidst. Jeg må rejse hjem og snakke med min familie om det. Jeg har både kone og børn og forældre og svigerforældre. De betyder allesammen ikke så lidt for mig.

Det kunne Stauning acceptere. Bording fik udsættelse til påskelørdag. Han var overrumplet.

Modstanderbladene ved i reglen bedre besked end et partis egne organer. Sorø Amtstidende har bragt følgende historie til torvs, og den er gået viden om land til fryd for mange ikke-husmandsvenner.

Da Stauning nu stod og skulle bruge en landbrugsminister til at holde sig underrettet om, hvor lidt man kunne få en bonde til at arbejde for, faldt hans blik på Bording. Der var jo imidlertid socialdemokratiske rigsdagsmænd med større anciennitet, bl. a. landstingsmand Mads Jensen og folketingsmand Olufson. Stauning kaldte først Mads Jensen afsides og spurgte ham, hvem der burde udnævnes til landbrugsminister. — Ikke Olufson, svarede Mads. — Så kom turen til Olufson, og som ventet mente han, det ville være betænkeligt at tage Mads. Bording havde de ikke drømt om, men da Stauning fra så kyndig side var advaret imod at tage de to, som andre mente var mest egnede, kunne han trygt vælge Bording.

Den skrøne modsiges af Staunings berømte lommebog, hvor udkastet til ministerlisten 1924 har tre navne, Bording, Hauge og J. P. Jensen, som landbrugsministeremner. Hauge er omhyggeligt overstreget, næsten ulæseligt. Han blev indenrigsminister. Folketingsmedlem J. P. Jensen, Terslev, har kun en tynd streg igennem sig. Han var dyrlæge, ikke landmand, men havde både indsigt i og interesse for landbrugsspørgsmål. Bording står først og urørt af streger.

At Mads Jensen gerne ville have sin ven til at give efter, er lige så vist. De rejste sammen med nattoget hjem til Jylland, og Mads fortsatte, hvor Stauning og de andre havde sluttet, med at påvirke Bording.

— Det ville være en falliterklæring af vort parti, hvis vi ikke satte en landmand på den plads. Og du er manden. Så må du ikke svigte os.

Bording tvivlede på, at netop han var den rette mand.

— Jo, sagde Mads Jensen. Du er halvvejs husmand, halvvejs gårdmand. Det betyder meget, at både husmænd og gårdmænd regner dig for deres ligemand inden for landbruget, og så har du fået en bedre skoleuddannelse end mange af os, i alt fald en meget bedre, end jeg har fået. Da jeg skulle have lært noget i mine unge dage, måtte jeg slide mig igennem som tjenestedreng, tjenestekarl, sømand, husmand med noget elendigt mosejord. Jeg fik hverken tid eller råd til at lære, hvad jeg nu mangler i uddannelse. Det siger jeg rent ud.

Bording sagde hverken ja eller nej til Mads Jensen, men den indtrængende opfordring gjorde vel sin virkning. Hans nærmeste familie opmuntrede ham ikke. Dog sagde Helga, som ville blive dybest berørt af de ny forhold: — Du skal gøre, hvad du helst vil, og hvad du synes, er det rigtigste. Det kommer vel til at gå mest ud over mig, når vi må undvære dig hjemme. Men jeg skal gøre, hvad jeg kan, for at der ikke skal blive noget forsømt. Sig ikke nej for min skyld!

Ove græd. Som mindre havde han sagt: — Jeg vil være gårdmand og socialdemokrat ligesom min far, men ikke være i sognerådet, for så skal jeg have med så meget at gøre, der ikke kommer gården ved. — Nu havde den 14-års dreng glædet sig til at arbejde sammen med sin far, og det blev ikke til noget, når faderen skulle være minister i København.

Bornings gamle forældre var mest betænkelige. — Det kommer til at gå ud over dit hjemliv og din gård. Det er galt nok, du som folketingsmand tit må forsømme dit eget herhjemme. Det er rent galt, hvis du bliver minister. Og hvem ved, om du kan magte den bestilling. — Bare du ikke også bliver vigtig, tilføjede Maren for sin egen regning. Jeg vil nødig have en vigtig søn.

— Tror du, jeg bliver det? spurgte Bording.

— Nej, sagde hun.

Skærtorsdag var Bording og Helga i Løsning hos hendes forældre for at tale med dem. Der var også en af Helgas brødre. Han sagde nogle

visdomsord, som Bording endnu mener havde betydning for den endelige afgørelse. Pågældende person var en grønskolling i politik, men pustedede sig op til at give sagen historisk perspektiv.

— Du lever kun een gang, Kristen, sagde han. Og så skulle du sætte dig spor, der ikke alt for snart bliver slettet ud. Kan du ikke se, det er en historisk begivenhed, at Socialdemokratiet første gang danner regering. Gå med ind i historien, når Stauning kalder på dig! Jeg vil ikke sige, du er svineheldig. Du har slidt ærligt og redeligt. Tag så lønnen for dit slid! Du har ikke selv bedt om den. Det kan godt være, du får mere arbejde end løn og utak i stedet for tak fra nogle sider. Men du har aldrig været arbejdsræd eller ræd for dit skind.

Bording var ikke uimodtagelig for historiske betragtninger og lidt filosoferen. Der kan være noget om snakken, sagde han. Men nu var han snart udkørt efter en natterejse og den følgende dags snak og spekulationer. Nu ville han sove på det.

Langfredag kom der et ekspresbrev fra Stauning.

København, den 17. april 1924.

Kære partifælle!

Efter at jeg har tænkt nærmere over sagen og talt med enkelte andre partifæller, må jeg på ny henstille til dig at imødekomme anmodningen. Vi må have en landmand i det ministerium, og jeg tør ikke betro de andre nævnte hvervet. Det er for partiet vigtigt, at du imødekommer, thi ellers tvinges jeg til at gå uden for landbrugets kredse, og det forstår du nok vil være skadeligt.

Jeg tilsiger dig fra flere sider god bistand, hvis der mangler noget i kendskab til fremgangsmåde o. s. v., og tror, at du kan svare tillidsfuldt.

Jeg vil meget gerne have et imødekommende telegram på lørdag, og dernæst vil jeg forberede dig på et møde med kollegerne på tirsdag.

Venligst hilsen, din

Th. Stauning.

Dette brev gjorde udslaget. Bordings svar blev som bekendt et ja. De overtalelser, han var ude for, det pres, der blev lagt på ham, gjorde det af med hans skrupler. Lysten til at påtage sig det store hverv manglede han egentlig heller ikke. Desuden mente han, at regeringen næppe ville få lang virketid. Det faldne Venstre kunne rejse sig igen. Det politiske barometer havde gennem mange år været ustadigt. Første påskedag gik Bording og sagde farvel til sit landbrug. Det var den anden store omvæltning i hans liv. Anden påskedag rejste han til København for tirsdag den 23. april sammen med sine kolleger, udenrigsminister Moltke, socialminister Borgbjerg, forsvarsminister Laust Rasmussen, indenrigsminister Hauge, undervisningsminister Nina Bang, minister for offentlige arbejder Friis Skotte, kirkeminister Dahl, finansminister Bramsnæs og justitsminister Steincke, at blive forestillet for kongen af statsminister Stauning.

Laust Rasmussen havde kone og lejlighed i København. Han bød Bording med sig hjem til middag kl. 12. Der vankede bollemælk og stegt sild. De skulle have noget at styrke sig på, inden de kørte til Amalienborg. Det var ikke Bordings livretter, men Laust Rasmussen krydrede dem med et par vælgermødehistorier, der ikke lugtede af selvros.

Engang havde Laust forvildet sig til Bornholm og stod på en talerstol, der svarede til øens beskedne størrelse i sammenligning med Jylland. Når Laust var i ånde, kom både arme og fødder i bevægelse. Der var plads nok til at fægte med armene, men ikke til at røre fødderne. Han trådte uden for den trange ståplads og dumpede baglæns ned på jorden. Det anfægtede ikke bornholmerne. De blev roligt siddende. Laust dukkede igen op efter sit forsvindingsnummer, og nu fortsatte han mere behersket den afbrudte tale.

I Vemb i Vestjylland stod han en søndag eftermiddag og talte ved et bord. Der kunne han bevæge sig frit på gulvet. Midt i det bedste stak en skægget gedebuk sit hoved ind ad den åbne dør. Laust kunne se den. Tilhørerne vendte ryggen til døren. Med stive ben og fældede horn gik bæstet frem, og inden Laust fik råbt gevalt, sprang det løs på bordet og væltede det. Laust reddede sit skind, men ikke sin tale. Da nogle behjertede mænd havde drevet bukken ud og fået bordet rejst igen, var

andagten gået fløjten. Vestjyderne lo, og Laust kunne heller ikke bare sig. Han ville tale videre, men latteren spruttede ud af folk, så snart han åbnede munden. Der var ikke mere at gøre i Vemb den eftermiddag. Om aftenen skulle Laust tale i Ringkøbing. Der mente han sig i fred for gedebukken. Den kom heller ikke, men han blev mindet om den. På de forreste bænke sad nogle gæve mænd fra Vemb og smilede til ham. Nu ville de høre den tale, bukken havde spoleret i første omgang.

Sådanne historier tydede ikke på, Laust Rasmussen var beklemmt ved tanken om, at han skulle køre til Amalienborg og fremstilles for kongen som forsvarsminister. Han smittede Bording. Hans kone var heller ikke forknytt. Da mændene sad i bilen, kom hun løbende ud og råbte: — Hov, vent lidt! Skal I ikke have nogle kamferdråber med for en sikkerheds skyld? — Vil du ikke rende og hoppe! sagde Laust Rasmussen.

Naturligt nok var kongen lidt urolig eller nervøs, da han modtog de mænd, der fire år før havde råbt på republik og nu skulle være hans ministre. Men Staunings ro og tillidsvækkende optræden gjorde et stærkt indtryk på Christian den Tiende. Det var kendeligt, at den rettænkende konge snart følte sig tryk. De to mænd, som var et hoved højere end alt folket, gik ind til et mangeårigt samarbejde, der knyttede dem nærmere og nærmere sammen og bestod i fuldt mål sin prøve, da alverdens ulykker væltede ind over vort land.

Da Laust Rasmussen og Bording kom ud i bilen for at køre bort fra Amalienborg, tændte Laust sin elskede pibe, lænede sig tilbage, strakte benene ud og sagde veltilpas: — Nå, lille Bording, nu kører vi til det næste punkt på dagsordenen.

Efter sædvane, også af naturlig høflighed, blev de ny ministre modtaget af deres forgængere i de forskellige kontorer, præsenteret for embedsmændene og underrettet om et og andet, der kunne være påkrævet. Bording var den eneste, der ikke blev modtaget af sin forgænger, Madsen-Mygdal, Venstres kongsemne. Den jydsk bonde måtte spørge sig for i gange og korridorer og selv præsentere sig for de embedsmænd, han skulle arbejde sammen med. Nå, han fandt ud af det. Heldigvis kunne hans udmærkede personale forstå jydsk.

DE FØRSTE MINISTERÅR

— Nå, lille Bording, sagde den faderlige Laust Rasmussen, da deres første ministerdag var overstået. Nu må du være forberedt på, at hvem som helst har lov til at sige og skrive hvad som helst om dig, overfuse dig, gennemhagle dig. Vi lever i et frit land. Du får skyld for alle de viderværdigheder, bønderne kommer ud for. Hvis det ikke regner, når jorden er tør, og hvis solen ikke skinner, når kornet trænger til det, så er du en skidt landbrugsminister.

— Det var en køn historie, sagde Bording. Den skulle du have fortalt mig noget før. Nu er det lovlig sent. Du snakkede mig anderledes efter munden, da jeg skulle narres til at gå ind i ministeriet.

— Jeg kan høre, du ikke er udlært endnu, sagde Laust Rasmussen. De rette ord skal siges til den rette tid. Det kan være nok at sige een sandhed ad gangen. Det gælder bare om, at det altid er sandhed. Husk det, lille Bording!

Uden for sit eget parti var Bording vel den mindst kendte af de ny ministre. Han blev ikke lige godt modtaget overalt. I arbejder- og husmandskredse mødte han kun venlighed og tillid. Mads Jensen hyldede ham i »Husmandsbladet«. Igen et bevis på, at den kloge politiker ikke følte sig tilsidesat. I Herningkredsen var socialdemokraternes glæde og begejstring stor. Nu var deres folketingsmand også minister. De andre partier i hedeegnen så ikke uvenligt på Bording, men naturligvis holdt de glæden inden for sømmelige grænser. Venstrebladet »Herning Dagblad« skrev bl. a., at Bording på en måde havde fået en ministerportefeuille i fødselsdagsgave, og fortsatte: Den ny landbrugsminister er en ret veltalende mand og en mand, der har udfoldet en ikke ringe energi for at komme frem, ikke mindst politisk set. Nogen saglig eller betydelig politiker kan Bording ikke siges at være. Han er et udpræget dusinmenneske, der kan sin politiske katekismus. Han går, hvad man kalder »noget let hen over det« i politik og søger nok så meget at virke i

agitatorisk som i saglig retning. Hvorledes han vil stille sig an som minister, vil tiden vise. Han er jo i virkeligheden et ganske uskrevet blad.

»Vejle Amts Folkeblad«, det mest udbredte på Bordings hjemegn, et blad, der endnu er hans daglige læsning, var mere onskabsfuldt. En medarbejder skrev til fryd for Venstre, også for nogle af Bordings egen slægt, at »når han kunne blive landbrugsminister, kunne enhver blive det«. Frænde er frænde værst.

»Nok støtte, ikke styrte, men heller ikke styrke regeringen«, skrev Edvard Brandes i »Politiken«. Sådan var de radikales stilling til det socialdemokratiske ministerium. Brandes gav de ny mænd hver især deres skudsmål. Om Bording hed det: Som bekendt er landbrugsministeren den dårligst begavede af samtlige ministre. — Det inspirerede »Ærbødigt« til et digt i »Dagens Nyheder«. Det sidste vers er ikke ilde:

*Hr. Staunings regering er meget rar.
Den ganske vist kun een Steincke har,
hvis hjerne kan slå lidt gnister.
I korthed sagt, så består jo den
af ti normalt begavede mænd
og så en landbrugsminister.*

Edvard Brandes har aldrig talt med Bording, ikke engang hilst på ham. Brandes var akademiker og en stor begavelse. Begge dele var tilfældet med den senere udenrigsminister Gustav Rasmussen. Han udtalte sig også om Bording. Det var i et interview til »Berlingske Tidende« 1950, da ministeriet Hedtoft blev opløst.

— Jeg har kun gode minder fra samarbejdet inden for regeringen, siger Gustav Rasmussen. Jeg kendte ikke alle mine ministerkolleger i forvejen, men kom dem på nært hold i de tre år. Og siden vi nu taler herom, må jeg så ikke bekende min beundring for Kristen Bording, som jeg nu kender fra flere hundrede samtaler i en snæver kreds. Hans levende og hurtige opfattelse af kernen i en sag, hans sunde og kloge dom og hans rige erfaring er ofte kommet samarbejdet til gode. Og hans smil besejrer — det er intet under, at han er så anset og afholdt.

At Bordings erfaring er blevet større med alderen, er forståeligt. At hans begavelse skulle gennemgå en endnu større forandring til det bedre, er et mirakel. En mand på 48 år plejer at være i fuld besiddelse af de evner, der tilmåles ham for livet.

I landboforeningskredse, hvor venstrepartiet var det herskende, fik Bording ingen blid modtagelse i begyndelsen. Han blev mødt med kulde. Sådan en overløber fra gammel god bondepolitik til det røde Socialdemokrati skulle fryses ud. Han fik en indbydelse til det jydskes ungskue i Haderslev. Det kunne man ikke godt komme udenom. Men ledelsen tog ikke imod ham officielt eller viste ham rundt på skuet eller viste ham nogen som helst opmærksomhed. Bording holdt sig til forpagter Henrik Rasmussen, Løsning præstegård, en god ven fra hans hjemegn, en klog, retsindig mand, hvis tale og råd Bording gerne lyttede til. I manges øjne led forpagteren kun af den skavank, at han var radikal. Bording anser ham for en af de mest helstøbte bønder, han har mødt i sit liv.

De to gik rundt i flere timer og så på dyrene. Henrik Rasmussen var en kendt hesteopdrætter og gav Bording en fornøjelig bedømmelse af den berømmelige Aldrup Munkedals røde afkom, der var godt repræsenteret på skuet. Det er ikke hver mands sag at se på en hingst, om den er fuldkommen fra ende til anden, om der ikke findes noget at udsætte ved hovedet, gulken, halsen, bringen, ribbenene, overlinien, krydset, lårene, underlårene, piberne, haserne, koderne, hovene. Det kunne Henrik Rasmussen se, og Bording blev klogere, end han før havde været. En landbrugsminister behøver ikke at være en kyndig hestedommer, men når han også er landmand, skal en vejledning som Henrik Rasmussens nok interessere ham.

Det var ikke ledelsens skyld, Bording fik en god dag ud af det. Den sluttede med en dyrskuemiddag, som han deltog i. De samvirkende danske Landboforeningers formand, den stærke hævder af bondekulturen som det bærende i folkets liv, P. Pinstrup, talte for eller snarere om Bording. Det blev ingen venlig, men en bidsk tale. Bording tog ikke handsken op. Han var gæst og svarede i uangribelige vendinger. Nogle år efter viste Pinstrup ham både venlighed og gæstfrihed. Bording talte

ved den socialdemokratiske grundlovsfest i Nibe. Pinstrup opsøgte ham og indbød ham til et besøg i sit hjem, Godensgård ved Nibe. Der tilbragte Bording nogle hyggelige timer hos den ensidige, men betydelige og udmærkede mand og hans lige så udmærkede kone.

Valutaspørgsmålet var det politiske hovedproblem i Stauning-regeringens første år. »Den vagabonderende krone« medførte vanskeligheder for landet både udadtil og indadtil. Befolkningen led under de uheldige prissvingninger, og fra mange sider lød kravet om »den ærlige krone«, som seminariefors­tander J. Byskov døbte den. Efter flere vidtløftige forhandlinger lykkedes det i rigsdagssamlingen 1925—26 at genskabe et fast pengevæsen.

Sagen berørte også Bordings arbejdsområde. Hans opgave gik dog især ud på at forme og fremsætte partiets landbrugspolitik i lovforslag. Han krævede mere effektiv støtte til oprettelse af ny, mindre landbrug og til fremskaffelse af mere jord til de »indeklemte husmandsbrug«. Man regnede med, at omtrent en femtedel af samtlige landbrug var for små til en families nødtørftige behov. Bording foreslog, at staten skulle have ret til ekspropriation af den nødvendige jord hos de større landbrug, når man ikke på anden måde kunne fremskaffe jord til nogenlunde rimelige priser. Det gik de andre partier stærkt imod. Det var krænkelse af ejendomsretten, socialisme i renkultur. Engang spurgte en gårdmand Bording, om han ingen slægtsfølelse havde, om han slet ikke kunne tænke sig, hvad en slægtsgård betød for en mand, og hvad det betød for ham, at den kunne gå i arv til én søn. — Jo, sagde Bording, jeg er slægtsbunden, hvis nogen er det. Og min søn skal have gården i Bøgballe efter mig. Men hvis det var en gård på 180 tønder land ligesom din, ville jeg ikke krympe mig ved, at indeklemte husmænd fik lov til at købe de 30 tønder, så de kunne få nok at arbejde med og leve af. Slægtsgården klarede sig nok endda.

Kronens genrejsning skabte vanskeligheder for mange, blandt andre for unge landmænd, der havde købt ejendomme til høje priser. Regeringen fremsatte derfor i efteråret 1926 nogle omfattende kriselove til lettelse for de ramte befolkningslag. For landbrugets vedkommende drejede

det sig om bevillinger til grundforbedringsarbejder og moratorium for statshusmænd. De radikale ville have nogle af forslagene ændret. Det kunne regeringen ikke gå ind på og mistede derfor den støtte, Edvard Brandes havde talt om. Folketinget blev opløst og valg udskrevet til den 2. december 1926.

Vælgerne er et uberegneligt folkefærd. Når en regering kommer i gang, er der straks urolige hoveder nok til at råbe på en ny og bedre regering. Ved decembervalget mistede socialdemokraterne 2 man-

dater, de radikale 4, mens Venstre og de konservative hver vandt 2. De to sidste partier havde nu 76 medlemmer i Folketinget, de to første kun 69. — Regeringen måtte trække sig tilbage, og Venstres ny fører, Madsen-Mygdal, afløste Stauning som statsminister og Bording som landbrugsminister.

Den socialdemokratiske regering havde siddet i 2½ år. Venstre-regeringen fik omtrent samme levetid. Når den ikke holdt stillingen

Taget på kornet.

På et møde i Kolding i september 1938 opfordrede Christmas Møller til kamp mod arbejdsløsheden.

Talen inspirerede et Venstreblad til ovenstående tegning, der viser, at de kloge molboer — ministrene — tramper kornet ned, medens byhyrden — Christmas Møller — jager efter den fæle stork — arbejdsløsheden.

længer, skyldtes det især, at den gennemførte en »tilpasningspolitik«, der gik ud på at nedsætte de sociale udgifter og tjenestemandslønninger, men også samtidig formueskatten. Det vakte modstand i vide kredse. Uro blandt vælgerne kan dog ikke uden videre sætte en regering på døren. Der skal et valg til. Venstre regeringen var urørlig i fire år, hvis den kunne enes med sit konservative støtteparti. De stod hinanden nær, og ingen anede, at en ubetydelig revne i det sammentømrede hus skulle vælte det. Bording opdagede revnen i tide og gjorde Stauning opmærksom på den.

Ved finanslovsdebatten i foråret 1929 kunne Venstre og de konservative ikke blive enige om forsvarsudgifterne. De søgte at nærme sig hinanden, ligesom man gør i en hestehandel. Venstre forhøjede deres første tilbud med nogle få millioner. De konservative slog endnu mere af på deres krav. Til sidst skilte kun et par millioner kroner de to partier. Lidt større imødekommenhed fra begge sider kunne have tætnet revnen, men Madsen-Mygdal sagde ubøjelig stop, og Christmas Møller følte sig trykket af Venstres formynderskab, han ville have det konservative parti til at stå på egne ben.

En morgen læste Bording en artikel i »Nationaltidende« og bed mærke i et forlydende om, at de konservative ikke ville stemme for finansloven, hvis regeringen holdt fast på sin stilling til militærudgifterne. — Tak for det, Nationaltidende! Du er et godt blad, tænkte Bording og gik straks til Stauning med sin viden.

— Hvis det går, som Nationaltidende skriver, kan vi sætte regeringen i klemme ved at stemme mod finansloven. De radikale stemmer ikke for, og når de konservative heller ikke gør det, er vi de stærkeste. Så kan vi vælte hele molevitten og få udskrevet valg.

Stauning havde ikke læst artiklen, men var snart klar over, at Bording havde ret.

— Ja, sagde han. Men nu gælder det bare om at holde kæft. Lugter Venstre eller Højre noget til vor plan, så kan den gå i vasken.

Både Stauning og Bording kunne tie. Først ved partimødet kl. 12 den dag, afstemningen skulle finde sted, foreslog Stauning, at socialdemo-

kraterne stemte imod finansloven og udviklede, hvad det kunne føre med sig.

Det blev en overraskelsens dag i Folketinget. De konservative undlod at stemme. Det var en given sag, at de radikale også holdt sig tilbage. Venstre stemte for finansloven, Socialdemokratiet imod, og loven faldt. Den konservative folketingsmand P. Korsgaard rejste sig, vendte sig om mod sine partifæller og udbrød: — Hvad sagde jeg! Han må i alt fald have anet uråd i forvejen. Men nu rullede lavinen. Da regeringen var kommet i mindretal, måtte den udskrive valg. Det fandt sted den 24. april 1929. Venstre tabte 3 mandater, de konservative 6, de radikale gik hverken frem eller tilbage, Socialdemokratiet vandt 8 mandater. Nu rådede de to sidste partier over 77 stemmer i Folketinget mod de to førstes 67.

For anden gang kom Stauning til magten. Belært af de vanskelige arbejdsforhold, en mindretalsregering havde, indledede han forhandlinger med Det radikale Venstre om oprettelsen af en fællesregering med flertal i Folketinget. Edvard Brandes og Ove Rode var trådt ud af Rigsdagen. P. Munch stod nu som de radikales egentlige fører. Hans syn på den sociale lovgivning var i nær overensstemmelse med Socialdemokratiets. Det lykkedes de to partier at blive enige om en fælles politisk linie, og regeringen kom til at bestå af Stauning med sine otte ministre fra 1924, Moltke og Nina Bang var døde, samt P. Munch, Zahle og Bertel Dahlgaard. Regeringen Stauning—Munch fik 11 år at virke i, til den 9. april 1940, da de fire gamle partier måtte danne en samlingsregering som den eneste mulige under besættelsen. Ved den tid var kun Stauning og Bording tilbage af de første socialdemokratiske ministre. Blandt de tre radikale havde Jørgen Jørgensen afløst Zahle. Bording blev uanfægtet Staunings landbrugsminister lige til hans død.

Om de 16 års nære samarbejde mellem den store arbejderfører og den jyske bonde har Bording selv skrevet i »Bogen om Stauning«. De var ret forskellige og blev ikke venner i dybeste forstand, men venner blev de, også i det private liv.

Kun få, og færre og færre med årene, blev Staunings fortrolige venner. Han var en ensom natur. Hvad han savnede ord for at udtrykke, kunne

han dog vise på anden måde. Engang tog den stærke og ellers så beherskede mand Bording om skulderen og lod sine tårer have frit løb. Den gråd sagde mere end ord. Det var på Stenløse kirkegård, da Bordings eneste og håbefulde søn blev begravet.

Tillid er også et udtryk for venskab. Stauning viste Bording stor tillid, ikke alene når det gjaldt ministeriets landbrugspolitik, men også i andre retninger. Udenforstående havde i mange år det indtryk, at Bording som personlighed ikke vejede tungt til blandt regeringens medlemmer. Han gik stille med dørene. Men i al stilhed erhvervede han sig et godt kendskab til personer og forhold både inden og uden for sit parti. Han var en god iagttager, en ikke ringe menneskekender. Ligesom han jævnlig spurgte Stauning til råds, kom han selv med råd og forslag, når noget lå ham på hjerte. Det kunne han gøre frit. Stauning rettede sig tit efter ham. Bording siger selv, og det må stå til troende, at de frimodige råd, han gav Stauning ved hvert ministerskifte efter 1929, blev fulgt undtagen een gang. Om det kom af, at mine forslag altid faldt sammen med Staunings egne bestemmelser, skal jeg lade være usagt, tilføjer Bording.

Staunings tillid blev ikke rokket, selv om Bording sagde ham imod. I et partimøde på Rigsdagen talte Stauning stærkt for en sag. Andre, også Bording, talte lige så stærkt imod. Det var i Madsen-Mygdals regeringstid. — Nå, sagde nogen til Bording efter mødet, nu bliver du aldrig mere landbrugsminister. Det blev han alligevel. Stauning sagde ikke et ord om deres uoverensstemmelse ved mødet. Han var lige venlig og trofast mod Bording.

Som opvokset i københavnske arbejderkredse fik Stauning aldrig den føling med landbefolkningen, der havde været Bergs, J. C. Christensens og andre politiske føreres styrke. Stauning har næppe været blind for den omstændighed. Han måtte have en rodfæstet bondenatur i sin regering. Han fandt, hvad han søgte, stolede på Bording, skønnede på ham og holdt fast ved ham. — Jeg har altid lidt af en ulykkelig kærlighed til landbruget, sagde Stauning engang. Det var rimeligvis sagt i spøg. Om han mente landbrugsarbejdet eller landbefolkningen, må stå hen. Er det

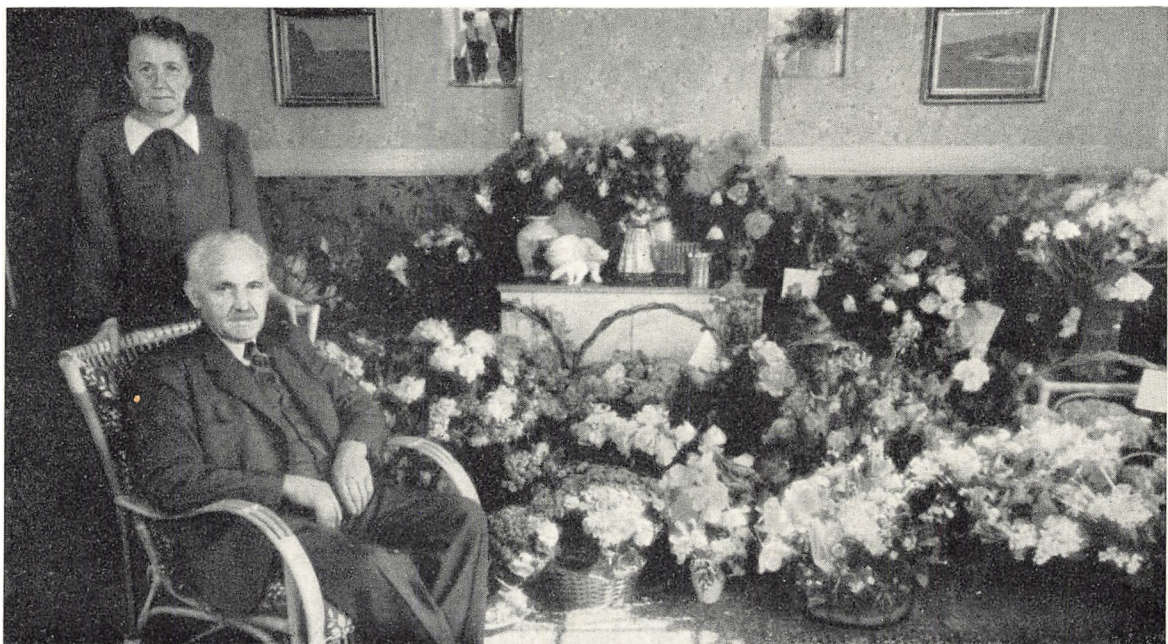
Ringkøbing amts repræsentanter ved socialdemokratisk kongres i Århus 1949. Bording står ved siden af sin efterfølger i herningkredsen, fru Bodil Koch.

Kongen i samtale med Bording og generalsekretær Høgsbro Holm.

Formiddagsgratulanter hos Bording i hans hjem på 70 årsdagen.

I havestuen på Bordings 70 årsdag.

sidste tilfældet, kan man sige, at en ulykkelig kærlighed er en, der ikke bliver gengældt. At Bording i nogen måde vendte landbrugets syn på regeringen, var en uskrømtet glæde for Stauning.

OMKRING KANSLERGADEFORLIGET

Regeringen Stauning—Munchs to første år var tilfredsstillende for landbruget. Gode priser for eksportvarer og lave priser for importerede råvarer gav en forrentningsprocent på ca. 6. De gunstige forhold satte produktionen stærkt op. Smør- og ægekspporten steg omtrent til det dobbelte. Flæskeeksporten til det firedobbelte af tallene først i tyverne. Importen af korn, foderkager og lignende blev tredoblet. De såkaldte svinefabrikker og hønsefarme skød op som paddehatte. Følgen blev, at det engelske marked brød sammen. Priserne på vore vigtigste eksportvarer faldt med ca. 45 procent fra 1929 til 1932, og forrentningsprocenten gik ned til omkring 0 to år i træk.

En sådan nedgang i landbrugets indtægter blev skæbnesvanger for tusinder af hjem. Store udgiftsposter som renter og ejendomsskatter stod fast. Udgifter til nyanskaffelse, vedligeholdelse og personligt forbrug måtte skæres stærkt ned. Det medførte en betydelig arbejdsløshed. Om sommeren gik ca. 100.000 arbejdere ledige, om vinteren ca. 200.000. Landbrugskrisen ramte både land og by.

50 år før havde landbruget været ude for en lignende vanskelighed på grund af korneksportens ophør. Da lod regeringen efter de rådende liberale principper forholdene trække sig i lave uden statsstøtte eller statsindgreb, og tilpasningen varede i næsten 20 år. Fallitter, tvangsauktioner, en værdifuld ungdoms flugt til byerne eller udvandring til Amerika var landbefolkningens bitre offer dengang.

Nu mente regeringen, det var uklogt og uretfærdigt at lade tingene trække sig selv i lave. Når de hårdt ramte landmænd spinkede og sparede på alle måder for at svare deres faste udgifter, blev ejendommenes produktionssevne nedsat, andre erhvervs virksomhed og beskæftigelse for-

mindsket, hele landets økonomiske muligheder forringet. Ud fra den betragtning gennemførte regeringen med de konservatives tilslutning nogle love om statsstøtte til skatte- og rentebetaling, til opnåelse af moratorium, akkord og gældssanering for de mest gældsbetyngede landmænd.

Den 16. november 1932, et halvt år før den normale valgperiodes udløb, udskrev regeringen nyt valg til Folketinget. Grunden var en voksende kritik af Valutacentralen, som de fire store rigsdagspartier havde været enige om at oprette, og ikke mindre den uro, som L. S. med Knud Bach i spidsen vakte landet over. En afklaring var påkrævet. Stauning foreslog i et ministermøde, at valget skulle holdes den 15. november. Bording mente, det var klogere at vente til den 16. — Hvorfor? spurgte Stauning. — Jo, sagde Bording. Min datter fylder 25 år den 16. november, og så får hun stemmeret, og det giver os een stemme mere. — Det var et tungt vejende argument, som Stauning bøjede sig for med et smil i skægget.

Folketinget skiftede ikke flertal den 16. november. Det var første gang i en lang årrække, at et valg ikke ændrede regeringspartiernes stilling. De beholdt 76 mandater mod Venstres og de konservatives 66.

Kort tid efter valget nedskar England importen af dansk bacon med 15 procent i forhold til det foregående års import. Da henvendte De samvirkende danske Andels-Svineslagteriers formand, gårdejer Carl Madsen, Klim, sig til Bording med anmodning om, at regeringen skulle gennemføre en lov om regulering af svineproduktionen efter de ny afsætningsmuligheder.

— Ligesom de fleste af mine standsfæller er jeg venstremænd og liberalist, sagde Carl Madsen. Men jeg vil hellere levere eet svin til 100 kroner under planøkonomi end tre svin til 100 kroner under liberalisme.

Det var rene ord, og vel også det officielle danske landbrugs første egentlige erkendelse af planøkonomiens betydning. »Frikonkurrence« og »Frihandel« var to smukke ord, to gamle liberalistiske krav. Det var hårdt at slippe dem. Men det var endnu værre at køre i grøften. Med tilslutning fra landbrugets organisationer fremsatte Bording på regeringens vegne den 12. januar 1933 et forslag til lov om svineregulering. Det blev

indledningen til det omfattende Kanslergadeforlig den 30. januar, et forlig mellem regeringspartierne og Venstre, mellem land og by, arbejdere og bønder, et samarbejde, der skulle blive fortsat og derved reddede vort samfund fra økonomisk ruin.

Stauning betragtede selv forliget som en milepæl, måske den vigtigste, på hans politiske vej. Forarbejdet blev i det væsentlige gjort af den socialdemokratiske folketingsmand N. Fisker og venstremanden dr. Krag. Det skyldtes også i væsentlig grad de to mænds ualmindelige evner til forhandling, at mødet i Staunings hjem i Kanslergade førte til et endeligt resultat. Forliget havde ni fædre ialt, tre socialdemokrater, Stauning, Bording og Fisker, tre radikale, P. Munch, Bertel Dalgaard og Niels Frederiksen, tre venstremænd, Madsen-Mygdal, Hauch og Krag.

Mon det langvarige møde ikke satte rekord? Det var i alt fald en kraftpræstation. Det varede i fulde atten timer. Så længe holdt de ni mænd ud, naturligvis ikke uden mad og drikke ind imellem. Hen på natten syntes en vanskelighed uovervindelig, og Venstres repræsentanter ville bryde op. Men Stauning fik det til at glide igen. Da klokken slog fire om morgenen, lå forliget fastslået i store træk.

En betydningsfuld bestemmelse var løsningen af den truende arbejdskonflikt ved en lov om de bestående overenskomsters forlængelse. Her skal ellers kun nævnes de lovforslag, som direkte berørte landbruget. Bording var med til at bjerge en høst på ni.

1) Vedtagelse af en kronesækning på 10 procent i forhold til sterling og dermed en tilsvarende forhøjelse af eksportpriserne.

2) Statsstøtte til og statsindgreb i landbrugets frivilligt indgåede låneforpligtelser ved moratorium, akkord og gældssanering.

3) Grundforbedringslån med fortrinsret frem for andre prioriteter og tilskud til arbejdslønnen ved grundforbedring, når der anvendes arbejdsløse.

4) Regulering af svineproduktionen i forhold til afsætningsmulighederne og eneret for landmændene ved tildeling af svinekort for alt salg af svin både til eksport og hjemmemarkedet.

5) Tvungen anvendelse af svinefedt i margarine.

6) Foranstaltninger til fremme af salget af kvæg og oksekød ved bemyndigelse til destruktion af udsætterkøer o.l. ved hjælp af et stats-tilskud og opkrævning af en afgift pr. stk. kvæg, der ved slagtning godkendes til salg som menneskeføde.

7) Bemyndigelse til forbud mod indførsel af sukker og kartoffelmel for derved bl. a. at sikre landbruget produktionen af disse varer.

8) En smørordning, der fastsætter højere priser på hjemmemarkedet end til eksport.

9) En kornordning, der ved en afgift på indførselen af udenlandsk korn sikrer en minimumspris på indenlandsk korn.

Disse punkter er ikke romanlæsning, men lad dem stå som et kik ind i Bordings værksted. De trådte i kraft som love, og inden tre år var omme, gik landbrugets forrentningsprocent op fra under 0 til 4. Den værste krise var overstået ved regeringens hjælp. Som følge af Kansler-gadeforliget kan også nævnes, at tallet på arbejdsløse blev halveret i løbet af tre år.

Det ser måske ubegribeligt ud for de yngre nu om dage, at vore økonomiske omstændigheder i en fredsperiode kunne blive lige så ringe som dem, vi lider under efter den anden verdenskrig. Nu er oprustning og prisforhøjelse af importvarer skyld i ulykken. Dengang var det prisfaldet på vore eksportvarer. Smørret gik ned til en bundpris, som vi ikke havde kendt siden 1880. Flæskeprisen var så lav, som den kun havde været et par år efter 1900. Og da smør og flæsk rundt regnet hjemfører halvdelen af hele landets eksportindkomst, var grunden til krisen let forståelig. Den hårde nød tvang landmændene til at opgive deres lovpriste, men planløse fri produktion og omsætning. De indså det nødvendige i at gå over til lovmæssig gennemførelse af prishævende foranstaltninger på hjemmemarkedet for de vigtigste landbrugsvarer.

At statens mange indgreb medførte visse gnidninger, kunne ikke undgås. Husmændene var utilfredse med loven om afgift på udenlandsk korn, der skulle sikre kornavlerne herhjemme en rimelig pris for deres sæd. Et køb dengang på ½ million tønder rug i Tyskland til 4 kr. 95 øre tønden lå langt under vor egen produktionspris og vel også under

tyskernes. Til sammenligning kan nævnes, at nu er den officielle rugnotering ca. 70 kr. tønden. Da Bording i 1935 skulle tale ved et stort møde på Fyns stifts Husmandsskole, bød forstanderens kone, fru Lejla Lange, ham hjertelig velkommen, men sagde, at de fynske husmænd var meget oprørt over kornafgiften. De mente at have en god ven i landbrugsministeren. Hvordan kunne han da varetage deres interesser så dårligt? Forsamlingen så heller ikke venlig ud, da Bording viste sig på talerstolen. Men det gik, som det i reglen går med danske husmænd. Når de får redelig og fyldig besked, er de ikke snæversynede. De kan indse det rigtige i en sag, også når den er til større fordel for andre.

Landbrugernes Sammenslutning, L. S., vakte mest postyr efter forliget. Landmændene havde ikke fået hjælp nok! Venstre havde svigtet! Et mærkeligt udslag af L. S.'s agitation var mejeristrejken i Sønderjylland. Den varede kun en dag og ramte leverandørerne selv. Hvad skulle de gøre ved mælken? Det blev et taknemligt emne til en »Blæksprutte«-tegning: »Da L. S.-folkene selv måtte gøre kål på deres mælk.« — En af deres førende mænd, Jens Thomsen, Bordings modkandidat i Herningkredsen, kom også for så vidt til sandheds erkendelse, at han sagde: — Jeg har i mange år været venstremand, liberalist og frihandelsmand, men når verden ikke vil frihandle med os, kan det ikke nytte noget, vi gerne vil frihandle med verden.

Bording fik ikke lov og tak fra alle sider for sit arbejde. Hans ven, Mads Jensen, sad en dag i Tørringtoget og snakkede politik med et par bønder. De vidste på en prik, hvor umulig og uduelig Bording var som landbrugsminister. — Nå, sagde Mads. Hvad mener I så om Stauning? — Jo, han er både en klog mand og en stor politiker. — Synes I da ikke, det er sært, at sådan en klog mand og stor politiker har taget den værste dumrian til landbrugsminister? spurgte Mads. — Det kunne de to mænd ikke svare på.

I august 1934 forkyndte »Fyns Tidende«: Dansk landbrug kan ikke blive en pariakaste, uden at det vil svie til os alle sammen. Det kan med rette kræve ligelige arbejdsvilkår med alle andre. Men ministeriet har så svært ved at forstå dette. Landbrugets minister har næsten allersværest

ved at få det ind i sit hoved. I ethvert andet land ville en fagminister som Kr. Bording være rent ud sagt utænkelig.

En sammenligning kan være fornøjelig. Det udmærkede blad fastslog i 1946, da Bording som 70-årig trådte ud af Folketinget, at han altid havde »været en fornuftig og betænksom mand, som dansk landbrug i flere henseender skylder tak for forståelse.« Og bladet lagde ikke skjul på sin bekymring over, at man nu skulle undvære den viden, Bording på sit særlige område sad inde med, idet han jo hørte til de »dygtige helbefarne folk«.

Andre blade har slået endnu større kolbøtter i deres syn på Bording. Man han slog ingen kolbøtter. At han måtte lempe og forhandle sig frem, er en anden sag. Målet stod fast een gang for alle, og det stiledede han efter så vidt gørligt.

Man skulle synes, de socialdemokratiske rigsdagsmedlemmer kunne få den omfattende støttelovgivning for landbruget i den gale hals. Gruppens store flertal var arbejderrepræsentanter. Men de viste Bording fuld tillid i hans varetagelse af landbrugsministeriets opgaver. På et gruppe-møde kom en af hans nærmeste venner, dyrlæge Jensen, Terslev, med en række saglige indvendinger mod et lovforslag. Han sluttede med at sige: — Nu har jeg sagt, hvad jeg mener om den ting, men da Bording mener noget andet, og da han bedst kan overse det hele, vil jeg alligevel anbefale hans forslag.

Kriseårenes samarbejde mellem landbrugets organisationer og den socialdemokratiske landbrugsminister bragte dem ikke alene på talefod med hinanden, men gjorde forholdet mellem dem bedre og bedre. Af de ledende landborepræsentanter og Bordings politiske modstandere kom Jacob Tvedegaard ham først åbent og venligt i møde. Og ved den store jubilæumsudstilling på Bellahøj 1938 havde Bording sin plads i rækken mellem festtalerne.

De fleste taler er døgnfluer. Gennem højtaleranlæg kan de gøre virkning på en stor forsamling i festlige omgivelser, men ser man talen gengivet på tryk, virker den straks mere afdæmpet og bliver mere og mere afbleget, ja ligegyldig med årene. Bordings tale på Bellahøj 1938

kan læses i festskriftet den dag i dag med interesse. Det er god bonde-tale. Han giver en klar redegørelse for landbrugets udvikling gennem 150 år, fra stavnsbåndets løsning og de andre store bondereformer til de forhold eller det standpunkt, den alsidige bellahøjdstilling vidner om. Hele talen bærer præg af, at Bording ikke forgæves havde siddet på højskolebænken og lyttet til Begtrup og især Bredsdorffs beændede foredrag. At Bording som det tredje B i rækken er mest jordbunden, skyldes emnet for talen og hans stærke faglige indstilling. Han sluttede med at sige:

— Ingen lykønskninger, ingen taler, ingen bladartikler vil blive modtaget med større glæde og taknemlighed af den danske bondestand ved denne jubilæumsfest end en lettelse i det økonomiske tryk, der har tynget vort landbrug i de sidste år.

Hvis bellahøjdstillingen, der samler hele folkets interesse om sig, og som utvivlsomt bliver sommerens begivenhed her i landet, kan bidrage til at øge forståelsen i befolkningen af de forskellige erhvervs afhængighed af hinanden og nødvendigheden af det fornødne samarbejde til løsning af de påkrævede opgaver — kan store forhindringer overvindes, mulighederne for landbruget forbedres, hele landets økonomi fremmes.

Det er landbrugets hovedorganisation — Landbrugsrådet — som har taget initiativet, gjort arbejdet, båret ansvaret og derfor bør have æren for denne mindeudstilling.

Det er den organisation, som i de sidste svære år på landbrugets vegne har trukket det store læs i samarbejdet med lovgivningsmagten og administrationen for at lette vilkårene for landbrugets vanskeligheder i produktion og afsætning.

På regeringens vegne vil jeg gerne her ved festen takke Landbrugsrådet for samarbejdet i disse vanskelige år og tilsige regeringens medvirken til fortsat samarbejde i den kommende tid.

På regeringens vegne vil jeg ønske til lykke med den storslåede og lærerige udstilling og håbe, at den vil blive besøgt af det størst mulige antal gæster både fra by og land. Her kan man berige sin viden, udvide

sin forståelse af landbrugets vilkår og betydning, og det vil styrke samhörigheden mellem de forskellige klasser og erhverv i landet.

Som ætling både på fædrene og mødrene side af de hovbønder, der blev frigivet for 150 år siden, vil jeg slutte med i dybeste taknemlighed at mindes de mænd, som gennemførte de største landboreformer i vor historie, og som derved lagde grunden til en opgang og fremgang for bondebefolkningen, der fik gennemgribende betydning for vort lands kultur og økonomi i de sidste halvandet hundrede år — hvorom udstillingen her i dag står som et stærkt og fuldgyldigt udtryk.

GLÆDE OG SORG

Bording har altid følt sig stærkt knyttet til sin jyske hjemegn, men er ingen hjemmefødning. Det viste han som ung ved at tage på højskole i Nordsjælland og ved at tage arbejde i København. Egentlige rejser var næsten utænkelige dengang for andre end velhavere og farende håndværkssvende. De første behøvede ikke at spørge pungen om forlov, de sidste kunne søge arbejde, hvor de kom frem i udlandet. En bonde måtte kønt blive hjemme ved sin plov. Bording kunne takke sin politiske virksomhed for, at han fik kendskab til de fleste egne her i landet. Han var 50 år gammel, før han kom uden for landets grænser. To år i træk, 1926 og 1927, brugte han sin ferie som minister til rejser i Norge, første gang sammen med Helga, anden gang med hende og deres to børn. Nanna og Ove skulle have den opmuntring. De måtte undvære deres far hjemme største delen af året. Det var fornøjeligt at rejse med så unge og friske børn. De var henholdsvis 18 og 16 år gamle.

Bording kunne til gavn sin politiske ABC, men havde ikke haft lejlighed til at lære fremmede sprog. I Norge voldte det ingen vanskeligheder. Ville han rejse mod syd, forstod ingen hans jydsk, og han ikke befolkningens tysk. Derfor deltog Helga og han fire år i træk med Arbejdernes Oplysningsforbunds rejseselskab i ferieture på kryds og

tværs i Tyskland med afstikkere til Prag og Paris. De nuværende folketingsmænd Chr. Christiansen og Ib Kolbjørn var rejseledere, deltagerne var kontorfolk, sporvognsfunktionærer, chauffører, vaskeripiger, håndværkere, politibetjente, en enkelt gang en bondemand og hans kone, en borgmester, et par redaktører. Den første rejse kostede ialt 175 kroner for hver. Det var ingen herregård, men alligevel for de fleste møjsommeligt sammensparede penge. En deltager lovede højt og dyrt, at han ville holde op med at ryge tobak, så han kunne få råd til at tage sin kone med næste gang. Et godt kammeratskab og et godt førerskab gjorde de billige arbejderrejser til rige oplevelser. På en femte fællesrejse, i Sverige, gjorde Bording nytte i sin egenskab af minister. Selma Lagerlöf åbnede ikke døren på Mårbacka for alle og enhver. Ellers kunne hun sjældent få arbejdsro. Folk måtte nøjes med at se et glimt af hendes digtergård. Bording trængte sig ikke på, men da han med sit rejseselskab ærbødigt kikkede på Mårbacka, blev døren åbnet og hele flokken budt indenfor. Selma Lagerlöf havde fået nys om, at der var en dansk minister blandt de fremmede. Den stilfulde, hvidhårede dame hilste på Bording og viste danskerne sit hjem med det allerhelligste, det store digterværksted.

Senere kom Bording ud på officielle rejser. Han kunne ikke undvære Helga og tog hende uofficielt med. De var først i Ungarn til en interparlamentarisk kongres. Hotellerne og festerne i Budapest var overdådige, byen en skønhedsåbenbaring. Men Bording så også andet end den prægtige skal i det land, der nu har slået døren i for fremmede. Han så en forskel mellem rig og fattig, som måtte oprøre hans retfærdighedsans, en elendighed mellem arbejdere og tiggere, som måtte skære en nordbo i hjertet.

Fra Ungarn rejste Bording og Helga privat sammen med Folketingets formand Hans Rasmussen og kone en tur til Wien og i Tyrol. De så nogle græsgange på bjergene. Det var kønt deroppe, men køerne gav så lidt mælk, at selv den ringeste danske landmand ville skamme sig over at have sådanne kreaturer gående. På hjemvejen gennem Tyskland gjaldede det af »Heil Hitler«-råb fra skarer af hitlerjugend, støvletramp og sangbrøl fra militærkolonner, raslen og motorsnerren fra rækker af tanks,

duren af flyvemaskineformationer på øvelse. Det var opsangen til den anden verdenskrig.

I året 1949 var Bording med til en mejerikongres i Stockholm.

I 1950 gjaldt rejsen Norge, hvor danske landbrugspolitikere og organisationsfolk blev indbudt til studiebesøg, til drøftelse af fælles interesser og til venskabelige sammenkomster. Det var et folkebrødrebesøg.

— — —

Til 1934 havde Bording sit hjem i Bøgballe. Han kunne ikke selv drive gården, men det gik tilfredsstillende ved hjælp af bestyrere. De to første, Kristian og Alfred Jepsen, var sønnesønner af Bertel, den husmand, der betød så meget for Bording i hans opvækst. Kristian fik siden et statshusmandsbrug på Nørremarksgården ved Horsens, en udskiftet gård fra godset Bygholm. Alfred blev statshusmand i Øster Snede sogn. Den tredie bestyrer, Johannes Jensen, er nu husmand i Rugsted og sognerådsformand i Ødsted syd for Vejle. De var alle tre dygtige landmænd og gode læremestre og kammerater for Ove.

Når Bording kunne afse en dag, i reglen en søndag, rejste han hjem fra København for Helgas skyld og gårdens. Det blev natterejser, ikke ret behagelige om vinteren. Bordings gamle far var en nøjsom mand og holdt gammeldags bondeklæder i ære, men sagde alligevel: — Du skal købe dig en pels, Kristen, en rigtig lædden en indad! Ellers kan du tage skade af nattekulden på alle de rejser. Det ser skabagtigt ud at gå i pels, men det er nødvendigt for dig. — Bording gik ind på at købe en pels, og den har taget så mange hundrede nattetørn, at den i alt fald ikke ser skabagtig ud nu.

Nogle folk på egnen syntes ikke altid, at Bordings rejser mellem København og Bøgballe var ret nødvendige. Anton Molgjer havde særlig ondt af det. En morgen kom Bording cyklende hjem fra Løsning station og mødte Anton. — Nå, råbte den kloge mand. Har du nu været i København for at bevilge nogle millioner kroner til Landmandsbanken, fordi den ikke selv kan betale, hvad den skylder. Det er ikke sådan med os småfolk. Så snart en mand som jeg blot skylder en tikroneseddel hen, så får jeg hverken rist eller ro, inden den er pint ud af mig.

Ove fik en uddannelse, der gjorde ham vel skikket til at overtage gården i Bøgballe med tiden. Efter sin konfirmation var han på efterskole, højskole og landbrugsskole. Ind imellem arbejdede han enten hjemme eller havde gode lærepladser som karl. Et år tjente han hos gårdejer West i Jyllinge. — Ove er en knag, sagde West. Han er rask og villig og altid i godt humør. Det smitter dem, han arbejder sammen med.

Oves humør var måske også særlig godt det år, for han kunne let cykle til Stenløse og besøge sin kæreste, Agnete Andersen, på gården Halkær. Hun havde tjent hos West før Ove. Nu var hun hjemme hos sine forældre. Ove og Agnete blev gift 1934 og fik hans fødegård i forpagtning. Det var den lempeligste måde, Bording kunne slippe sit gamle hjem på. Han slap det ikke helt. Han fik Helga over til sig i København og var nu fri for at rejse frem og tilbage som før. Gården, de havde arbejdet med i mange år, og som havde været rammen om deres lykkelige familieliv, var i gode hænder. Og de kunne rejse derover på besøg, når de ville.

Datteren Nanna var gift med sin halvfætter Helmer Sørensen, vice-skoleinspektør i Tårnby. Bording havde boet hos dem i fem år på Peder Lykkes Vej. Nu fik han og Helga lejligheden. De to unge med deres to børn flyttede ud i Kastrup, hvor de havde fået bygget sig en villa.

Den 19. november 1937 døde Ove pludselig efter en blindtarms-operation på sygehuset i Vejle, kun 27 år gammel. Han blev begravet på Stenløse kirkegård. Agnete og deres eneste barn, den 2½ år gamle Karen Elisabeth, blev hos faderen og morfaderen Lars Peder Andersen, Halkær. Bording solgte gården i Bøgballe til sin brodersøn Vagn. Nu måtte han helt slippe sit gamle hjem. Han kunne ikke tåle at bo der, hvor alt mindede om Ove. Agnete døde 7½ år efter, lige så pludselig som Ove. Karen Elisabeth bliver opdraget hos sin morfar.

Det var en knugende sorg for Bording og Helga at miste Ove. De havde ikke alene sat store forhåbninger til ham. Han var så lovende og skulle føre deres arbejde med gården videre. Man han var først og fremmest deres gode søn. Slægt og venner fyldte Stenløse kirke ved

begravelsen. Stauning plejede at vække opmærksomhed, hvor han viste sig. Her var han kun en af de mange, der sad med bøjet hoved og følte, hvor ubarmhjertigt døden kan ramme. Efteråret kom brat for Ove, sagde pastor Blessing i sin tale, som han næppe kunne gennemføre for bevægelse. Bording talte ikke. Hans mindeord blev læst op af hans nevø Ejvind Rosenholm.

— Den store, oprigtige deltagelse, der i disse dage telegrafisk, skriftligt og mundtligt eller ved tavse håndtryk og medfølende blikke er vist os, er det bedste bevis på, hvordan vor kære Ove ved sit venlige, naturlige væsen har forstået at sprede lys og glæde om sig i alle kredse, hvor han kom, blandt unge og ældre, ikke mindst blandt børn.

I forstår derfor sikkert allesammen, hvor tungt et slag, det er for os, at Ove er borte, hvor grænseløst et savn, det bliver for os i fremtiden.

Der er dog måske ingen, som fuldt ud forstår, hvad Ove har været for mig. Når det har formet sig sådan, at jeg efterhånden kom bort fra bondens liv og arbejde, skønt det altid har haft min største kærlighed, så var det næppe sket så afgørende, hvis jeg ikke i Ove så en fortsættelse af mig som bonde.

Jeg har oplevet mere end de fleste bønder, vel også opnået noget i mit politiske arbejde, men til gengæld har jeg måttet give afkald på meget, på bondens liv, og jeg tror knap, jeg kunne have undværet det, hvis jeg ikke sammen med Ove i flere timer, gang efter gang, oplevede det igen ved de skønneste og værdifuldeste ture for mig i stald og mark derhjemme på den lille plet i Bøgballe, som vi begge to elskede så højt. Hundreder — måske tusinder — af gange har vi travet rundt, i de første åringer med mig foran og mig som den forklarende, i de sidste år var Ove et lille skridt foran, og det var ham, der fortalte.

Da han var en lille dreng, gik vi altid med hinanden i hånden. Da han blev en stor dreng, skete det vel kun åndelig talt, men somme tider — måske mest i de allersidste år — mødtes vore hænder i et forstående håndtryk, selv om det ikke var helt passende for voksne mennesker. Hvad disse timer har betydet for mig, er der kun få, der aner, og ingen, der overvurderer.

At Ove ikke blev særlig politisk interesseret, har aldrig bedrøvet mig. Jeg vidste, han var god, retsindig, uegennyttig. Jeg var aldrig i tvivl om, at han også politisk ville tage det standpunkt, som han anså for at være det rigtige. Ingen anden politisk arv ville jeg hellere efterlade mine børn.

Ove har i sin korte levetid spredt sol og glæde over tilværelsen for mange, som han traf sammen med, men først og fremmest for os, der stod ham nærmest.

Nu er solen slukket. Sorgen forfærdende. Savnet grænseløst. Vi må gøre et redeligt forsøg på ikke at blive bitre. Vi må prøve at forsones os med det uundgåelige. Vi har lov til at håbe på et gensyn med Ove.

Og vi — hans eneste søster, hans mor og far — må være taknemlige for de 27 års rigdom af sol, smil og glæde, Ove gav os. Ja, selv i hans sidste timer lyste hans smukke smil for os, der stod ved hans dødsleje.

Oves unge ulykkelige kone, der kun har kendt ham i mindre end 6 år, kun har været gift med ham i knapt 3 ½ år, må nu i fremtiden nøjes med minderne om det, hun så tit har sagt, at hun havde fået — den bedste mand på jorden.

Og så må vi have lov til at ønske og håbe, at deres lille pige, Karen Elisabeth, som Ove elskede så ubeskrivelig højt, må arve hans gode egenskaber, hans ejegode, trofaste øjne og hans smukke smil, så hun i de kommende mørke og tunge tider kan lyse for os som en lille sol, ligesom hendes far har gjort.

— — —

Til tonerne af »Solen er slukket, dagen forstummer« blev kisten båret ud af kirken.

Bording havde lovet at tale ved De sjællandske Landboforeningers delegeretmøde, da han blev kaldt hjem til Oves dødsleje. Det var første gang, en landboforening havde indbudt ham som taler. Jacob Tvedegaard omtalte hans fraværelse ved mødet i meget deltagende ord. Det var ikke alene fra sine partifæller, Bording fik udtryk for medfølelse, også fra mange af sine politiske modstandere. To hjertelige breve rørte ham især dybt. Det var fra dr. L. Moltesen og forstander J. C. Overgaard, Lade-

lund landbrugsskole. De havde ligesom Bording hver mistet en håbefuld søn. —

Deltagelse kan lægge lidt af et forsonende skær over sorgen. Et krævende arbejde har endnu større virkning. Bording havde begge hænder fulde. Helga stod ham bi på sin måde. De var ramt lige hårdt og måtte hjælpe hinanden. Han gik den lange vej ind til Christiansborg hver morgen. Hun fulgte i reglen med ham og kørte tilbage med sporvognen. De kunne tale ud på tomandshånd. Den bedste trøst for dem var dog børnebørnene, Karen Elisabeth i Stenløse og Birte og Knud i Kastrup. De to sidste så de næsten hver dag, og fra sommeren 1938 blev det til hver dag.

En lejlighed i København er en ringe erstatning for en gård med have og mark. Bording og Helga købte derfor en bindingsværksvilla i Kastrup med en stor have og blev naboer til deres datter og svigersøn. Haven gav Bording noget at tumle med i hans fristunder. Alene det at eje en plet jord var godt for ham. Nu kunne han rode i den, dyrke køkkenurter, passe blomster, græsplæner, buske og frugttræer. Den velholdte have blev endnu mere velholdt under Bordings røgt. Det var ikke det store jordbrug, men dog jordbrug, ej blot til lyst. Bording var en praktisk mand. Han kunne glæde sig over kønne blomster, men jorden skulle også give bær, grøntsager og frugt til bordet. Frugt blev der nok af. Der blev overflod, som mange andre hvert år fik del i. Bording kunne godt åbne en frugtforretning, men han er ikke forretningsmand. Når børn kommer med en kurv i den ene hånd og nogle penge i den anden, får de kurven fyldt med æbler, men slipper ikke af med deres penge.

EN GRUNDLOV, DER FALDT, OG DEN FØRSTE TID UNDER BESÆTTELSEN

Kanslergadeforliget blev efterfulgt af to ny sejre for ministeriet Stauning—Munch. Det kom overraskende, da Stauning i sin tale ved Rigsdagens åbning den 1. oktober 1935 meddelte, at regeringen udskrev

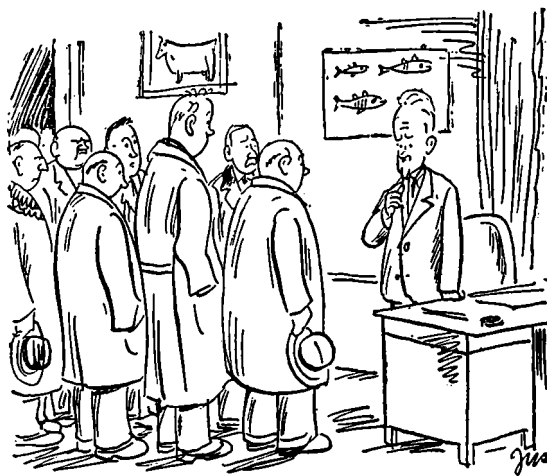
valg til Folketinget den 22. oktober. Den anså det for nødvendigt, at loven om valutaordningen blev forlænget, og da de to store oppositionspartier var imod loven, måtte vælgerne spørges.

Valgsvaret blev 6 mandater mere til Socialdemokratiet. Valgråbet »Stauning eller kaos« blev et nej til kaos. Venstre led et stort tab. L. S. havde oprettet »Det frie Folkeparti« og tog 5 mandater. At Venstre teoretisk holdt på »Erhvervslivets frie udfoldelse«, skønt det i praksis var gået med til statsindgreb, skabte vel også forvirring inden for partiet.

Efter valget, der først og fremmest var en personlig sejr for Stauning, skete der nogle ændringer i ministeriets sammensætning, og valutaloven blev vedtaget, skønt Landstinget kunne have forhindret det. Med den motivering, at det måtte være konsekvensen af valgets udfald, afholdt de konservative sig fra at stemme.

Landstingsvalget den 22. september 1936 blev regeringens anden sejr. Den fik 38 mandater mod oppositionens 37 og havde nu flertallet i begge ting. Stauning var stærkere end nogen sinde, og vejen syntes åben for hans kongstanke, en ny grundlov. Regeringens mål var et etkammer-system, men på grund af den stærke opposition blev forslaget ændret til, at Landstinget skulle afløses af et »lovråd« eller et »rigsting«, valgt af Folketinget. Derved ville 35 års valgretsalderen bortfalde og Folketingets magt på det nærmeste blive afgørende. Det mærkelige skete, at Venstre kæmpede imod, mens hovedparten af de konservative gik ind på regerin-

De indefrosne bornholmere.

Da forbindelsen med Bornholm er afbrudt af is, køn nogle folk fra øen ikke komme hjem og henvender sig derfor i deres nød til fiskeriminister Bording, under hvem »bornholmernes« sorterer.

Tegning af *Jens Jørgen Jensen*, Berlingske Tidende 12/2 1940.

gens forslag. »Vi har nutid og fremtid, lod og skæbne fælles med de danske arbejdere, selv om de allerfleste af dem i øjeblikket tilhører et parti, hvis ideer ikke er vore,« udtalte de konservatives leder Christmas Møller.

Efter vedtagelse i Rigsdagen, nyt folketingsvalg og ny vedtagelse af grundloven, gik den til folkeafstemning i maj 1939 — og faldt. Vælgerne var ret ligegyldige. 44,46 procent stemte for loven. Der krævedes 45 procent. En halv procent manglede. Det var sofavælgerne, der væltede Staunings grundlov, og det tog han sig meget nær. Venstre fremkom med udtalelser om regeringens svage stilling, fordi Socialdemokratiet havde mistet 4 mandater ved folketingsvalget. Det var dog en flertalsregering med 78 stemmer i Folketinget mod 71. Nu, 12 år efter, ville man synes, en sådan stilling var temmelig stærk. Vore tre sidste regeringer har været i mindretal. Den nuværende hviler på 59 stemmer af Folketingets 151.

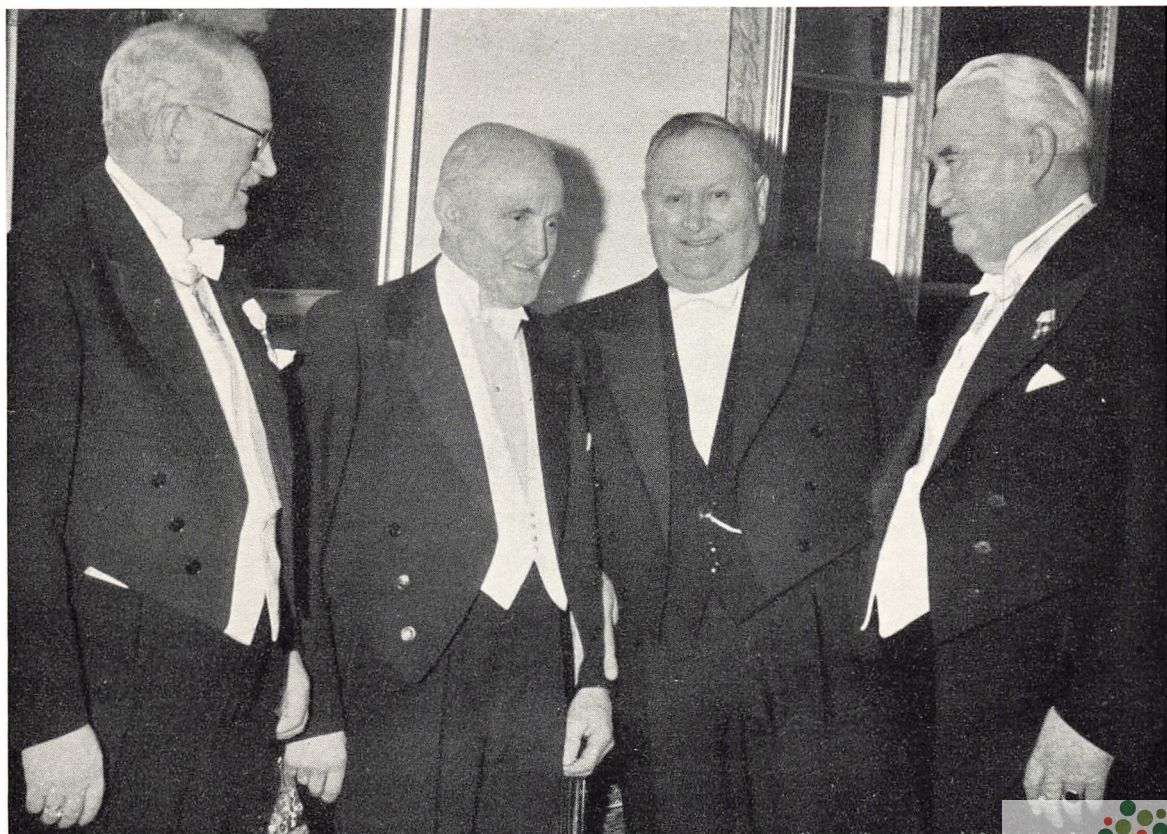
Det var ikke indrepolitiske forhold, men den spændte verdenssituation, der i slutningen af august 1939 fik ministeriet til at forhandle med Venstre og de konservative om dannelsen af en samlingsregering, hvor de to oppositionspartier skulle repræsenteres af konsultative ministre med adgang til at deltage i fagministrenes arbejde. Forslaget blev afvist under denne form. Da krigen udbrød den 1. september, meddelte de konservative, at nu kunne de af hensyn til folkefællesskabet gå ind på regeringens forslag, skønt de ikke mente, det var fuldt tilfredsstillende. Venstre fastholdt kravet om at blive repræsenteret ved fagministre. Regeringen mente, at rigsdagsflertallet stadig måtte have ansvaret for retningen af den politiske lovgivning. Nærmere kom man ikke tanken om en samlingsregering ved krigens udbrud.

Den første krigstid og derefter besættelsen af Danmark ændrede regeringens planøkonomiske landbrugspolitik. Mens det før gjaldt om at tilpasse produktionen efter afsætningsmulighederne, gjaldt det nu om at fremme produktionen mest muligt og sikre befolkningen de nødvendige levnedsmidler til rimelige priser.

Bording ved mikrofonen.

Ved Bordings 20 års jubilæum som landbrugsminister. Fra venstre S. Overgaard, Bording, N. P. Andreasen og Hauch.

Bording og forstander
Johs. Petersen-Dalum ved
dyrskuefrokost i Odense
1950.

De planøkonomiske foranstaltninger var blevet gennemført af nedsatte eksportudvalg, hvis medlemmer var repræsentanter fra landboorganisationerne og den private handel, i nøje samarbejde med embedsmænd fra ministeriet. Svinereguleringen havde været en af de mest indgribende ordninger. Her trak den jyske gårdejer, Marius Byriel, det store læs. Han var en ualmindelig, konstruktiv arbejdskraft, en personlighed af format, ikke let at rukke ved. Skønt Byriel og Bording tit var uenige, kom de til at stå i et nært venskabsforhold til hinanden. I gældssanerings- og udstykningspolitik havde departementschef dr. Wilcke været Bording en indsigtfuld og kraftig medhjælp. I produktions- og afsætningspolitik havde direktør for Landbrugets Erhvervsdirektorat, V. Helsted, været den kloge og trofaste støtte. Desværre blev han syg ved krigens udbrud og kom aldrig siden til kræfter. Det var et stort tab for Bording og en personlig sorg. Helsted var den eneste af landbrugsministeriets embedsmænd, der fuldt ud havde deltaget i restriktionspolitikken under den første verdenskrig. Nu, da varemangel og prisstigning gjorde rationering og maksimalpriser nødvendige igen, gik ministeriet glip af Helsteds værdifulde erfaringer.

Der var ingen vej udenom. Regeringen nølede ikke. Allerede den 9. september 1939 udstedte landbrugsministeriet forbud mod anvendelse af rug og hvede til foder. Kort efter fastsattes der maksimalpriser på korn, 19 kr. pr. 100 kg rug, 18 kr. for hvede, 17 kr. for byg, havre og blandsæd. Landbrugsrådet tiltrådte det, hvad regeringen og især Bording lagde stor vægt på. For at opmuntre landmændene til at så hvede og navnlig rug blev priserne på disse kornsorter ansat højest. Brødkornet skulle sikres. Ingen vidste, om der blev mulighed for import. Det viste sig også efter besættelsen, hvor vigtig vor egen avl af brødkorn var. Vi blev helt afspærret fra vore gamle handelsforbindelser og måtte være selvforsynende.

Den 23. september 1939 blev der oprettet en indkøbscentral for udenlandsk korn og foderstoffer. Ledelsen var repræsentanter fra andelsindkøbsforeningerne og de private importører. Begge parter var enige med landbrugsministeriet om det formålstjenlige i denne centralisering,

der skulle sikre os så store indkøb som muligt og en retfærdig fordeling deraf til landmændene. Det viste sig at være tidssvarende. Endnu er der næppe nogen, der tør anbefale ophævelsen af indkøbscentralen.

Den 9. april 1940 blev Bording telefonisk indkaldt til et ministermøde klokken halv syv om morgenen. Skønt han nok vidste, det var kritiske dage med uro i luften, faldt det ham ikke ind, at tyskerne ville besætte landet. Det håb, at vor neutralitetspolitik, der gennem mere end hundrede år havde holdt os uden for stormagtskonflikter, også ville gøre det nu, var Bording ikke ene om at nære. Det er let nok at være bagklog. Da Bording blev ringet op, mente han, at sagen drejede sig om en tilfældig eller uforsætlig krænkelse af vor neutralitet. På vejen ind til ministeriet så han de tyske flyvere i stort tal og i lav højde kredse over byen. At der allerede var blevet kæmpet på Amalienborg plads og andre steder i landet, vidste han ikke noget om.

Mødet blev holdt i marineministeriet. Stauning meddelte, at han sammen med udenrigsministeren, forsvarsministeren og de militære chefer havde været hos kongen og der truffet bestemmelse om, at vi måtte kapitulere og søge gennem forhandling med de tyske myndigheder at opnå den skånsomst mulige besættelse af landet. Nu skulle det samlede ministerium tage stilling til det.

Kapitulationen blev enstemmig godkendt. Det var en tung beslutning at tage, men Bording siger, at han aldrig har været mere sikker på, hvad der måtte gøres, end han var den dag. Uanset dansk militærindsats, stor eller lille, ville det betyde håbløse myrderier og store ødelæggelser at modsætte sig tyskernes overfald til lands og fra luften. Når vi stod alene, ville den uhyre krigsmaskine trømle os ned.

Efter en kort rådslagning sagde de socialdemokratiske ministre til Stauning, at nu måtte alle indrepolitiske uoverensstemmelser lægges til side, alle danske kræfter samles om eet formål, at bevare landets selvstændighed. En samlingsregering var den eneste tænkelige og Stauning den eneste mand i landet, der havde autoritet nok og nød tillid nok fra alle sider til at lede en sådan regering.

Stauning udtalte sin ængstelse for, at hans kræfter ikke kunne slå til. Han var lavmælt, og det var synligt, hvor hårdt slaget havde ramt ham. Til sidst sagde han noget om, at han ville gøre et forsøg, han ville gøre alt, hvad der stod i hans magt.

P. Munch plejede aldrig at komme ud af ligevægt. Nu så Bording for første gang den ellers så beherskede mand dybt præget af sorg og græmelse.

Dagen efter havde Danmark en samlingsregering. Tre venstremænd, S. Brorsen, O. Krag, H. Hauch, og tre konservative, Christmas Møller, V. Fibiger, H. Hasle, blev ministre uden portefeuille. De fik til opgave at følge arbejdet i de forskellige ministerier. Hauch blev særlig knyttet til landbrugsministeriet.

Mange spåede Bording et ubehageligt medarbejderskab. Hans egen erfaring sagde noget i samme retning. Hidtil var det mere kritik og modstand end forståelse, endsige venlighed, Bording havde mødt fra Hauchs side. Men spådommen blev gjort til skamme. Bording og Hauch fandt hinanden under besættelsens tryk. De var begge af jydsk bondeoprindelse, og den nationale samling var dyb alvor for dem begge. Deres næsten daglige samarbejde i ministeriet formede sig på bedste måde. De bistod hinanden ved gennem forhandling og forhaling at sabotere tyskernes grådige krav, at sikre befolkningen de nødvendige landbrugsvarer, inden resten gik i den gale hals.

Det maskepi, der var mellem tyskerne og de danske nazister, L. S. og Bondepartiet, gjorde de stadige forhandlinger mere og mere vanskelige. Men Landbrugsrådet, andelsorganisationerne og husmandsforeningerne stod skulder ved skulder med landbrugsministeriet. Det havde Hauch gennem sin indflydelse i landbokredse en stor del af æren for. Uden dette sammenhold ville de forholdsvis gode resultater næppe være opnået.

Af nødlove, som landbrugsministeriet fik gennemført ret snart med henblik på den næste vinter, kan nævnes »Lov om lån til opførelse af ensilagebeholdere, for at landbruget også om vinteren kan udnytte grøntfoderavlen« og »Lov om pligthugst i skovene og pligtudnyttelse af tørve-moser, brunkulslejer o. l.«.

Den første samlingsregering fik en kort levetid, kun tre måneder. De danske nationalsocialister slog på stortromme for at vise den tyske storebror, at der var krummer i lillebror. Den 16. juni bekendtgjorde partiet, at det anerkendte L. S. som Danmarks eneste landboorganisation. Dagen efter meddelte Knud Bach offentligheden, at L. S., Bondepartiet og det nationalsocialistiske parti ville sætte alle kræfter ind for at kuldkaste vort partipolitiske system. Kræfterne slog dog ikke til. Den 2. juli vedtog de overvældende store rigsdagspartier en udtalelse om enigt samarbejde for at bevare den bestående forfatning som grundlag for vort politiske liv. Og et nimbandsudvalg blev oprettet. Det bestod af 2 medlemmer fra hvert af de fire gamle partier og 1 fra Retsforbundet. Udvalget skulle stadig holdes underrettet om regeringens arbejde og stadig være samlet, når Rigsdagen var hjemsendt.

Regeringens sammensætning var genstand for en del kritik. Fra konservativ side krævede man P. Munch fjernet. Man pålagde ham som udenrigsminister det største ansvar for vor ringe modstand den 9. april. Også forsvarsministeren Alsing Andersen ønskede man fjernet. Sandheden var dog, at hele ministeriet Stauning-Munch påtog sig det fulde ansvar for såvel udenrigs- som indenrigspolitikken i deres regeringstid. Der blev også rejst krav om fagministre i stedet for ministre uden portefeuille. Kredse af større forretningsdrivende ville have nogle »ikkepolitikere« eller måske kønnere sagt »kloge forretningsmænd« ind i regeringen.

Det sidste krav så Rigsdagen bort fra. Der blev enighed om at danne en ny regering på 12 medlemmer udelukkende fra de fire gamle partier. For at understrege partiernes og derigennem folkets sammenhold i stillingen mod tyskerne skulle der være to udenrigsministre, den radikale P. Munch og venstremanden dr. Krag. Men da Stauning mødte på Amalienborg med sin ministerliste, fandt Majestæten den ikke tilfredsstillende med hensyn til udenrigsministerposten og henviste desuden til de i pressen fremsatte krav om nogle regeringsmedlemmer, der stod uden for Rigsdagen.

Stauning måtte igen forhandle med de fire partier, og den 7. juli kom man så vidt, at regeringens sammensætning blev fastslået, mens der endnu

var delte meninger om personspørgsmålet. Samme dag blev Bording enig med landboorganisationerne om en ny egentlig krigstidskornlov med opfodringsforbud, afleveringspligt, maksimalpriser, fordeling af det indkomne korn m. m. Landets beholdning af foderkorn var formindsket med ca. 40 pct., siden importen blev standset, og det ville gøre en betydelig nedsættelse af husdyrbestanden uundgåelig.

Ved mødets begyndelse kom Hauch og bad Bording om en kort privat samtale. Den gik ud på, at Venstre havde vedtaget, de ville have en mand fra partiet til landbrugsminister. — Men det bliver ikke mig, sagde Hauch. Jeg har sagt nej.

Bording vidste derfor ikke, om han selv kom til at forelægge kornloven i Rigsdagen, men forhandlede videre, så det hele var klappet og klart klokken to om natten. Da han ingen bil havde og ingen kunne skaffe, måtte han gå den lange vej hjem til Kastrup. Det tog over en time, men var en sund tur, og da han endelig kom i seng, sov han roligt og godt. Næste dag spurgte han Stauning, hvordan det gik med Venstres krav. — Det gik i sin mor igen, sagde Stauning. Jeg havde ikke lyst til at skifte landbrugsminister.

Den 8. juli blev samlingsregeringen udnævnt. Den bestod af 4 socialdemokrater, statsminister Stauning, finansminister Buhl, landbrugsminister Bording og arbejds- og socialminister Kjærbøl, 2 venstremænd, forsvarsminister Brorsen og indenrigsminister Knud Kristensen, 2 konservative, handelsminister Christmas Møller og kirkeminister Fibiger, 2 radikale, undervisningsminister Jørgen Jørgensen og udenrigsminister Scavenius, 2 uden for partierne, justitsminister statsadvokat Harald Petersen og minister for offentlige arbejder ingeniør Gunnar Larsen.

MEINEN BESTEN DANK, CHRISTIAN REX

Det var en hård pille at sluge for den langt overvejende del af befolkningen og for det ny samlingsministerium med undtagelse af Gunnar Larsen, da Scavenius som udenrigsminister straks fremkom med den be-

rygtede erklæring: — Ved de store tyske sejre, der har slået verden med forbavselse og beundring, er en ny tid oprundet i Europa, der vil medføre en nyordning i politisk og økonomisk henseende under Tysklands førerskab. Det vil være Danmarks opgave herunder at finde sin plads i et nødvendigt og gensidigt aktivt samarbejde med Stortyskland.

Gunnar Larsen måtte naturligvis også give sit besyv med. Han erklærede det for sin pligt at yde sin medvirken til at gennemføre den omstilling i Danmarks økonomiske og sociale liv, som var en nødvendig følge af de ændrede vilkår.

Det gjorde de to mænd urørlige. En fjernelse af dem ville uvægerligt have medført et tysk indgreb i vor forfatningsmæssige ret. Det viste sig også, at da »ikkepolitikeren« justitsminister Harald Petersen delte synspunkt med regeringens flertal, krævede tyskerne snart hans afgang. At de radikale ikke længer regnede Scavenius for partifælle, er utvivlsomt. Også, at P. Munch aldrig ville have talt sådan. Selv tyskerne vidste, at erklæringen ikke var udtryk for de politiske ministres eller befolkningens indstilling. Når Scavenius talte, som han gjorde, var det sikkert heller ikke af kærlighed til tyskerne, men han mente, de ville sejre. Kold overvejelse sagde ham derfor, at vi måtte se det uafvendelige i øjnene og gennem imødekommenhed redde, hvad vi kunne af frihed og selvstændighed.

Det afgørende for Bordings deltagelse i regeringen sammenfatter han i tre punkter.

1) Partiets tro på, at han som den mangeårige landbrugsminister var bedst egnet til at varetage de danske interesser i forhandlingerne med tyskerne om landbrugsspørgsmål. — 2) At danske interesser måtte være enebestemmende for hans stilling til alle politiske spørgsmål. — 3) At regeringen altid var i overensstemmelse med det store flertal i befolkningen, repræsenteret af Nimandsudvalget og Rigsdagen.

Det siger sig selv, at regeringen arbejdede under spændte og utrygge forhold. Den efterkom ingen tyske krav af betydning, før alt var gjort for at slippe udenom, og før kongen og Nimandsudvalget havde godkendt dem. Efterhånden måtte nogle ministre træde tilbage for »ikkepolitikere«,

der dog alle var embedsmænd og afholdt sig fra at støtte Scavenius og Gunnar Larsen i deres gentagne og uantagelige forsøg på at tækkes tyskerne.

Inden for administrationen var forholdene næsten værre. Tyskerne blandede sig i alt muligt og kom med den ene urimelige fordring efter den anden. Det gjaldt om at vise tilsyneladende velvilje, mens man tålmodigt og sagligt trak forhandlingerne ud i det længste. Mangen en sag blev saboteret ihjel, mangen lempet ned til gavn for befolkningen. Den kunst lærte ministrene, vore dygtige organisationsledere og vore embedsmænd til gavns. Justitsminister Thune Jacobsen opnåede vist mesterskabet i at argumentere mod tyskerne og vende op og ned på en sag, så den aldrig fik ende. Det kunne være en ubehagelig, ja ydmygende kunst. Vilklårene var næsten så ulige som muligt. Tyskerne havde magten politisk, økonomisk og retsligt, så vidt som de satte retten i spydstagen. At tage den værste brod af spyddet lykkedes ikke helt sjældent, og det var nok en god del tålmodighed og resignation værd.

I landbrugsministeriet blev der straks tovtrækning om levering af levnedsmidler til tyskerne. De forlangte visse store kvanta først, og så kunne vi selv slås om resten. Det betød, at en lille høst og nedgang i smør- og svineproduktionen ville give landets befolkning en kummerlig sulteføde. Vi holdt derfor venligt, men sagligt på, at en sådan ordning ville kræve tvangsudskrivning hos landmændene, og den kunne ikke gennemføres. Det skulle nok vise sig, at fødevarerne forsvandt ad usporlige veje fra landet til byerne, og så ville tyskerne aldrig få de store, udskrevne kvanta. Hvor der intet var, kunne man ikke tage noget. Det danske folk måtte nødvendigvis sikres først, eventuelt ved rationering. Derefter kunne tyskerne få resten. Ved mange forhandlinger og megen tålmodighed lykkedes det at hale denne ordning i land.

Den kornlov, Bording var kommet til enighed med landboorganisationerne om, mens dannelsen af samlingsregeringen stod på, blev vedtaget den 25. juli. Afleveringspriserne var 29 kr. for 100 kg rug, 28 kr. for hvede, 25 kr. for byg, havre og blandsæd. Regeringen havde givet Bording bemyndigelse til at sætte priserne endnu 1 kr. op, hvis landbo-

organisationerne krævede det. Både inden for fagforeningerne og det radikale parti blev der rejst kritik mod de høje priser. Bording indrømmede, de var sat i overkanten, men holdt på, at det ikke alene var forsvareligt, men nødvendigt. Det skulle sikre en kornproduktion, der fuldt ud dækkede samfundets behov. En lavere pris ville gøre tvangsafleveringen meget vanskelig at gennemføre. Desuden blev byrden alene pålagt de 80.000 landbrug, der havde over 8000 kroners grundskyld. De 120.000 mindre landbrug var fritaget. Endda opnåede man at få stillet 1 mill. tønder korn til rådighed for de allermindste brug. Endelig var der enighed om inden for regeringen, at landbrugets stilling fra 1932 til 1940 havde været ugunstig i forhold til byerhvervenes, så det måtte nu i nogen måde udjævnes.

Den almindelige tro, at kornpriserne gav det store landbrug særlig gode vilkår i krigsårene, er noget af en fejltagelse, hævder Bording. Den egentlige grund var, at vi havde fire høstår over middel, og de gav hver ca. 10 mill. tønder korn mere end det ene år, da høsten slog fejl og satte produktionen ned til en trediedel. To dårlige høstår ville i væsentlig grad have forringet det store landbrugs økonomi. Og de ville uden tvivl have medført tyske krav om en følelig nedsættelse af vore rationer. Tyskerne var imod os. Vejret holdt med os. De gode høstår gav naturligvis landbruget gode indtægter, men var også af største værdi for hele samfundet både indadtil og udadtil. En grund til det rige høstudbytte var foruden vejret de allerede gennemførte grundforbedringsarbejder og jordens gødningskraft, der langt overgik tilstanden ved udbruddet af den første verdenskrig.

En anden side af sagen var, at krigsårenes landbrug måtte blive rovdrift. Det kunne gå en tid, men efterhånden blev jorderne udpint, besætningerne reduceret, bygningerne ikke vedligeholdt, maskiner og redskaber ikke fornyet på grund af afspærringen mod vest. Også tyskernes beslaglæggelse eller ødelæggelse af mange hundrede landejendomme betød et føleligt tab.

Det tyske pres på regeringen i sommeren 1940 kulminerede med planen om en dansk-tysk mønt- og toldunion. Efter henvendelse fra den

tyske ambassadør Ritter gik Scavenius ind på at fremlægge det foreløbige udkast til drøftelse i et ministermøde. Han mente som Ritter, at tyskernes sejr var sikret, og derfor tjente det os bedst at forhandle med dem om økonomisk sammenslutning allerede nu. En udsættelse til efter krigen kunne medføre, at vi slet ikke blev spurgt, men fik mindre gode betingelser dikteret.

Aftenen efter ministermødet kom Bording hjem fra en jyllandsrejse. Han blev ringet op af Christmas Møller, der satte ham ind i sagen. De var rystet begge to. — Det betyder økonomisk indlemmelse i Tyskland, sagde Bording. — Det kan vi aldrig gå med til. — Christmas Møller havde den samme mening. Hele ministeriet med undtagelse af Scavenius og Gunnar Larsen satte alt ind på at forhindre unionen, men det tog lang tid, før tyskerne måtte opgive deres plan. Scavenius truede med at gå ud af regeringen. Det gjorde han flere gange, men det blev ved truslen. Var han gået, havde regeringen været endnu mere vanskeligt stillet. Det kunne have medført tyskernes overtagelse af styret.

To andre krav, som var i strid med vor neutralitet, men som heldigvis også led skibbrud på trods af Scavenius og Gunnar Larsen, var udsættelsen af falske sømærker ved Esbjerg for at vildlede englænderne og bevæbningen af danske handelsskibe. Efter måneders nej fra regeringen og Rigsdagen rørte tyskerne ikke mere ved de pinlige spørgsmål.

Christmas Møller og Bording havde været medlemmer af Folketinget siden valget i september 1920, det første efter genforeningen. Nu var der ikke andre tilbage af den årgang. De havde ikke samme politiske indstilling, men satte stor pris på hinanden. Bording siger om Christmas Møller, at han var en god demokrat og en af dem, der gjorde mest til, at nazismen fik så ringe tilslutning i Danmark. Han var retsindig i sin optræden, hurtig og sikker i opfattelsen, uselvisk, en stærk modstander af det tyske voldsregimente. Den 2. oktober 1940 fik tyskerne ham fjernet fra regeringen, en tid efter fra Nimandsudvalget, dernæst fra Rigsdagen. Den 1. maj 1942 flygtede han til England for at lede den frie danske bevægelse der.

Hel- og halvnazister, fremstående erhvervsfolk og andre var foran i den agitation for »udrensning«, som tyskerne stod bagved. Efter Christmas Møller blev mænd som Hartvig Frisch, Hedtoft og H. C. Hansen tvunget til at trække sig helt eller delvis tilbage fra arbejdet i Rigsdagen og partierne. Et stormløb mod Stauning blev afvist. Sidst i december 1940 forlangte tyskerne ham fjernet og fik naturligvis stærk tilslutning af deres danske medløbere. Visse andre så heller ikke ugerne, at arbejderbevægelsen blev svækket. Men de socialdemokratiske ministre stod last og brast med Stauning, og den 30. december vedtog partiet ved et møde i Rigsdagen, at ingen af dets medlemmer måtte træde ind i en eventuel ny regering. Da det nationale samarbejde i så fald ville miste sin kraft, sluttede de andre partier sig også sammen om Stauning. Tyskerne måtte undlade at trumfe deres vilje igennem mod et så kraftigt dansk nej. Det er betegnende for deres gransken i hjerter og nyrer, at de blandt andre mærkelige statsministeremner havde grev Knuth, Knuthenborg, på ønskelisten. Han blev siden straffet for blodskam.

Stauning ledede regeringen til sin død den 3. maj 1942. Trods svindende kræfter og det stærke nervepres svigtede han ikke land og folk. Han var alle virkelige danskes samlingsmærke ved siden af kongen i de to første år under besættelsen. En anden politiker, dr. Krag, døde den 10. september. Det var også et stort tab for landet. Hans indsats i tredivers krisear og i den nationale samling mod tyskerne havde været mærkbar.

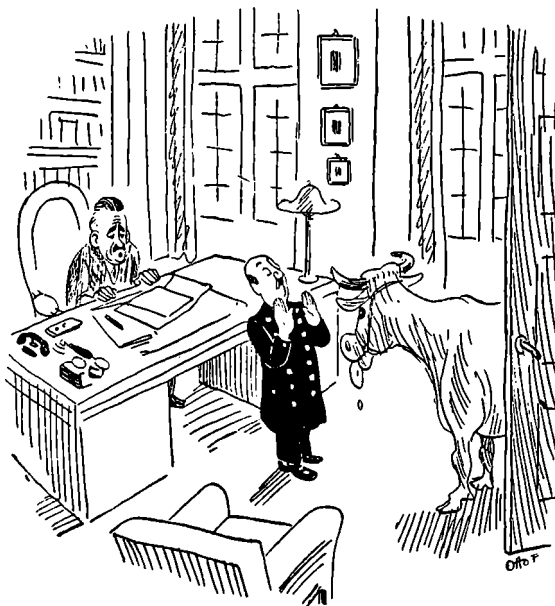
I det sidste år før Staunings død havde Vilh. Buhls personlighed gjort sig stærkt gældende både inden for partiet og i det danske samarbejde. Man anså ham for selvskrevet til at blive den kommende statsminister. Scavenius så dog anderledes på det. — Buhl og Bording er kun børn i politik, sagde han en dag. Det forhindrede ikke Buhl i at blive Staunings efterfølger og i at føre den sejge kamp mod tyskernes overgreb videre, skønt Rigsdagens tysksindede elementer blev mere og mere udæskende. De angreb på det groveste både regeringens medlemmer og Rigsdagens flertal, der var så godt som afskåret fra at forsvare sig. Kun angriberne havde talefrihed.

»Meinen besten Dank. Christian Rex«. Så kort og hjerteligt svarede kongen på Hitlers fødselsdagshilsen den 26. september 1942. Det store Tysklands store fører rasede og afbrød den »diplomatiske« forbindelse med Danmark, men da han havde nok at bestille som feltherre, overlod han sin udenrigsminister von Ribbentrop at ordne det lille besatte land. Von Ribbentrop havde også noget at gøre. Det trak ud til november, inden han overkom at sende bud efter Scavenius og meddele ham ved en samtale i Berlin, at de danske forhold langt fra var, som de skulle være, og at vi måtte have en ny og bedre regering, helst med Scavenius som statsminister.

Det må siges til ære for Scavenius, at han ikke kunne imødekomme det sidste krav, men sagde rent ud, han var uegnet til at lede regeringen. Da Ribbentrop også nævnte kongens telegram som fornærmeligt og ville lægge ansvaret derfor på Buhl som statsminister, sagde Scavenius, at hvis ansvaret skulle være en ministers, måtte det være hans som udenrigsminister.

Det var ikke gode efterretninger, Scavenius kom hjem med. Buhl skulle ofres på Hitlers alter. Det kom man ikke udenom. Der blev stort røre på Christiansborg. Nogle mente, vi skulle opgive at danne regering, at det var håbløst, når tyskerne efter for godt befindende kunne opløse

Afvist deputation.

Ministerial-betjenten: *Ministeren tager ikke imod om tirsdagen!*

I december 1947 slap en ko løs i Kødbyen og trængte helt frem til Slotsholmsgade, hvor også landbrugministeriet er beliggende. Episoden inspirerede Otto Frederiksen til ovenstående tegning i »Nationaltidende« 3/12 1947.

den igen. Buhl holdt dog stærkt på, at vi måtte fortsætte med en anden statsminister og gøre, hvad gøres kunne for at have hånd i hanke med styrelsen af landet under de svære kår. Hans ord fik overvejende tilslutning, og han foreslog nationalbankdirektør Bramsnæs som statsminister. Det fik også almindelig tilslutning.

Den 5. november blev Renthe Fink, der ikke længer var i København, afløst af Werner Best som det tyske riges befuldmægtigede i Danmark. Hans første opgave var at gennemføre regeringsskiftet, og han ønskede at få Scavenius til statsminister, men fik samme svar, som Ribbentrop havde fået. Scavenius beklagede, at han ikke var egnet, men foreslog på regeringens og Rigsdagens vegne Bramsnæs. Det gik Best ind på, men da Bramsnæs først nu blev spurgt og havde overvejet sagen, tiltroede han sig ikke kræfter til at tage byrden på sig. Hans helbred var ikke godt.

Nu blev opmærksomheden rettet mod Hauch. Nogle socialdemokrater trykkede sig ved tanken derom, men Bording, der først havde nævnt Hauch som redningsplanke, gik stærkt i brechen for ham af tre grunde. Han var så god en dansk mand som nogen. Han var en stærk mand med gode nerver. Han var landboorganisationernes førstemand, og tyskerne havde hele tiden vist, at de kendte bøndernes og arbejdernes afgørende betydning for produktionens opretholdelse i størst mulige omfang, og derfor havde de været mindre aggressive over for disse to befolkningsgrupper end over for andre.

Best var utålmodig. Der skulle straks træffes en afgørelse. Socialdemokratiets og fagbevægelsens repræsentanter blev sammenkaldt i hast en sen aften. Buhl og Bording anbefalede indtrængende, som forholdene lå og for at undgå Scavenius, at man opfordrede Hauch til at danne regering. Beslutningen blev næsten enstemmigt vedtaget. De andre partier kom man let overens med.

Næste dag gik Scavenius til Best med det ny forslag og fik mod alles forventning afslag. Hvad grunden var, udtalte Best sig ikke om. Men Hauch havde en søn og en svigersøn i den engelske hær, den første som flyver, den anden som læge. Det vidste tyskerne rimeligvis. De var altid

godt underrettet. Og nu stillede Best nogle krav, som skulle opfyldes, hvis en ny regering kunne vente at blive godkendt.

Buhl, Alsing Andersen og Fibiger måtte fjernes. Jørgen Jørgensen kunne slippe med at blive overflyttet til et andet ministerium. Han og Fibiger havde ikke gjort fyldest som henholdsvis undervisnings- og kirkeminister. Hvad kunne der ikke fra to så betydelige kulturposter have været udrettet for en sammensmeltning af tysk og dansk åndsliv! Endvidere ønskede hr. Best et særligt socialministerium oprettet under Laurids Hansen, formanden i De samvirkende Fagforbund. At Scavenius blev statsminister, anså Best nu som absolut påkrævet.

Det var ydmygende for regeringspartierne at danse efter tyskernes pibe. Det var endnu værre helt at lægge magten i tyskernes hænder. Skønt man regnede med, at en ny situation når som helst kunne gøre en dansk regering utænkkelig, mente flertallet, det var i befolkningens interesse at trække tiden ud i det længste. Kongen stod urokkelig på Rigsdagens side. Der var også et par små lyspunkter. Den ynkelige Frits Clausen havde som fører for de danske nazister gjort landet den tjeneste at forkludre bevægelsen, der ellers med en stærk mand i spidsen kunne have været farlig. Best var gået ind på det udtrykkelige krav fra Scavenius, at ingen, der sluttede sig til nationalsocialisterne, måtte optages i regeringen. Dertil kom, at Scavenius havde været udenrigsminister så længe, at han næppe kunne gøre større skade som statsminister, når regeringens store flertal nød tillid i den danske befolkning. Knud Kristensen var den eneste af de gamle ministre, der nægtede at gå ind i en Scavenius-regering. Men Venstre ville som parti deltage på lige fod med de andre partier.

Den 10. november 1942 blev vor sidste regering under knigen oprettet. Den bestod af 3 socialdemokrater, Bording, Kjærboel og Laurids Hansen, 2 venstremænd, Brorsen og Elgaard, 1 konservativ, Halfdan Hendriksen, 1 radikal, Jørgen Jørgensen, og 6 »ikkepolitikere«, Scavenius, Thune Jacobsen, Gunnar Larsen, Kofoed, Holbøll og Højberg Christensen.

Da Scavenius den 11. november for første gang talte i Rigsdagen som statsminister, gjorde han blandt andet det synspunkt eller den forvisning

gældende, at den samlede regering var enig med det danske folk om at føre en politik, der var i overensstemmelse med, hvad landets politiske og økonomiske vilkår bød såvel på historiens baggrund som under fuld hensyntagen til disse års verdensbevægende begivenheder på det europæiske kontinent, og som tillige var bedst egnet til at føre Danmark igennem nutidens vanskelige kår og betrygge vor fortsatte beståen som frit og selvstændigt folk.

Man kan egentlig ikke sige, det var at smøre tyskerne om munden.

DANMARKS FORSYNINGSMINISTER

Om krigens gang må der læses andet steds, hvis man ikke har den i frisk erindring. Her skal kun siges, at vinteren 1943 pegede tydeligt mod Tysklands fald. Samtidig blev modstandsbevægelsen i Danmark stærkere og stærkere og gjorde regeringens stilling mere og mere vanskelig. Et politisk spørgsmål af største betydning meldte sig også. Rigsdagens valgperiode udløb den 3. april. Hvis tyskerne ikke tillod, der blev udskrevet valg, havde vi ingen lovlig rigsdag længer. Det lykkedes for Scavenius, hvad måske ingen anden statsminister kunne have opnået, at få Best og gennem ham Berlin til at lade vort grundlovmæssige krav om valg stå ved magt. Helt frit kunne valget dog ikke blive. Det kommunistiske parti var ophævet ved magtbud, og det tyske parti i Nordslesvig ville ikke deltage, men skulle fremtidig have sine politiske interesser varetaget af et kontor under statsministeriet.

Valget blev afholdt den 23. marts, og valgdeltagelsen blev den største, vi nogen sinde har haft. 89,5 pct. af vælgerne stemte. Deraf udgjorde nationalsocialisterne kun 3 pct., så hvis man ikke vidste det før, vidste man nu, at den danske front var ubrudt, at en nazistisk regering var umuliggjort her i landet. Den tilkendegivelse var et så stort gode, siger Bording, at mange synder må tilgives Scavenius, fordi han fik valget gennemført. Han var sikkert hverken tyskvenlig eller nazistvenlig, han var, som Stauning engang havde sagt, overhovedet ikke venlig.

Bordings lod havde ikke været misundelsesværdig under besættelsen. Han måtte forhandle med de forhadte tyskere, være med til at skære landbrugets krav ned og begrænse den danske befolknings forbrug af levnedsmidler. Det var ikke lysteligt, men nødvendigt, som forholdene lå. Valget skulle vise, om vælgerne i den fjerne Herningkreds forstod og godkendte hans arbejde. Det viste sig, at de anerkendte det. Hans stemmetal blev en fremgang på 60 pct., fra 4582 ved det foregående valg til 7218 nu.

Kort tid efter bragte venstrebladet »Vestkysten« en artikel om »Danmarks Forsyningsminister«. Det var ny toner fra den kant.

»Medens virakken bølger om landets handelsminister, Halfdan Hendriksen, sidder oppe i et andet ministerium landets egentlige forsyningsminister, upåagtet af den store offentlighed, fordi han så sjældent træder offentlig frem, men anerkendt af alle i den snævre kreds omkring Christiansborg og den røde bygning. Det er landbrugsminister Kr. Bording, manden, som har fået det ansvar lagt på sig at skaffe fødevarer frem, smør, kød, lidt flæsk, fisk, og desuden alt det indenlandske brændsel: Tørv, brunkul, brænde. Der er ingen, som udbryder i lovtaler over ham, ikke engang hans egne, og det er forkert, for han har i disse år udført et arbejde, som burde have gjort ham til en af de populæreste mænd i landet. Men han får de mange skældud, og handelsministeren får den store hyldest.«

Den lange artikel slutter sådan: »Det er en langt mere påskønnet opgave at fordele end at fremskaffe. Den, der fordele og forstår at appellere til det taknemlige, bliver en stor mand, medens den, der skal skaffe varerne frem og derefter ofte må navigere mellem interesser, som ikke helt falder sammen, let får skældud fra to sider. Og det fortjener Bording altså ikke. Vel har der, især i gamle dage, været anledning til at gå i rette med landbrugsministeren, for et stædigt anlæg har han jo, og især har haft, og vi har også her i bladet haft vore ture med ham og får det sandsynligvis adskillige gange endnu, men uoverensstemmelser på enkelte punkter bør ikke føre til, at man ikke giver en mand, hvad han kan tilkomme.«

Halfdan Hendriksen fik vel ikke mere påskønnelse, end han ærligt fortjente på grund af sine hyggelige meddelelser i radioen om nogle ekstratiladelinger, lidt julekaffe, lidt hvedemel til julebagværk, lidt sommersyltesukker. Når Bording en sjælden gang lod sin røst høre i æteren, stillede han ikke kærkomne gaver i udsigt, men kom med alvorlige henstillinger. Således i slutningen af marts 1942:

»Forsyningen med levnedsmidler til Danmarks befolkning har ikke i de sidste 25 år været ude for så stor fare, som den er i dette forår på grund af sommertørke, vinterkulde og ingen mulighed for tilførsler udefra.«

Han slutter: »Der må gøres alt for at få jorden til at yde det mest mulige. Det turde være en selvfølge, at landmændene gør det. Men for alle andre, der forvalter en større eller mindre plet af Danmarks jord, må det være en national pligt at beså eller beplante selv den mindste jordstrimmel med planter, der tjener ernæringen. På jo bredere basis ernæringsproduktionen er anlagt, des bedre og sikrere er det for os selv. Vi kan tåle mange ulykker, vi kan bære mange savn, vi kan undvære meget, eet kan vi ikke undvære: Det daglige brød.«

I sommeren 1943 fik »Danmarks Frihedsråd« modstandsbevægelsen organiseret, så den blev en virkelig magtfaktor. Der kom våben fra England. Den engelske radio og illegale blade var bevægelsens talerør. Sabotage og henrettelse af stikkere hørte så at sige til dagens orden. Tyskerne slog igen, men ramte tit i blinde. Regeringen manede til ro og orden. Det havde ringe virkning, og inden for ministeriet var man klar over, at forhandlingspolitikken snart måtte helt opgives. At træde tilbage i åben erkendelse af, at man ikke magtede opgaven, var en ynkelig udvej, beskæmmende over for det danske folk, en billig triumf for tyskerne. Det gjaldt om at holde ørerne stive, til fjenden kom med bestemte krav, som ministeriet, Nimandsudvalget og kongen lige så bestemt måtte afvise.

Det glippede i første omgang, fordi tyskerne gav efter. Den 4. august krævede Best, at domme over danske »krigsforbrydere« skulle skærpes stærkt og straffe på over otte år afsones i Tyskland. Sagen blev drøftet i et ministermøde. Bordings bidrag til diskussionen gik ud på, at hvis

Ministeriet Hedtoft 1950.

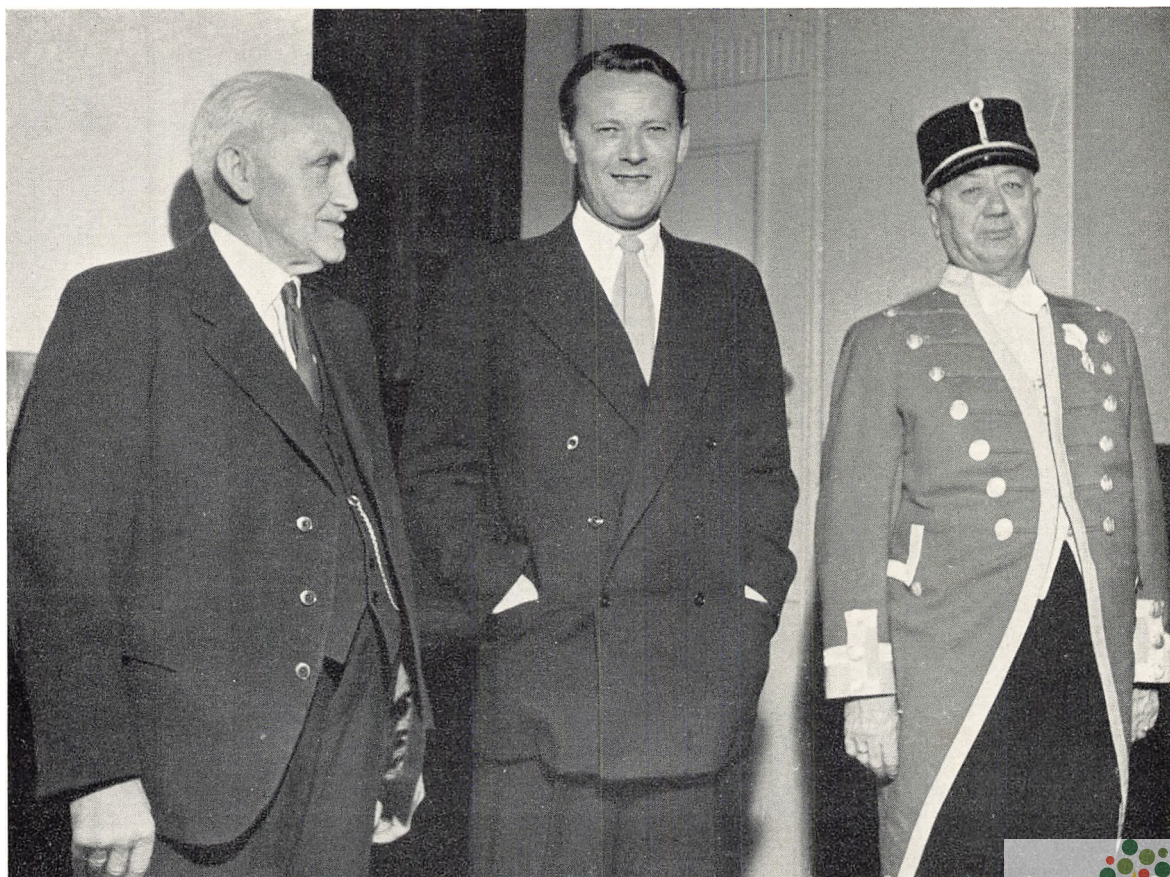

Bordning afgiver landbrugsministeriet til Carl Petersen, der samtidig afgiver ministeriet for offentlige arbejder til Frede Nielsen. 1950.

Æblehøst i Kastrup.

Bording og Krag efter afskedsaudiens hos kongen. 1950.

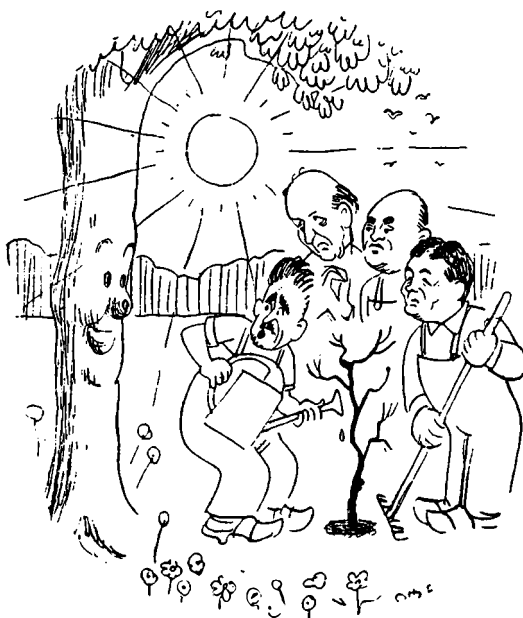
tyskerne selv ville forsøge at nedkæmpe sabotagen, måtte regeringen trække sig tilbage nu. Man vedtog at sige nej til Best og samtidig foreslå, at der skulle dannes en ny regering med en anden statsminister for om muligt at skaffe mere ro til veje. Det var et forslag af Scavenius selv. Da Best fik ministeriets svar, trak han følehornene til sig, hvad straffedommene angik, men holdt på, at regeringen skulle fortsætte.

Igen havde Scavenius gjort lidt gavn. Endnu engang havde forhandlingspolitikken vundet en lille sejr. Men fristen blev kun stakket. I en række provinsbyer tog befolkningen sagen i deres egen hånd og gjorde oprør mod besættelsesmagten. Det begyndte med generalstrejke i Esbjerg, derefter i Odense, og slag i slag fulgte voldsomme demonstrationer i Ålborg, Fredericia, Helsingør. De gæve kulsviere i den gamle sundtoldsby overdængede tyskerne med tørv fra vogne på gaden, en mere beskæmmende end farlig beskydning.

I Odense gik det så blodigt til, at den tyske overgeneral von Hanneken endelig kunne tage magten fra sin civile medbejler dr. Best. Den brøsigte krigsmand, der siden viste sig at være storbedrager i pengesager, sendte grumme rapporter til Berlin og dirigerede store troppemasser mod København, hvor han mente, hovedslaget skulle stå.

Best blev kaldt til Berlin, og den 28. august kom han tilbage med krav, der blev afgørende for den danske regering. Den skulle straks erklære

Når kommer våren vel?

Bøgen er allerede sprungen ud tre uger før normalt, hvorimod det politiske forårsforlig lader vente på sig.

Bøgen: *Og hvordan går det så med jeres lille træ?*

Tegning af Otto Frederiksen, »Nationaltidende«, april 1948.

undtagelsestilstand over hele landet. Af de mange drastiske foranstaltninger, det ville medføre, skal her kun nævnes: Oprettelse af hurtigdomstole til pådømmelse af handlinger, der stred mod de til oprettelse af sikkerhed og orden udstedte anordninger. For sabotage og enhver medvirken hertil, for angreb mod den tyske værnemagt og dens medlemmer samt for besiddelse af skydevåben og sprængstoffer efter den 1. september 1943 skulle der ufortøvet indføres dødsstraf. Odense by skulle inden fem dage betale en bod på 1 mill. kroner. De skyldige i uroen der skulle udleveres til tyskerne inden 5. september, ellers ville ti af byens indbyggere blive arresteret som gidsler.

Regeringens svar blev, som man kunne vente. En redegørelse for dens stilling sluttede med disse linjer: En iværksættelse af de fra tysk side krævede foranstaltninger ville tilintetgøre regeringens muligheder for at holde befolkningen i ro, og regeringen beklager derfor, at den ikke kan finde det rigtigt at medvirke til disse foranstaltningers gennemførelse.

Kongen, ministeriet og Nimandsudvalget stod samlede bag svaret, der efter et statsrådsmøde blev tilsendt Best. Kongen takkede sine medarbejdere for godt sammenhold og udtalte håbet om, at det var den korteste tid, der nu var tilbage, inden landet blev befriet. Hans helbred var svagt, men hans tro på Danmarks befrielse stærk. Buhl takkede igen kongen på regeringens og befolkningens vegne.

Best var så godt som sat uden for spillet. Nu optrådte von Hanneken i al sin vælde. Natten mellem den 28. og 29. august indførte han tysk militærdiktatur i landet. Det gik slag i slag i løbet af natten og den følgende dag. Kongen blev tyskerne fange. Hans fængsel var Sorgenfri slot. Den danske hær blev afvæbnet i alle garnisoner. Skønt den havde ordre til at overgive sig, blev der kæmpet hårdt flere steder mod tyskerne overmagt. Til deres store ærgrelse fik de kun fingre i en ringe del af flåden. Skib på skib blev sprængt eller sænket for næsen af dem. De »stormede« Radiohuset og kneblede pressen, så det sidste svage skin af tale- og trykkefrihed blev udslettet. En række arrestationer, også af nogle rigsdagsmænd, skulle yderlig tjene til at skræmme befolkningen i et musehul. Vistnok få lod sig skræmme. Den almindelige følelse landet

over var både vrede og lettelse. Nu havde vi endelig krig med Tyskland, åben krig, ganske vist uden andre håndgribelige våben end den skjulte modstandsbevægelses.

Om morgenen den 29. august fik Bording telefonisk bud om at møde i udenrigsministeriet og medtage en forsvarlig madpakke. Det lød mystisk og gjorde ikke hans familie rolig. Skulle ministrene lukkes inde, så de ikke engang kunne få mad ude fra? Eller skulle de sendes bort i lukkede vogne, henvist til at opretholde livet på ubestemt tid ved hjælp af deres madpakker? Bording trøstede sin familie med, at han næppe skulle skydes med det samme. I så fald havde en madpakke ikke været nødvendig.

Ingen af de skumle anelser slog til, men sammenkomsten var alvorlig nok endda og varede i to dage. Ministeriet havde meget at forhandle om. Tyskerne ønskede en regering med udelukkende ny mænd, som kunne godkende, hvad den gamle regering havde nægtet. Men det var umuligt at oprette en dansk regering på de vilkår. Det ville ikke alene Rigsdagen, men befolkningen pure afvise. Desuden var Rigsdagen lige så vel som ministeriet sat ud af funktion. Heldigvis så tyskerne bort fra en national-socialistisk regering. Valget i marts havde vist, hvor småt det stod til med de danske nazister. Politisk set måtte vi give op. Men administrationen måtte føres videre for at undgå det rene anarki. Departementscheferne skulle som hidtil lede de forskellige kontorer under embeds-ansvar, uden regeringsansvar.

Efter at have truffet disse og flere bestemmelser indgav ministeriet sin afskedsbegæring til kongen. Han nægtede klogelig at modtage den. Vi havde derfor stadig en regering, som ganske vist ikke fungerede, men var »hvilende«. Så længe det stod ved magt, kunne en ny regering ikke dannes i overensstemmelse med grundloven.

Da forhandlingerne var endt, og Bording trængte til de hjemlige madgryder igen, blev han hentet af Helga og hendes søster Herdis, der boede hos dem. Gensynsglæden var ikke ringe. På hjemvejen kom en yngre frue ud fra en villa i Kastrup og hilste hjerteligt på Bording og bød ham velkommen tilbage. Han kendte ikke noget til hende. Alle troede, at

tyskerne havde beholdt ham, sagde hun. Det kunne minde lidt, ganske lidt, om folkevisens »Kærling god«, der mødte Niels Ebbesen på hjemvejen fra Randers.

I den følgende tid gjorde tyskerne ny forsøg på at få oprettet en eller anden dansk regering, men blev afvist både af kongen og politikerne. De sidstes rette forum var Nimandsudvalget med Buhl som leder og en forstærkning på fire »hvilende« ministre, Bording, Elgaard, Halfdan Hendriksen og Jørgen Jørgensen. At tallet derfor blev tretten, og at det blev et udvalg »under jorden«, førte ingen uheld med sig. Buhl var en slags statsminister i det skjulte. »Regeringsmedlemmerne« holdt først møder i forskellige hjem i byen, siden i Rigsdagen, hvor Snapstinget blev det faste regeringssæde. Derfra holdt man den nødvendige forbindelse vedlige med administrationen, de politiske partier, modstandsbevægelsen, domstolene, erhvervskredse.

Lad Bording selv fortælle nogle personlige oplevelser fra den retsløse tid:

Efter den 28. august 1943 blev jeg et par gange underhånden opfordret til at gå under jorden, da det forlød, jeg skulle tages ved vingebenet. Men det passede mig ikke at skifte ham eller hjem. Det viste sig også, at tyskerne lod mig være i fred. Da Amager, havnekarveret og Østerbro lå særlig udsat ved bombing eller en eventuel invasion, rådede velmenende folk mig til at flytte, f. eks. til Frederiksberg. At Frederiksberg ikke var ensbetydende med sikkerhed, viste sig ved englændernes angreb på Shellhuset. Den franske skole med omgivelser gik med i købet, og det var måske krigens grufuldeste ulykke i København.

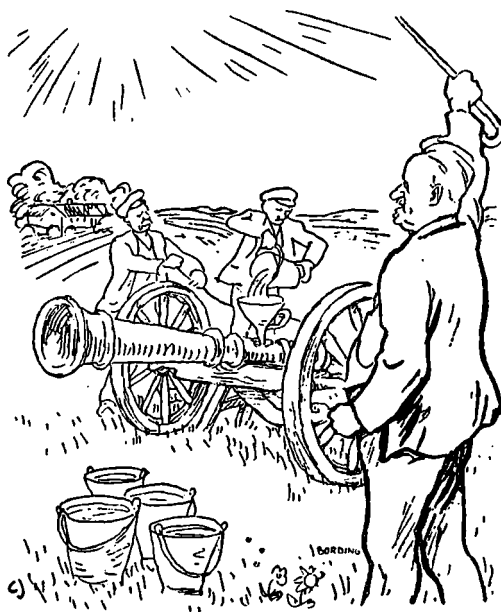
Under folkestrejken i juli 1944 kom en politibil med to civile betjente ud til mig i Kastrup. De bad mig køre med ind til et vigtigt møde i udenrigsministeriet. Helga sagde, at sådan en besked kunne enhver komme med, men vi kunne ikke se på folk, om der stak noget andet under. Betjentene viste deres legitimationskort frem og sagde, at overbetjent Chr. Madsen havde sendt dem herud, og ham kendte jeg nok af omtale. Det gjorde jeg. Han var en af vore bedste hjælpere i en snæver vending. Derfor tog jeg med. Amagerbrogade var en kampplads med barrikader

og skydning. Vi måtte køre udenom og se at slippe over Langebro. Den ene betjent var chauffør. Den anden brugte udrykningshornet. Tyskerne holdt broen besat med maskingeværer, men lod politibilen passere. Efter mødet, hvor den truende situation blev drøftet, kørte de samme folk Buhl og mig hjem. Nu var skydningen stilnet af, så vi tog vejen over Knippelsbro, der også var spærret undtagen for politiet. I halvmørke på den opbrudte Amagerbrogade dumpede bilen i et hul, og en ring punkterede. Gennem bilens radio fik vi tilkaldt en anden vogn fra politigården og kom endelig helskindede hjem.

Da næstformanden for fællesorganisationen Robert Nielsen døde, ville Helga og jeg med til begravelsen. Hans hjem var herude på Amager i nærheden af stranden. Også den dag knaldede skuddene på Amagerbrogade, men vi kunne gå ad nogle sideveje uden fare for at blive ramt. Der kom kun et par folk foruden os. Begravelsen måtte udsættes. Også ved Sundby kirkegård, hvor han skulle jordfæstes, var der ildkamp mellem tyskerne og nogle sabotører eller frihedskæmpere.

Den 19. september 1944 var jeg i rigsdagsbygningen og havde en samtale med Buhl om handelen med England efter krigen. Politikere og erhvervsfolk forhandlede jævnlig med hinanden om tilrettelæggelsen af landets økonomiske situation, når tyskerne efter alt at dømme snart måtte give op. Vi havde en god forbindelse med England gennem statskonsulent S. Sørensen, der opholdt sig i Sverige. Generalsekretær Høgs-

Udsigt til regn.

Indførelse af regnkanoer blev drøftet i landbrugskredse i 1948. Bording kommanderer: Givagt - nedbør!
Tegning af Carl Jensen i »Politiken«.

bro Holm fra Landbrugsrådet rejste af og til over Sundet med tysk tilladelse i »faglige ærinder«. Besøgene gjaldt Sørensen, så man uden at lyve kunne kalde dem faglige. Mens jeg talte med Buhl, blev der luftalarm. Vi blev snart underrettet om, at Christiansborg var afspærret, Politigården besat og politiet taget af tyskerne. Buhl og jeg slap ud gennem udenrigsministeriet, jordlovsudvalget og ad en kældertrappe i St. Jørgens Gård. På vejen derfra så vi tyske soldater drage af med en flok danske betjente. Sådan noget glemmer man aldrig. To af Helgas nevøer var politibetjente. Den ene var på ferie i Jylland og gik under jorden for at deltage i modstandsbevægelsen. Den anden blev taget på Politigården og måtte gennemgå Neuengammes og Buchenwaldes rædsler. Han bukkede ikke under, men kom hjem igen og er nu en rask færdselsbetjent.

Den 21. april, Oves fødselsdag, plejer vi hvert år at køre til Stenløse og lægge blomster på hans grav. I 1945 blev turen ud af byen noget besværlig. Ungarske soldater gjorde oprør, og tyskerne skød på dem i Gothersgade, da vi kom kørende. Vi blev jaget ind i Farimagsgade, men der knaldede det også. Tyske soldater standsede os ved Kommunehospital, kommanderede os ud af bilen, lod min svigersøn og hans 10-årige søn stå med armene i vejret og undersøgte dem fra øverst til nederst. Hverken far eller søn havde maskingeværer eller håndgranater i lommerne, og da vi andre så fredelige ud, og da der var blomster og kranse i bilen, fik den samlede familie endelig lov til at køre videre. Det var fjorten dage før tyskernes kapitulation.

DEN SIDSTE RONDE

Inden for de politiske partier var der ingen tvivl om, at Buhl skulle være statsminister i den regering, som måtte træde til straks efter krigens ophør for at skabe ro og ordnede forhold igen. En dag meddelte han Bording, at sagen blev drøftet mellem politikerne og de førende i

modstandsbevægelsen, og opfordrede ham til at overtage landbrugsministeriet, når tiden kom. Buhl sagde, det ville blive vanskeligt at opnå enighed mellem parterne om fordelingen af mandaterne, men han anså det for nødvendigt, at i alt fald de to tidligere erhvervsministre, Halfdan Hendriksen og Bording, kom med igen, både på grund af deres erfaring og deres arbejdskraft. Hvad skulle Bording sige andet end ja til en sådan henstilling? En tid efter meddelte Buhl ham imidlertid, at Frihedsrådet bestemt nægtede at gå med til dannelsen af en regering, hvor nogen af Scavenius regeringens medlemmer også fik plads. Buhl og Bording blev let enige i at bøje sig for Frihedsrådet. Der skulle være fuld enighed om den kommende regering.

»Det er jo ikke usædvanligt, at nogen skal være syndebukke,« siger Bording. »Når jeg sammen med andre gik ind i Scavenius regeringen, var det efter opfordring af Rigsdagens partier. Og disse partier sammen med kongen havde til enhver tid godkendt den politik, vi førte. Nu blev vi dømt af Frihedsrådet. Vi bøjede os for dommen — og magten. Men jeg har aldrig fortrudt, at jeg fulgte min partimæssige pligt, der efter mit skøn også var en fædrelandsmæssig pligt, til at fortsætte som landbrugsminister under Scavenius som statsminister. Jeg gjorde det for at gavne landet og skade tyskerne så vidt muligt. Jeg gjorde det med en god samvittighed, og den og ikke Frihedsrådet var den rette dommer for mig. Var jeg gået ind i den kæmpende modstandsbevægelse, hvis jeg havde været en ung mand? Jeg ved det ikke. Men eet ved jeg. Min livsudvikling havde fundet sted i fredstider, og mange års politisk erfaring måtte nødvendigvis under besættelsen give mig en indstilling, der blev den naturlige modstandsbevægelse for mit personlige vedkommende.«

Aftenen den 4. maj 1945 er uforglemmelig for alle danske, der oplevede den. Mørkelægningen blev fjernet, og der kom lys i vinduerne. Lys og dannebrogflag var baggrunden for det liv, der rørte sig på gaderne. Folk stimlede sammen og jublede og sang og var som een stor familie. En af Bordings naboer ville cykle ind til byen og kørte, som det havde været påbudt, med afblændet lygte. — Mand dog! råbte en rask dreng efter ham. Er De ikke klar over, at nu har vi fred i landet?

Den 5. maj begyndte tyskerne at drage ud af landet. På Amager landevej så Bording lange rækker af pjaltede, forkomne soldater, nogle med sammentømrede, klodsede trækvogne eller andre underlige køretøjer, nogle på cykler uden ringe, nogle kun med bylter på nakken. De marcherede ikke og sang ikke. Det var et ynkeligt syn. Men ingen af de mange tilskuere råbte efter dem, ingen hånede eller spottede dem. Det var gået anderledes til i Lübeck, da vore gode politibetjente kom i land der på vejen til Neuengamme. Tyske kvinder og børn overspyttede dem og overdængede dem med skældsord. Der er forskel på tysk og dansk mentalitet.

Nu modtog kongen endelig Scavenius regeringens afskedsbegæring, og den ny »befrielsesregering« blev udnævnt. Den bestod af 9 politikere og 9 medlemmer fra modstandsbevægelsen. Socialdemokratiet var repræsenteret af statsminister Buhl, finansminister H. C. Hansen, arbejds- og socialminister Hans Hedtoft og minister for offentlige arbejder Carl Petersen, de konservative af forsvarsminister Bjørn Kraft og handelsminister Fibiger, Venstre af indenrigsminister Knud Kristensen og landbrugsminister Erik Eriksen, de radikale af undervisningsminister A. M. Hansen. De 9 mænd fra modstandsbevægelsen var udenrigsminister Christmas Møller, justitsminister Busch-Jensen, trafikminister Alfred Jensen, kirkeminister Arne Sørensen, minister for særlige anliggender Mogens Fog samt ministre uden portefuille Henrik Kaufmann, Aksel Larsen, Frode Jakobsen og Juul Christensen.

Dermed var Bordings virksomhed som landbrugsminister afsluttet for bestandig — mente han. Den havde strakt sig over $18\frac{3}{4}$ år og været uden afbrydelse i 16 år. Før valget i november 1945 ville han også træde ud af Folketinget. Ved den socialdemokratiske partikongres i august havde man truffet den bestemmelse, at ingen af partiet kunne være rigsdagsmedlemmer efter det fyldte 70 år. Bording blev 70 år den førstkommende 11. april og syntes derfor ikke, der var grund til at vælge ham for et halvt år. Hans trofaste vælgere i Herningkredsen blev for en gangs skyld uenige med deres gamle folketingsmand. Han skulle vælges endnu engang, og det venneønske bøjede han sig for. Ved udgangen af april

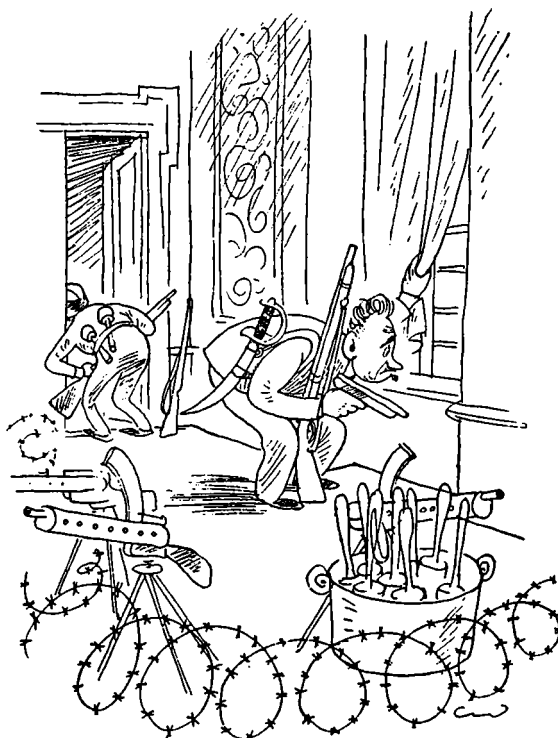
1946 faldt Bording endelig for aldersgrænsen. Ved en senere partikongres blev den trufne bestemmelse lempet, så nu kan socialdemokratiske tillidsmænd genvælges, selv om de er over 70 år.

Der blev skrevet mange og gode ord om Bording, da han fyldte støvets år. Samlede man det sammen fra alle partiets blade, kunne man få en broget hyldestbog ud af det. Her må nogle løsrevne stumper være nok.

Vilh. Buhl skrev blandt andet: »Når Bording har samlet så stor respekt om sig ikke blot i partiet, på Rigsdagen og inden for landbrugets organisationer, men også i alle kredse af befolkningen, skyldes det ikke alene hans dygtighed, men også hans smukke menneskelige egenskaber. Han er redelig og retsindig, loyal i alle forhold, og derfor har alle tillid til ham. For os, der arbejder sammen med ham på nært hold, er han en trofast kammerat og ven.«

Hans Hedtoft: »Hele Danmark skylder Bording tak, Socialdemokratiet mest. Og har nogen fortjent tak og hyldest, er det denne beskedne, redelige, selvhjulpne og keredanske bondemand, der for 26 år siden gjorde sin entré på tinge. I dette spand af tid har han øvet en større og dyberegående indsats, end det times de fleste.«

Landbrugsministeren tager imod.

Fra München er det blevet meddelt, at byens slagtermestre, udstyret med knive og piske, er trængt ind i landbrugsministeriet og har pryglet flere embedsmænd som protest mod de knappe tildelinger.

Denne tildragelse førte til ovenstående tegning af Otto Frederiksen i »Nationaltidende« juli 1948 med meddelelse om, at beretningen fra München havde vakt stor uro i Bordings ministerium.

Og H. Hauch: »Det er et mindretal af landmændene, Kr. Bording kan tælle blandt sine politiske meningsfæller, men det er et *meget stort* flertal af danske landmænd, der gerne vil bringe ham en hilsen, en hyldest og en tak på hans halvfjerdsårsdag. Det er personlige egenskaber hos manden Kr. Bording, der skaffer ham denne i og for sig ejendommelige særstilling. Bording var og er bonde. Der er intet ændret heri trods livets omskiftelser. Han tænker og føler som sine standsfæller, og han kender deres kår. Han deler med dem kærligheden til landbrugserhvervet, og han ser klart, hvilken betydning landbrugserhvervet har for alle erhverv og for hele vort folk. — Kr. Bordings utrættelige flid har medført, at han kan sine ting. Vi har næppe nogen sinde haft en landbrugsminister, der som han mestrede hele sit administrationsområde. Dertil kom, at man kunne stole på ham. Et givet ord stod fast. — Kr. Bording står endnu både legemligt og åndeligt i sin fulde kraft, og det er ret uforståeligt, at man har råd til at undvære hans indsigt, erfaring og arbejdsevne i det politiske liv.«

— — —

Det kan ske, at en kraftig mand ret pludselig ældes og svækkes, når han må opgive det arbejde, der har været hans liv og lyst. Det skete ikke for Bording. Hans tilpasningsevne var betydelig. Hans interesse for stort og småt holdt sig usvækket og holdt ham oppe. Der var noget at gøre hver dag i hus og have. Og skete der noget af betydning på Christiansborg, kendte han vejen og blev godt modtaget af sine gamle rigsdagskolleger. De mange organisationer og institutioner, han som minister havde været i forbindelse med, indbød ham stadig til delegeretmøder og festlige sammenkomster. Han blev også jævnlig brugt som taler. På den måde levede han med.

Sådan gik det i halvandet år, til november 1947. Da blev Knud Kristensens regering opløst, og Hedtoft skulle træde til. En dag ringede han Bording op og forberedte ham på et besøg. Hedtoft og Buhl kom derud og opfordrede ham til at overtage landbrugsministeriet igen, uanset aldersgrænsen, som han var kommet på den gale side af.

Bording havde sine betænkeligheder. Han var 71½ år gammel, havde været uden for kontorarbejdet i temmelig lang tid, og både den politiske og den økonomiske situation var overordentlig vanskelige. Socialdemokratiet havde kun 57 mandater af Folketingets 148. Selv om man kunne regne med velvilje fra de radikale 10 medlemmer, var oppositionen i flertal. Hvad den økonomiske stilling angik, var prisklemmen med høje importpriser og lave eksportpriser på sit højeste, valutamangelen stor, rationeringerne skarpe. Landbrugseksporten var kun det halve af førkrigstidens, importen af korn og foderstoffer endnu uden betydning. Den afgæede venstre regering havde ganske vist købt et mindre parti rug i Rusland, men det var til en fantasipris af 90 kr. tønden. Sommerens høst var slået fejl, og den skulle først og fremmest danne grundlaget for vor eksport i det kommende år.

Sådan gjorde Bording status op og sagde til Hedtoft og Buhl, at i den kritiske situation stod bønder og arbejdere desuden efter hans skøn temmelig uforstående over for hinanden. Regeringens stilling ville blive betydelig vanskeligere, end den havde været, da Stauning begyndte i 1924. En socialdemokratisk landbrugsminister havde al mulig udsigt til at knække halsen under forsøget på at løse de svære opgaver. Han var kommet helskindet fra det i 19 år og havde bevaret et nogenlunde godt forhold til alle sider. Skulle han nu bukke under i sin ret høje alder?

Buhl afvæbnede ham. De havde været nære venner og arbejdskammerater gennem mange år.

— Med hvad ret skal du være fri for at knække halsen politisk, hvis vi andre gør det? Skal vi ikke følges ad, enten det går op eller ned?

Da kunne Bording ikke svigte. At Socialdemokratiet gerne ville give ham oprejsning, fordi modstandsbevægelsen i sin tid havde vraget ham, kan man vel ikke se helt bort fra, men regeringen havde først og fremmest brug for den prøvede og stadig friske landbrugsminister. Han blev vist også dens største overraskelse udadtil, men ingen uønsket. Fra alle hold lød der velkomstord til den gamle veteran.

Det er altid forfriskende at se en politiker gennem modstanders briller. Går vi så langt tilbage som til 1936, kan vi plukke følgende linjer ud af »Nationaltidende«:

»Bording er et af tingets og ministeriets mest selvsikre medlemmer. Han råder over adskillig sund sans og et veludviklet politisk instinkt, og han ved alting meget bedre end oppositionens vankundige. Han har en egen massiv måde at diskutere på, han kan blive ved i det uendelige, så hans modpart fortvivlet og udmattet er nødt til at lade ham få det sidste ord, og han ligesom spigrer sine meninger fast til Folketingets talerpult med energiske nik og i de mest afgjorte vendinger. Når han har plæderet et stykke politik, hvorved landbruget forrådes til fordel for fagforeningerne, så er i hvert fald han selv og hans partifæller ganske og aldeles overbeviste om, at det er af lutter ømhed over for landbruget, af uendelig og minutøs omhu for dets interesser, han forråder det.«

Da Bording efter sin tilbagekomst i 1947 skulle forhandle med landbrugets repræsentanter om kornlovens forlængelse, fulgte »Nationaltidende« ham på vej med disse ord:

»Den aldrig, men stadig virile hr. Bording vil få brug for alle sine forhandlingsevner i dag og den kommende tid. Men han kender som få alle spillets regler og har før været sat på værre opgaver, som han har klareret. Han ved, at man i første omgang må tage munden fuld for at have noget at slå af på, når man kommer til det afgørende stadium, og hvis parterne i dag synes utilnærmelige, er det langt fra ensbetydende med, at der ikke kommer bukser ud af skindet. Også i jordlovene startede hr. Bording med et på forhånd dødsdømt ekspropriationsforslag, der fik behandlingen til at gå i stå, men i næste uge bliver der nok forlig om en forkøbsret. — Således kaster den gamle socialdemokrat af den generation, hvor skægget hørte til en politikers udstyr, først partiets principper ud til oppositionens ulve, når de har vist sig helt uigennemførlige. Skønt han sikkert vil være rede til at ofre ikke så lidt for at kunne redde et forlig i land til Hedtoft, skal alle spillets chancer udnyttes, og kan han under forhandlingerne spille landbruget ud mod husmændene — eller

omvendt — vil det sikkert blive gjort efter alle kunstens regler. Lykkes det for ham at skabe grundlaget for forliget, vil det være et flot come back for den 72 årige og en overbevisende bekræftelse af påstanden om hans uundværlighed i et socialdemokratisk ministerium.»

Det lykkedes for Bording at få mere end et par bukser ud af det skind, han tog under behandling i sin sidste runde som landbrugsminister.

Efter regeringens udnævnelse den 13. november blev der straks nedsat et økonomisk udvalg med Buhl som formand, statsminister Hedtoft, udenrigsminister Gustav Rasmussen, finansminister H. C. Hansen, minister for byggeri og boligvæsen Johs. Kjærboel, handelsminister Krag og landbrugsminister Bording som medlemmer. Den senere finansminister Viggo Kampmann var leder af sekretariatet. Udvalget, der havde sit forbillede i krigstidens krisekabinet, virkede efter Bordings mening fortræffeligt. Her var adgang til at gennemdrøfte og planlægge de store og i mange tilfælde ikke sammenfaldende økonomiske spørgsmål, så en enstemmig indstilling kunne blive forelagt det samlede ministerium. Mange tror, at der kun er to veje at gå i en sag, ens egen eller modpartens. Bording hævder som i sin tid Borgbjerg, at der altid er en tredje vej, den man finder, når sagen er grundig undersøgt af eksperter og derefter gennemdrøftet i udvalg med god vilje til at opnå et resultat.

Bording samlede kræfter ved at rejse sig i god tid hver morgen og udføre et par timers havearbejde. Det gjorde ham oplagt til dagens

Bellahej 1949.

Som et led i det sjællandske dyrskue på Bellahej 1949 vil der blive indrettet en veritabel indianerlejr. Carl Jensens tegning i »Politikens« november 1948. »Sorte Ørne« fra indianerlejren hilser på »Hvide Fips« (Bording) og hans mænd (Høgsbro Holm og Hauch).

arbejde i ministeriets mindre friske luft. Det medførte også, at han i løbet af de første tre uger tabte en halv snes pund af sit huld, men helbredet snarere vandt end tabte derved.

Når regeringens arbejde på genopbygningen efter Bordings mening lykkedes over forventning, nævner han fire hovedgrunde dertil. 1) Fastholdelse af den strenge importbegrænsning og rationering, så længe det var nødvendigt. 2) Afslutning af en række handelsaftaler med bedre balance mellem vore eksport- og importpriser. 3) Marshallhjælpen på ca. 500 mill. kroner årlig. 4) De gode høstår i 1948 og 1949. Det sidste gav rekordhøst.

De ret gode udsigter blev dog snart forringede af kræfter, vort land stod magtesløst over for. Den engelske devaluering, Koreakrigen, faren og frygten for en ny verdenskrig, oprustning i øst og vest med den stærke efterspørgsel på de råvarer, som vi især mangler, alt det rystede vor økonomiske og politiske stilling voldsomt og gør det stadig.

Ved Socialdemokratiets hovedbestyrelsesmøde i marts 1949 måtte Bording stå frem ved siden af Hedtoft, ikke som landbrugsminister, men som ministeriets ældste medlem og partiets ældste aktive politiker, og begrunde den stilling, regeringen indtog over for tidens alt overvejende spørgsmål. Hans ord gjorde ikke alene et stærkt indtryk på forsamlingen, men vakte opsigt vidt omkring. Han sagde blandt andet:

»Jeg har troet på afrustnings- og neutralitetspolitik så godt som nogen. Jeg har gennem mange år og efter min fulde overbevisning deltaget i hele denne politik. Men den 9. april 1940 brød den sammen på trods af neutralitet og ikkeangrebspagt. Det står mig klart, at denne politik kan vi ikke vende tilbage til. Da det viser sig, at FN er blevet en skuffelse som garant for freden, da håbet om den nordiske forsvarsunion er bristet, og et dansk-svensk forsvarsforbund heller ikke kan realiseres, er der for mig ingen som helst tvivl om, at vor udvej er Atlanterhavspagten. Dens muligheder må vi derfor undersøge. En hjælpeløs og venneløs neutralitet kan vi, der har ansvaret for vort land, ikke tilråde Danmark at vælge.«

Hvordan forholdene udviklede sig, ved enhver. Det hører ikke med i den afsluttende beretning om Bordings politiske liv. Før valget den 5. september 1950 deltog han i nogle møder, men bestemte sig til at gå ud af regeringen efter valget. Det meddelte han Hedtoft selve valgnatten. Nu var det passende tidspunkt inde, mente han. Alderen havde ganske vist ikke trykket ham, men han ville gå, inden det kom så vidt, hellere et år for tidlig end en måned for sent. Han var 74½ år gammel. Minister for offentlige arbejder Carl Petersen blev hans afløser. I hans gamle valgkreds, Herning, sad Bodil Koch fast i sadelen. Ved nogle vælgermøder i oktober 1947 havde Bording introduceret den københavnske professorfrue og senere

kvindelige kirkeminister hos uldtyderne. Man skulle tro, hun ville blive en fremmed fugl mellem dem. I begyndelsen kneb det for hende at forstå deres ravjydske mål. Heldigvis forstod de bedre hendes rigsdanske, og hun lærte snart at klare sig uden Bordings hjælp. Hendes naturlige væsen var et godt aktiv. Hun blev dus med sine vælgere, og de svigtede hende ikke. Vestjyderne er et trofast folkefærd.

En kort oversigt. Bording drev selvstændigt landbrug i 31 år, var folketingsmand i 25½ år, landbrugsminister i 21½ år under fire statsministre, Stauning, Buhl, Scavenius og Hedtoft. Foruden de fire har han haft ikke mindre end 50 andre ministerkolleger. Folketingskollernes tal er mange gange større. Han var medlem af to partiregeringer, først Staunings, sidst Hedtofts, medlem af fællesregeringen Stauning-Munch, endelig af fire samlingsregeringer, de to første under Stauning,

Tilbage til naturen.

Efter 25 års udlændighed i byen vil landbrugsminister Bording nu vende tilbage til landet. Tegningen er af Carl Jensen i »Politiken« og forestiller Bordings hjemkomst, når han, som rygtet gik i november 1949, ville træde ud af ministeriet.

den tredje under Buhl, den fjerde under Scavenius, 7 regeringer ialt. Det havde været i gode tider og onde tider, krisetider, krigstider, efterkrigstider, under vidt forskellige politiske og økonomiske vilkår, valuta-besvær, prislefald, prisklemme, prisstigning. Man må sige, Bording har prøvet noget af hvert. Lad ham selv sætte punktum for denne bog med følgende:

Når jeg ser tilbage, må jeg sige, jeg har været en lykkelig mand, skønt jeg ikke er blevet skånet for personlige sorger. Jeg har set og hørt meget, oplevet meget, lært en mængde mennesker at kende, både fra et utal af timelange debatter, fra offentlige møder og andre sammenkomster. Mange og hårde angreb er rettet mod mig i tidens løb, men jeg føler ingen bitterhed mod nogen af den grund. En politiker må tage det sure med det søde. Jeg fik i sin tid megen glæde af mit landbrug. Ikke mindre af den politik, jeg sluttede mig til. Efter mit skøn har den i væsentlig grad været til gavn for de mindre bemidlede samfundslag.

Foruden med de skiftende statsministre og udenrigsministre har jeg især haft samarbejde med finansministrene og handelsministrene. I mange tilfælde har disse ministerier ikke fælles interesser med landbrugsministeriet. Visse bevillinger, som jeg måtte kræve, var finansministeriet interesseret i at spare på. Industriens og handelens krav var også tit i strid med landbrugets. Men i det store og hele har samarbejdet været godt. Det er jeg mine ministerkolleger taknemlig for. De blev næsten alle mine venner. Og venskab er en god ting.

Fra samarbejdet med landbrugsministeriets embedsmænd har jeg også kun gode minder. Efter bedste evne har jeg søgt at være retfærdig over for dem og vise dem tillid. Til gengæld har de været loyale, velvillige, dygtige medarbejdere. I min usædvanlig lange ministertid lærte vi at kende hinanden til bunds. De kendte efterhånden mine synspunkter angående de forskellige spørgsmål, vi tog under behandling. Det sparede os for mange gnidninger og fremmede arbejdet.

Min levetid har været præget af store begivenheder. Epokegørende opfindelser, tekniske og økonomiske fremskridt har bevirket, at menneskeheden opnår langt større udbytte af langt mindre arbejde end i

min barndom. Det må kaldes lyspunkter. Mørke punkter er de to verdenskrige med tab af menneskeliv eller førlighed og ødelæggelse af uoverskuelige økonomiske værdier.

Få her i landet har været de mange begivenheder på nærmere hold og i længere tid end jeg. Nu kan jeg se tilbage på et bevæget liv, fordybe mig i minder — og lige så umiddelbart nyde naturen i min alderdom, som jeg gjorde i min barndom.

TIL KR. BORDING PÅ HANS 70 ÅRS DAG

Nu trænger vårens vækster frem af mulde;
på havens træer formes knop ved knop.
Snart bryder gryets varme vintrens kulde,
vi aner somrens sol i sjæl og krop.
Ud over landet jord og mark beredes,
og unge safter gærer stærkt og sundt.
Endnu en stund, så dækkes vore agre
af gyldent korn det hele Danmark rundt.

Du valgte, *Bording*, vækstens tid og time.
Dit liv var sædemandens dont og sag.
Det gro'de frit, hvor dine arbejdshænder
svang sædekornet ud i brede drag.
I sund balance, uden svulst og frase,
du steg fra lidet til det større frem
og virked stadig med den ro og fylde,
der præger bonden i hans gård og hjem.

Den stille ro! Men bag den ydre flade
et sind så ungt, så hjertevarmt og spændt.
Din ungdoms hede tro og idealer
var som en flamme, evigt næret, tændt.
Retsindighed har på dit skjold du skrevet,
uplettet står det ord om dig og dit.
Ej bedre kammerat blandt os har levet
og intet sind så ædelt og så frit.

En hilsen, *Bording*, for det vårens virke,
den manddomsgerning, du har bragt i hus.
Det jævne Danmark, arbejdsfolkets skare,
din hånd vil trykke i et takkens brus.
En muldets mand, en vidsynt folkets tjener,
med sans for ægthed og for sundt og sandt, –
det er dit ry. På det din sejr du bygged,
på det du tusind varme venner vandt.

H. C. HANSEN

SIGURD ELKJÆR

KR. BORDING

KRISTEN BORDING — landbrugsminister i mere end tyve år — tilhører den faste stok af personligheder, som gennem omskiftelser og brydninger i tiden efter første verdenskrig har formet og præget dansk politik.

I nogen måde kan *Bording* sammenstilles med *Stauning* — de er fuldgyltige repræsentanter for to forskellige befolkningslag i samme politiske parti: *Stauning* havde rod i bybefolkningen, *Bording* kommer fra og har sine dybe rødder i landbefolkningen. Bogen om *Bording* må da også i store træk blive dansk landbrugspolitik historie i nyere og nyeste tid.

Men hovedvægten i den foreliggende bog er dog lagt på skildringen af *Bording's* liv, hans oprindelse, opvækst og udvikling som politiker og menneske, respekteret af såvel meningsfæller som modstandere.

Sigurd Elkjær, som er dybt forankret i samme miljø som *Bording* og iøvrigt knyttet til ham ved personlige bånd gennem en menneskealder, har alle forudsætninger for at male et overbevisende og virkelighedsnært billede af *Kristen Bording*, og ingen anden kunne have malet billedet så levende og ligefremt, som *Elkjær* har gjort.

F O R L A G E T F R E M A D